

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut

Vahur Ilumets

VALGA KOOLID AASTATEL 1920-1940

Magistritöö

Juhendaja:
dotsent Ago Pajur

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
Linna üldharidusliku koolivõrgu väljakujunemine	8
Algkoolid	10
Keskkoolid ja gümnaasiumid	17
Koolimajade olukorrast	26
Õpetajatest ja õppimisest	37
Õpetajatest	37
Õppimisest	42
Linna kutsehariduskoolid	48
Valga Tööstuskool	49
Valga Naiskutsekool	58
Võõrkeelsed koolid	64
Lätikeelsed koolid	65
Venekeelsed koolid	71
Juudi ja saksa koolid	74
Kokkuvõtte	78
Schools in Valga, 1920-1940 (summary)	86
Kasutatud allikad ja kirjandus	96
Lisad	99

Sissejuhatus

Eesti iseseisvumisega kaasnes tsaariaegse koolisüsteemi likvideerimine. Värske Eesti Vabariik hakkas välja kujundama uut rahvuslikku kooli ja rahvahariduse edendamiseks vajalikku koolivõrku. Kuigi uut kooli ei rajatud tühjale kohale, olid eesmärgid ja vajadused teistsugused kui Vene keisririigi perioodil.

Vabadussõja lõpuga saabusid suured muutused ka Valga linna igapäevaellu. Mitme-rahvuseline linn, mis asus Eesti ja Läti piirialal jagati peale pikki ja tuliseid vaidlusi Eesti ja Läti Vabariigi vahel 1920. aasta suvel. Kuigi Eesti poolele jäi suurem osa Valga linnast, siis praktiliselt kogu Valga maakond koos linna lähiümbrusega läks lätlastele. Seega tuli Valgas uue rahvusliku koolivõrgu väljakujundamisel arvestada ka linna uue olukorraga. Osa linna taristust jäi teisele poole riigipiiri ning elanikkonna hulgas oli suur osakaal erinevatel võõrkeelsetel rahvustel. Lisaks oli Valga kolmest küljest ümbritsetud Läti Vabariigiga ning maakonnalinna juurde kuuluv uus Valga maakond oli kunstlikult kokku liidetud ning üsna väike.¹

Käesoleva töö ülesandeks on anda ülevaade noore Eesti Vabariigi nõudmistele vastava koolivõrgu väljakujundamisest Valgas, lähtudes linna erilisest olukorrast jagatud piirilinnana. Uurimistöö üritab vastata järgmistele küsimustele:

- a) Kuidas kujunes välja Valga üldhariduslik koolivõrk ning mis olid selle peamised mõjutajad?
- b) Millised olid Valga koolide ruumilised olud?
- c) Kas ja kuidas leiti õpetajad uutesse koolidesse ning mis asjaolud mõjutasid õppimist ja õpitulemusi?
- d) Millised asjaolud mõjutasid enim kutseharidusõppe väljakujunemist Valgas?
- e) Millised olid võõrkeelsete perede laste õppimisvõimalused Valgas?

Autori andmeil ei leidu Eestis eriuurimusi, mis keskenduks ühe linna koolivõrgu väljakujunemisele rahvusliku kooli loomise perioodil Eesti Vabariigis. Seetõttu annab

---

¹ Ilumets, Vahur. Muutused Valga linnas pärast Eesti- Läti piiri määramist. Bakalaureusetöö. Valga, 2011. Lk 29-30.

antud töö võimaluse saada ülevaate Eesti Vabariigi rahvusliku kooli väljakujundamisest ja sellega kaasnevatest raskustest ühe linna vaatepunktist. See vaatenurk on oluline seetõttu, et koolielu korraldamine jäi suures osas just kohalike omavalitsuste kanda.²

Töö keskendub algharidust ning kesk- ja gümnaasiumiharidust andnud avalikele koolidele Valgas ning eraldi veel kutseõppeasutustele ning võõrkeelsetele koolidele. Uurimistöös ei ole käsitletud erinevaid kursusi, mis vahel küll koolidena kirjas olid, kuid linna avalikku koolivõrku ei kuulunud (s.h Valga Rahvaülikooli õhtukool), ega ka huvihariduslikke koole.

Uurimistöö koosneb viiest keskest peatükist, millest esimene kirjeldab linna üldharidusliku koolivõrgu väljakujunemist. Teine peatükk keskendub koolide ruumilistele oludele ning annab ülevaate muutustest ning arengutest selles osas 20 aasta vältel. Kõik õpetajate ja õppimisega seotud teemad on koondatud kolmandasse peatükki ning peaksid andma ülevaate õppetöö korraldusest ja tulemustest. Neljas peatükk on pühendatud kutsekoolide väljakujunemisele Valga linnas. Viimane peatükk keskendub võõrkeelsetele koolidele Valgas, tuues esile neile eriomaseid probleeme.

Töö põhineb peamiselt nelja tüüpi allikatel: arhiivimaterjalid ja publitseeritud allikad, teaduslikud ja koduloolised uurimused, mälestused ning kaasaegne ajakirjandus.

Valga koolielu Eesti Vabariigi esimese iseseisvusperioodi ajal kirjeldab Bernard Kangro toimetatud mälestuste kogumik *Koolilinn Valga*.³ Mälestused kooliajast Valgas on oma kaheköitelises raamatus kirja pannud ka väliseestlasest kirjanik ja tõlkija Valve Saretok.⁴ Valga koolielu käsitlevatest raamatututest on ilmunud ka Valga Gümnaasiumi vilistlaste ja õpetajate mälestusi koondav *Kooli waim*.⁵ Hea ettekujutuse esimese iseseisvusperioodi hariduspoliitika ja koolielu kohta annab Viljandi- ja Pärnumaal koolinõunikuna tegutsenud

---

² Haridus Eestis. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo, 1924. Lk 12.

³ Koolilinn Valga: koguteos piltidega. Toim. Bernard Kangro jt. Lund: Valga Koolide Õpilased, 1984.

⁴ Valve Saretok. Läbi uduliniku I: Valga tütarlaste gümnaasiumis. Toronto: Orto, 1956; Läbi uduliniku II: Valga tütarlaste gümnaasiumis. Toronto: Orto, 1957.

⁵ Kooli waim: mälestusi, pilte, kilde ajaloost. Koost. ja toim. Pille Juurikas ning Tiiu Püss. Valga: El Paradiso, 2004.

ja hiljem haridusministeeriumis töötanud Märt Raua kaheosaline mälestusteraamat.⁶ Mälestusteraamatute kasutamise uurimistööl tegid aga keeruliseks ebatäpsused sündmuste toimumisaja ning koolide ja asutuste nimetuste osas. Seetõttu on mälestusteraamatute info rohkem kasutusel tollase olukorra kirjeldamisel, s.h kooliruumide olukorra ja õppetöö korralduse kohta.

Uurimistöös kasutatud info Eesti Vabariigi esimese iseseisvusperioodi hariduspoliitika, Eesti rahvusliku koolivõrgu väljakujunemise ja sellega kaasnenud raskuste kohta on pärit Lembit Andreseni kooli ajalugu uuriva monograafia neljandast osast.⁷ Lisaks on infot Õie Elango 1972. aasta uurimistööst, mis on küll ajastule omase lähenemisega, kuid aitab selgust luua keskkoolide ja gümnaasiumide õppekorralduse kohta.⁸

Leidub ka uurimistöid mis osaliselt puudutavad Valga koolivõrgu väljakujunemist Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. Marjo Mela raamat *Lätlased Eestis* annab ülevaate lätlastele mõeldud koolidest Eestis ning suur osa sellest ülevaatest on pühendatud Valga läti keelsetele koolidele.⁹ Lühikese ülevaate enne 1917. aastat Valgas tegutsenud koolidest on koostanud M. Sibul ja Alleks Vallner linna 400 aasta juubelit tähistavas kogumikteoses.¹⁰ Valga maakonna algkoolivõrgu väljakujunemist on oma uurimistöös käsitlenud Valga Muuseumi teadur Rain Soosaar.¹¹ Rain Soosaar on koostanud ka käsikirjalise uurimuse *Vähemusrahvuste koolidest Valgas*, mis on käesoleva magistritöö juures olnud suuresti abiks võõrkeelsete koolide peatüki koostamisel.¹² Käsikirjalistest materjalidest annab Valga koolide kohta ülevaate ka Valga Muuseumi teaduri Mari Juzari koostatud ettekanne *Valga koolid ja koolihooned 1795-1940*.¹³ Esimese eestikeelse Valga

---

⁶ Raud, Märt. Eesti kool aegade voolus I: Koolinõuniku mälestusi. Stockholm: EMP, 1965; Raud, Märt. Eesti kool aegade voolus II: Koolinõuniku mälestusi. Stockholm: EMP, 1965.

⁷ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu. IV: Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita, 2007.

⁸ Elango, Õie. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919-1940. Tallinn: Eesti Raamat, 1972.

⁹ Mela, Marjo. Eesti lätlased. Tallinn: Nornberg, 2013.

¹⁰ Sibul, M.; Vallner, A. [Valga haridus- ja kultuuritööst möödunud aegadel.] – 400 aastat Valga linna. Koost. Alleks Vallner. Tallinn: Eesti Raamat, 1984. Lk 46

¹¹ Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest 1920.–30. aastatel. Valga: Valga muuseum, 2013.

¹² Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas [käsikiri]. Valga, 2011.

¹³ Juzar, Mari. Valga koolid ja koolihooned 1795-1940 [käsikiri]. Valga, 2006.

kooli ning selle kauaaegse juhataja Hans Eineri kohta on oma lõputöö kirjutanud Anujelisa Lehtmets.¹⁴

Kronoloogilises reastuses teavet tole ajaperioodi sündmuste kohta leiab ajaloo huvilisest sidetehniku ning kodu-uuriija Arved Duvini koostatud *Valga linna kroonikaraamatust*.¹⁵ Peamine osa Duvini kroonikaraamatu 1920-1940 aasta infost on pärit Valga kohalikust perioodikast. Aastatel 1919-1920 ilmus Valgas ajaleht *Rajalane*, aastatel 1921-1940 aga kohalik ajaleht *Lõuna-Eesti*. Mõlemad lehed on hõlpsasti kättesaadavad digiteeritud Eesti ajalehtede andmebaasis. Lehesõnumid annavad üldjuhul nappi infot õpetajate vahetumise, klassikomplektide arvu muutumiste, koolipidude ja tähtpäevade tähistamise kohta. Harvem on juttu koolimajade remontimisest, kooliga seonduvatest vastuoludest ning värvikatest juhtumistest koolielus.

Osa uurimistöö statistilist laadi andmeid on pärit 1932. aastal välja antud maakondlike koguteoste sarja viiendast osast *Valgamaa: Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus*.¹⁶ 1920. aastate alguse statistilisi andmeid koolide kohta, aga ka laiemat ülevaadet iseseisvusperioodi algusaastate hariduspoliitikast pakub 1924. aasta ilmunud Riigi Statistika Keskbüroo kogumik *Eesti Haridus*.¹⁷ Statistilisi andmeid leidis uurimistöö jaoks ka Riigi Statistika Keskbüroo perioodilistes väljaannetes *Eesti Statistika*. Statistiliste andmete kasutamist raskendas 1920. aastate erinev lähenemine andmete kasutamisel. Näiteks arvestati mõnel aastal algkoolide hulka ka keskkoolide viiendad ja kuuendad klassid. Valga linna lätlastest elanike osakaalu arvestamist tegi keeruliseks Riigi Statistika Keskbüroo andmete esitusviis, kus lätlasi eraldi rahvusena välja ei toodud, vaid arvestati „muu“ rahvuse hulka.

Oluline osa uurimistöö jaoks vajalikust infost on pärit Riigiarhiivist. Hulgaliselt arhiivmaterjali sisaldab Valga linnavalitsuse fond (fond 3084). Linna koolivalituse arhiivmaterjalidest suurema osa moodustavad igapäevase koolielu korraldamisega

---

¹⁴ Lehtmets, Anujelisa. 19. sajandi Valga koolide arengust. Valga esimese eestikeelse kooli juhataja, pedagoogi ja õpikute autori Hans Eineri tegevusest. Magistritöö. Tartu, 2014.

¹⁵ Arved Duvini. Valga linna kroonikaraamat. Valga: AS Litero, 2005

¹⁶ Valgamaa: Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. // *Eesti: Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus V*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932.

¹⁷ Haridus Eestis. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo, 1924.

seonduvad dokumendid. Olulisemat teavet annavad statistilised aastaaruanded koolide kaupa, aruanded haridusministeeriumile, kirjavahetus koolivõrgu kohta ning koolivalitsuse ja linnavolikogu koosolekute protokollid. Lisaks leidub huvitavat infot kirjavahetusest koolidega ning koolinõuniku ülevaateid linna koolide kohta. Valga koolivalitsuse arhiivimaterjali viitamise tegi keeruliseks asjaolu, et Valga linnavalitsuse fondis on palju pagineerimata säilikuid. Palju olulist materjali on ka haridusministeeriumi fondis (fond 1108), kuid suure mahu ja erinevate materjalide tõttu on sealt keerulisem vajalikku ja väärtust loovat infot leida. Haridusministeeriumi materjalide seas leidis siiski huvitavat infot, mis kajastas näiteks õpetajate ümberpaigutamisi ning sellega seostuvaid intriige. Samuti materjale koolimajade ehitamise või ümberehitamise kohta. Eraldi on Riigiarhiivis olemas ka Valga Gümnaasiumi fond (fond 1802) ja nappide andmetega fond Valga linna algkoolid (fond 3506), mis sisaldab peamiselt õpilaste nimistuid ja lõputunnistuste ära kirju ning mõningaid pedagoogikanõukogu protokolle.

Linna üldharidusliku koolivõrgu väljakujunemine

Eestikeelse koolitraditsiooni kandjaks oli linnas 1880. aastal asutatud Valga Peetri kirikukool. Kirikukooli esimene ja kõige pikaajaline juhataja ning mitme eesti keele õpiku autor Hans Einer sai ka Valga linna eestikeelse hariduselu üheks peamiseks edendajaks. Hans Einer õpetas eesti keelt ja usuõpetust paljudes Valga koolides kuni 1919. aastani, mil ta tervislike probleemide tõttu õpetajaametist loobus. Pikalt tegutsenud Peetri kirikukool suleti 1917. aasta septembris.¹⁸

1901. aastal said eestlased Valga linnavolikogus ülekaalu ning 1902. aasta märtsis asus linnapeaks Johannes Märtsen. Valga uus eestimeelne linnavalitsus panustas eestimeelse hariduse edendamisse ning keskharidust andvate koolide loomisse. 1908. aastal kutsuti Tsarskoje Selost Valka, vastavatud linna tütarlaste gümnaasiumi juhiks edumeelne pedagoog, C. R. Jakobsoni õetütar, Marta Pärna. Eesti õpetajatega, eestimeelset kooliharidust kujundas ka kommertskooli juhatajana töötanud Tõnis Grünberg. 20. sajandi algul valmis Valgas ka kaks kaasaegset koolihoonet: Vene keisririigi rahade toel ehitati reaalkooliks planeeritud nn Valge maja (praegu: J. Kuperjanovi tn 10) ja Valga Eesti Haridusseltsi koolimaja (J. Kuperjanovi tn 93 - hoone läks peale valmimist kommertskooli kasutusse).¹⁹ Eestikeelsetest koolidest lisandus linna 1910 aastal Eesti Noorsoo Kasvatusseltsi (hiljem Valga Eesti Haridusselts) ettevõttel avatud eestikeelse õppega eraalgkool.²⁰

1917. aastal tegutsesid Valgas keskastme koolidest poeglaste reaalkool, tütarlaste gümnaasium, segakoolina töötanud kommertskool ning progümnaasiumi õigustega Aleksandra Wolfi tütarlastekool. Majanduslikku kutseharidust andis Valga Kooliõpetajate Ühingu Kaubanduskool. Algkoolidest oli Valgas teadaolevatel andmetel tegutsemas 15

---

¹⁸ Lehtmets, Anujelisa. 19. sajandi Valga ..., lk 29, 36, 40.

¹⁹ Valgamaa ..., lk 571-572; Koolilinn Valga, lk 27-28; Juzar, Mari. Valga koolid ja ..., lk 3.

²⁰ Juzar, Mari. Valga koolid ja ..., lk 2.

algastme kooli. Nende hulgas oli viis linna või riigi poolt ülalpeetavat kooli, kolm kirikukooli, viis rahvuslike seltside kooli (eesti, läti, juudi ja saksa) ning kaks erakooli.²¹

1917. aasta lõpust kuni 1919. aasta alguseni vaheldus võim Valgas mitmel korral. Sügisel 1917, enne Saksa okupatsiooni algust, evakueeriti mitme linna kooli varad Venemaale.²² Saksa keisririigi ja punaarmee okupatsiooni tingimustes üritati Valgas avada eestikeelseid koole. Juulis 1918 teatas Valga Rahvahariduse Selts oma koosolekul kindlast plaanist avada emakeelsed keskkoolid tütarlastele ja poeglastele ning ka emakeelne algkool. Plaanide realiseerimiseni aga Saksa okupatsiooni ajal ei jõutud. Augustis 1918 sai Emilie Veister loa eesti õppekeelega eraalgkooli avamiseks.²³ Valga Rahvahariduse Seltsi plaanid said teoks enamlaste võimuperioodil, 1919. aasta jaanuaris, kui avati Valga Eesti segaalgkool²⁴ ning linna esimese eestikeelse keskkoolina Valga Eesti Gümnaasium.²⁵

1919. aasta 1. veebruaril sisenes Eesti Rahvavägi linna ning kehtestas Valgas Eesti Vabariigi võimu. Uue Eesti Vabariigi vajadustele vastavat koolivõrku sai täiel määral aga hakata Valgas kujundama alles peale linna jagamist Eesti ja Läti riigi vahel 1920. aasta suvel. Valga poolitamisega ei läinud linna Eesti poole jaoks siiski palju olulist kaotsi, kuna eestlastele jäi olulisem osa Valgast ning lätlastele sai pigem vaikne liivaste tänavate ja puusillutistega eeslinn. Küll aga häiris Valga linnavalitsust reaalkooli kahe endise maja jäämine Läti poolele.²⁶ Samas jäid enamik olulisi koolihooneid, nagu näiteks uus reaalkooli maja, tütarlaste gümnaasiumi hoone, suhteliselt uus kommertskooli maja, Kesk tänaval asunud kõrgema algkooli hoone, E. Veisteri erakooli maja ning ka enamus teisi elementaar- ja erakoolide kasutuses olnud maju Eesti poolele.

---

²¹ Juzar, Mari. Valga koolid ja ..., lk 1-5; 400 aastat Valga linna, lk 47-52. ERA.1108.4.1252, l 13-14.

²² ERA.1108.4.1252, l 13-14; Juzar, Mari. Valga koolid ja ..., lk 1-5..

²³ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 51.

²⁴ Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia. Koost. Heino Rannap. Lk 88 – <https://www.hm.ee/et/ajalugu/eesti-kooli-ja-pedagoogika-kronoloogia> (25.04.2015).

²⁵ ERA.1802.2.113, l 99-106.

²⁶ Ilumets, Vahur. Muutused Valga linnas ..., lk 8.

Algkoolid

Esimese olulise uuenduse Eesti kooliellu tõi Asutava Kogu määrus koolikohustuse täiendamise kohta 1919/20. õppeaastal. Selle määrusega pandi maksma üldine koolikohustus kõigi 9-14 aasta vanuste laste kohta ning koolikohustust laiendati seniselt kolmelt aastalt neljale. Kohustuslikud neli klassi said alama astme ja 5.-7. klass kõrgema astme algkoolideks. Õpilaste normaalarvuks klassis loeti 40.²⁷ 1920. aasta mais võttis Asutav Kogu vastu *Avalikkude algkoolide seaduse*, mille järgi moodustas kuueklassiline algkool ühtluskooli esimese astme, mis oli sunduslik, emakeelne ja tasuta. Vähemusrahvustele võis avada emakeelse klassi, kui selleks avaldas soovi vähemalt 20 õpilast. Uus seadus kehtestas koolikohustuse 7-16-aastastele lastele. Kuna kohene kuueklassilise koolikohustuse rakendamine kõikjal Eestis oli olusid arvestades praktiliselt võimatu, siis võimaldas *Avalikkude algkoolide seaduse* elluviimise määrus selle järk-järgulist teostamist. Seega jäi esialgu kehtima vähemalt neljaaastane sunduslik algkool. *Avalikkude algkoolide seaduse* täiel ulatusel elluviimise tähtajaks kehtestati 1. jaanuar 1930.²⁸

Avalikkude algkoolide ülalpidajaks määras seadus kohalikud omavalitsused. Samas võis seadusest lähtuvalt avada ka eraalgkoole, avalikkude algkoolide tüübi järgi. Algkoolide ülalpidamisel toetas riik omavalitsusi õpetajate palga tasumisel 50% ulatuses.²⁹ Linnades korraldas kohalikkude koolielu linna koolivalitsus. Koolivalitsus koosnes linnavolikogu poolt valitud linnavalitsuse haridusosakonna juhatajast, koolinõunikust ja sekretärist ning linna haridusnõukogust ja linna hariduskogust. Linna haridusnõukogu koosnes omakorda haridusosakonna juhatajast, koolinõunikust, kahest linnavolinikust ning kahest linna hariduskogu ja kahest kooliõpetajate esindajast. Hariduskogu oli laiendatud haridusnõukogu, mis käis koos üks kord aastas ning kuhu oli kaasatud ka maavalitsuse, lastevanemate, linna tervishoiu toimkonna, ametiühingute ning kultuuri ja kunstiasutuste esindajad. Igapäevast koolivalituse tööd korraldas haridusosakonna juhataja, aruandlust ning koolide järelvalvet teostas linna koolinõunik. Enamus koolikorralduslikke otsuseid (nt ettepanekud uute koolide avamiseks, õpetajate valimine jne) sai langetada vastavalt

---

²⁷ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 11; Haridus Eestis, lk 12

²⁸ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 18; Haridus Eestis, lk 12-13

²⁹ Haridus Eestis, lk 13, 16

vajadusele kokku kutsutud linna haridusnõukogu. Linna hariduskogu ülesandeks jäi üldiste kavade arutelu ning haridusnõukogu tööle hinnangu andmine.³⁰ Otsesteks sidepidajateks haridusministeeriumiga olid maakonna ja linna koolivalitsuste juures töötavad koolinõunikud.³¹

Peale Valga linna minekut Eesti võimude alla jäi 1919. aasta kevadel linnavalitsuse ülalpidamisele neli eestikeelset ja kolm lätikeelset algkooli. Eestikeelsetest koolidest tegutsesid:

- Valga Linna Eesti Tütarlaste algkool, asukohaga Allee tn 4 (praegu: Puiestee), juhataja Emilie Veister;
- Valga Eesti Poeglaste algkool, endises kommertskooli majas Vladimiri tänaval (praegu: J. Kuperjanovi), juhataja Eduard Leppik;
- Valga Linna Eesti segaalgkool, Nikolai tn 23 (hiljem: Poska; praegu: E. Enno), juhataja Hans Messias;
- Valga Nikolai Eesti õigeusu koguduse kaheklassiline algkool, asukohaga Uus tn 27, juhataja preester Andrei Luha. Viimase puhul oli tegu kirikukooliga, mille ülalpidamine oli jagatud linnavalitsuse ja õigeusu koguduse vahel.

Kolmest lätikeelsest algkoolist ühe asukohaks oli Aia tänav 19, ülejäänud kaks jäid aga hilisema Valka linna territooriumile.³²

1920. aasta kevadel tegutses Valga linna Eesti poolel neli avalikku algkooli. Endisest tütarlaste algkoolist oli saanud Valga linna I algkool, poeglaste algkoolist Valga linna II algkool ja endisest segaalgkoolist Valga III algkool. Kõik kolm kooli olid nüüd segaalgkoolid, kuigi I algkoolis oli õpilaste hulgas suur tüdrukute ülekaal ning II algkoolis poiste oma. I ja II algkool olid neljaklassilised koolid ning III algkool kuueklassiline. Õigeuskoguduse kirikukool oli vahepeal oma tegevuse lõpetanud. Lisaks kolmele eestikeelsele koolile tegutses Valgas maavalitsuse poolt ülal peetud lätikeelne Valga kihelkonnakool, mis asus aadressil Uus tn 1 (praegu: Mesipuu 2). Selles koolis said õppida

---

³⁰ Määrus linna-koolivalitsuste korralduse kohta 11.08.1917. – *Riigi Teataja* 1918, nr 10, lk 4.

³¹ Haridus Eestis, lk 16

³² ERA.1108.4.1252, l 1-14.

linna ümbritsevate Paju, Sooru ja Kaagjärve valla läti peredest pärit lapsed.³³ Erakoolina oli 1919. aasta sügisel avatud Valga Saksa Era-ühisreaalgümnaasium, mille koosseisus tegutses Valga Saksa algkool.³⁴

1920. aasta sügisel lisandus Valga avalikku koolivõrku veel kolm algkooli. Linna algkoolidest alustasid tööd:

- läti õppekeelega IV algkool Vee tn 1, juhataja E. Udras;
- vene õppekeelega V algkool Uus tn 27 (endises õigeusu kirikukooli hoones), juhataja J. Melts,

- eesti õppekeelega VI algkool Puškini tn 19 (praegu: Kungla), juhataja A. Kõiv

Valga külje all paikneva ning 1920. aastal veel linnaga ühendamata Puraküla aleviku laste jaoks avati maavalituse poolt ülal peetav algkool Valga linnas Aia tn 19. 1921. aasta sügisel täienes Valga avalik koolivõrk veel ühe kooliga ning endise Johan Pullisaare eraalgkooli baasil avati eesti õppekeelega VII algkool asukohaga Kõie tn 9, juhatajaks J. Pullisaar.³⁵

1923. aastal paranesid algkoolide ruumilised olud, kuna senini Kesk tänaval kahekordses koolimajas asunud poeglaste gümnaasiumi kolis oma uude koolihoonesse. Kesklinnas, kiriku vastas paiknenud hoone läks seejärel Valga VII algkooli kasutusse.³⁶ Linna VII algkoolist vabaks jäänud ruumidesse Kõie tänaval asus aga maavalitsuse eestikeelne algkool.³⁷

Kuni 1924. aasta kevadeni linna koolide arvus muutusi ei toimunud ning 1922/23. õppeaastal tegutses Valgas seitse avalikku algkooli ja saksakeelne eraalgkool. Koos maavalitsuse koolidega, mis olid mõeldud Valga kihelkonna ja Kaagjärve valla lastele, asus linnas kokku 10 algkooli.³⁸ Rohkem algkoole tegutses siis vaid Tallinnas, Tartus ja Narvas. Koolide arvukuse tingis vajadus võõrkeelsete koolide järele, aga ka koolimajade väikesed

---

³³ ERA.1108.4.1282, l 1-6.

³⁴ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 16.

³⁵ ERA.3084.1.408, pagineerimata; ERA.1108.3.156, l 8, 31; Rajalane 20.08.1921, lk 4.

³⁶ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 159; ERA.1802.2.113, l 99-106.

³⁷ Koolilinn Valga, lk 18.

³⁸ ERA.1108.3.157.

ruumid.³⁹ Enam suuremaks Valga linnas asunud algkoolide arv ei kasvanud ning 1924. aastast hakkas see liitmiste ja ümberpaigutamiste tulemusel juba vähenema (vt lisa 1).

Valga linna koolide üpris suure arvu ning samas väikese maakonna tõttu jäi Valgamaa oma algkoolide võrguga Eesti vaates eriliseks. 1920. aastate keskel töötas maakonnas 32 avalikku algkooli, neist seitse Valga linnas. Kui Tallinn ja Harjumaa kõrvale jätta, siis oli linnas asunud algkoolide osakaal Valgamaal kaks korda suurem kui üheski teises maakonnas. Veel 1930. aastatel moodustas linnades paiknenud algkoolide (lisaks Valga koolidele asus üks algkool Tõrva linnas) osakaal 21% maakonna algkoolide arvust, samas kui mujal Eestis (v.a. Harjumaa) jäi see alla 10% (vt lisa 2).⁴⁰

Õppeaastal 1924/25 lõpetasid maavalitsuse poolt ülalpeetavad Valga koolid oma tegevuse. Valdav osa maakonna lätikeelses koolis õppinud lastest oli pärit Kaagjärve vallast ja seetõttu viidi lätikeelne kool üle Kaagjärvele. Kuna 1921. aastal algatatud Puraküla aleviku liitmine Valga linnaga jõustus 1. jaanuaril 1925, siis suunati Puraküla lapsed Valga linna koolidesse. Linna algkoolidest oli ainsana neljaklassilisena tegutsema jäänud Valga I algkool. Kõik teised linna algkoolid olid kuueklassilised.⁴¹ Valgas elas sel õppeaastal 1060 koolikohustusliku last, kellest 1020 õppis avalikes algkoolides ja 16 eraalgkoolis ning 24 jäi õppetööst kõrvale. Koolinõunik August Kõivu sõnul polnud Valgas takistusi üleminekul kuueaastasele koolikohustusele, kuigi paljud lapsevanemad oma majandusliku olukorra tõttu koolisunduse laiendamist eriti hea meelega ei soovinud.⁴²

Järgmised olulised muudatused Valga koolivõrgus toimusid 1926/27. õppeaasta alguses. Õpilaste vähesuse tõttu suleti linna I algkool Puiestee tänaval ning senine VII algkool nimetati ümber I algkooliks.⁴³ Vähemusrahvuste koolidest lisandus linna koolivõrku juudi eraalgkool Poska tänaval.⁴⁴ Kolm aastat hiljem, 1929. aasta sügisel, kolis juudi eraalgkool tegutsemise lõpetanud lätikeelse keskkooli endistesse ruumidesse Vee tänaval, Poska tänava kooliruumid sai aga endale värskelt avatud Valga Abialgkool. Uus kool oli mõeldud

³⁹ Haridus Eestis, lk 20-21

⁴⁰ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 146.

⁴¹ ERA.1108.3.161, l 89-90; ERA.1108.3.798, l 2-4.

⁴² ERA.3084.1.429, pagineerimata

⁴³ Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 82; Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 159.

⁴⁴ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 14.

käitumisraskustega lastele ning tegutses ühe klassikomplektiga.⁴⁵ 1929/30. õppeaastal tegutses Valgas koos abialgkooliga jätkuvalt seitse avalikku algkooli, millele lisandus kaks võõrkeelset eraalgkooli. Kokku õppis nende koolide 41 klassis 1027 õpilast ja õpetas 50 õpetajat.⁴⁶

1930. aastaks oli kuueklassiline koolikohustus jõustunud ning algkoolide arv kogu Eestis vähenenud. Koolide arvu langus toimus peamiselt väikeste koolide ühendamise läbi. Samal ajal kasvas tung hariduse jätkamist võimaldavatesse õppeasutustesse.⁴⁷ Kuigi Valgas oli elanike arvu vähenemise (vt lisa 3) tõttu hakanud langema ka koolikohustuslike laste arv, ei õnnestunud linnavalitsusel koolide arvu väga jõuliselt kärpida. Põhjuseks olid võõrkeelsed koolid, kus õpilaste arv küll vähenes, kuid mida teiste koolidega veel liita ei saanud. Samas olid linna lisandunud kutsehariduskoolid. Algkooli lõpetanutel oli 1930. aastal Valgas võimalus lisaks gümnaasiumidele jätkata õpinguid kas noormeestele mõeldud tööstuskoolis või neidudele mõeldud naiskutsekoolis.⁴⁸

1932. aastal liideti Valga poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumid ning tütarlaste gümnaasiumi õppurid viidi üle senisesse poeglaste gümnaasiumi majja (Kuperjanovi tn), mis läbi avanes võimalus teha muudatusi ka algkoolide võrgus. Septembris ühendatigi linna I ja VI algkool ning linna haridusnõukogu poolt määrati koolijuhatajaks senine VI algkooli juhataja Jakob Peep.⁴⁹ Uus ja suurema õpilaste arvuga I algkool sai enda käsutusse senise tütarlaste gümnaasiumi maja Vabaduse tänaval.⁵⁰ 1932. aasta lõpuks Valgas kujunenud eestikeelsete algkoolide võrk jäi üldjoontes püsima kuni 1940. aastani.

Efektiivse majandamise eesmärgil oli riik varmas ära kasutama seadusega ettenähtud võimalusi klassikomplektide arvu vähendamiseks, sest see töötas kulude kokkuhoidmist õpetajatele makstava palga arvelt. Eriti suured koondamised leidsid Valga maakonnas aset

---

⁴⁵ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 99; Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 6, 15; ERA.1108.3.798, l 2-4.

⁴⁶ Valgamaa ..., lk 478; Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 100.

⁴⁷ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 143-144.

⁴⁸ ERA.3084.1.472, pagineerimata

⁴⁹ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 130.

⁵⁰ Koolilinn Valga, lk 101.

seoses 1930. aastate alguse majanduskriisiga.⁵¹ Ka Valga linnavalitsus üritas kulusid kokku hoida, kuid ei soovitud vastuollu minna linna kogukonna enamusega. Seetõttu püüti kulusid kärpida vähemusrahvuste koolide arvelt, mis majanduslikust aspektist tegutsesid ebaefektiivselt.

Juulis 1935 kinnitas Valga linna haridusnõukogu algkoolide võrgukava. Linna abialgkool otsustati õpilaste vähesuse tõttu sulgeda. Samuti suleti õpilaste vähesuse tõttu linna I algkoolis esimese klassi paralleelklass. Muudeti algkoolide piirkondi ja paigutati ümber koolijuhte (vt lisa 6). Kooli töötajatega sekeldustesse sattunud I algkooli juhataja J. Peep viidi üle II algkooli juhatajaks ning I algkooli etteotsa asus senine II algkooli juhataja A. Egel.⁵²

Linna haridusnõukogu tegi ettepaneku 1935/36. õppeaastast venekeelne V algkool eraldi õppeasutusena kaotada ja viia tegutsema jääv üks venekeelne klassikomplekt linna I algkooli majja. Kooli kaotamise taga oli asjaolu, et antud õppeaastaks plaaniti venekeelsete õpilaste arvu langust 40-ni. Samas oli V algkooli käes linnale kuuluv kahekordne hoone, kuhu sooviti üle tuua rendipinnal tegutsenud lätikeelne IV algkool. Haridusministeerium lükkas ettepaneku siiski tagasi ning otsustas jätta venekeelse Valga V algkooli tegutsema eraldi koolina.⁵³ Kulude optimeerimise eesmärgil paigutati läti algkool ja vene algkool ühte majja (Uus tn 27).⁵⁴ Kokku oli 1935/36. õppeaastaks jäänud Valka tegutsema kuus algkooli: kolmele eestikeelsele lisandusid lätikeelne IV ja venekeelne V algkool ning juudi algkool. Saksa algkool oli 1933. a. tegutsemise lõpetanud.⁵⁵

Sama aasta septembris tekkisid linna haridusnõukogus arutelud I klassi õpilaste kitsaste tingimuste kohta Valga I algkoolis, kus suvel oli otsustatud kaotada paralleelklass. Kuigi avalikkude algkoolide seaduse järgi jäi klassi õpilaste arv maksimumnormi piiridesse, siis linnaarsti hinnangul ei olnud klassis tagatud piisav õhuruum lapse kohta (ventilatsiooni puudumise korral 5 m³). Seetõttu pöördus linn Haridusministeeriumi poole palvega avada I

---

⁵¹ Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest, lk 12.

⁵² ERA.1108.3.854, l 6; Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 160.

⁵³ ERA.1108.3.854, l 5, 11

⁵⁴ Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 160; ERA.1108.13.631, pagineerimata

⁵⁵ ERA.3084.1.472, pagineerimata; Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 16.

algkoolis uuesti teine paralleelklass I klassi õpilastele, kuigi õpilaste arv klassis jäi alla normaalarvu. Luba haridusministeeriumilt saadi.⁵⁶

Vaidlused selle üle, mitu esimest klassi linna I algkoolis avada, jäidki ilmestama diskussioone ja tegevusi Valga algkoolide teemal 1930. aastate teisel poolel. Linna jõukam ja edukam elanikkond oli sattunud vastasseisu linnaeape Teodor Villaga, kes lisaks linnaeape ametile juhtis ka linna haridusnõukogu tööd. Linna algkoolide hoonete olukord vastas nõuetele ning kõik õpilased oluaks võimalik neisse koolidesse ära mahutada. Samas oli linna suurimal algkoolil, Valga I algkoolil, parima kooli maine ning vanemad soovisid sinna saata ka neid lapsi, kes kuulusid teiste algkoolide ringkondadesse. Seetõttu tekkis mitmeid aastaid järjest olukord, kus esialgu otsustati Valga I algkoolis I klassi paralleelklassi mitte avada, kuid lapsevanemate surveel see siiski hiljem avati. Haridusministeeriumi hinnangul oleks aidanud pingeid vältida linnaeape ja koolinõunik Kõivu järjepidevam, sihikindlam ning avatum tegutsemine.⁵⁷

1930. aastate teisel poolel suuri ümberkorraldusi Valga algkoolide võrgus ei tehtud. Vene ja juudi rahvusest perekondade linnast lahkumise ning osaliselt ka eestlastega assimileerumise tõttu vähenes aga järjepanu vene ja juudi koolide õpilaste arv. 1938 teostus linnavalitsuse varasem plaan ning venekeelne kool eraldiseisva algkoolina kadus ja selle asemel avati I algkooli juures venekeelne klass. 1939. aastal lõpetas tegevuse ka viimastel aastatel väga väheste õpilastega töötanud juudi eraalgkool. Ainsa võõrkeelse koolina jäi 1940. aastani püsima lätikeelne Valga IV algkool.⁵⁸ Seega oli Valgas aastal 1940 tegutsemas neli algkooli – kolm eestikeelset ja üks lätikeelne.

Kuna Valga linnas oli juba 1917. aastal hulgalisi erinevaid esmatasandi koole, mis peale linna poolitamist 1920. aastal jäid valdavalt Eesti poolele, siis oli olemas soodus pinnas Eesti Vabariigi vajadustele vastava koolivõrgu väljakujundamiseks. Mitmerahvuseline elanikkond tingis 1920. aastatel teiste Eesti linnadega võrreldes enama koolide arvu Valgas. Nii võõrkeelse elanikkonna assimileerumise kui ka linnast väljarände tõttu, eestistus linn

---

⁵⁶ ERA.1108.3.854, I 13, 18

⁵⁷ ERA.1108.3.854, I 57-71

⁵⁸ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas .... lk 9, 15, 17.

aga järjest rohkem. Koolide liitmise tulemusel kujunes Valgas välja tugev ja elujõuline eestikeelne koolivõrk, mis toetus kolmele ringkondlikule algkoolile. Samas kõik vähemusrahvuste koolid, peale läti keelse IV algkooli, pidid lõpuks õpilaste vähesuse tõttu oma ukseid sulgema.

Keskkoolid ja gümnaasiumid

Valga linna esimeseks gümnaasiumiks oli tütarlaste elementaarkoolist välja kasvanud Valga Tütarlaste Gümnaasium. Gümnaasiumi õigused sai kool 1907. aasta 10. oktoobril. Valga linnavalitsus võimaldas uuel koolil kolida värskelt valminud, esmalt linna haiglaks kavandatud hoonesse Vabaduse tänaval ning kutsus kooli juhatajaks Marta Pärna.⁵⁹

Valga poeglaste gümnaasiumi eellasteks võib pidada 1908. aastal avatud Valga Reaalkooli ja 1914. aastal avatud Valga Kommertsikooli. Mõlema kooli kujunemisel mängis olulist rolli hilisem Valga Poeglaste Gümnaasiumi direktor Tõnis Grünberg. Grünberg juhtis reaalkooli eelkäijaks olnud Valga Poeglaste Erakooli ning jätkas hiljem reaalkoolis inspektorina. 1914. aastal asus ta aga vastavatud kommertsikooli juhatajaks. Grünberg soosis oma koolides eesti keelt ja eestimeelset mõtlemist ning koondas kommertsikooli hulga eesti rahvusest õpetajaid, kelle hulgas oli ka tuntud poeet ning Valga linna hariduselu eestvedaja Ernst Enno. 1917. aasta sügisel evakueeriti kommertsikooli varad koos kooli juhtinud T. Grünbergiga Venemaale ning tegevuse lõpetas ka reaalkool.⁶⁰

Esimest eestikeelset keskkooli üritati Valgas looma hakata 1918. aasta suvel, kuid Saksa okupatsioonivõimude vastuseisu tõttu see ebaõnnestus. 1919. aasta jaanuaris, enamlaste võimu perioodil, sai aga plaan teoks ning Valga Rahvahariduse Seltsi ja selle esimehe Ernst Enno eestvedamisel avati eestikeelne segakeskkool. Uue kooli direktoriks sai senine venekeelse tütarlastegümnaasiumi juht Marta Pärna. Koolis avati kuus klassi 304 õpilasega.⁶¹

---

⁵⁹ 400 aastat Valga linna, lk 48; Juzar, Mari. Valga koolid ...., lk 2.

⁶⁰ 400 aastat Valga linna, lk 48; Koolilinn Valga, lk 27-28; Juzar, Mari. Valga koolid ...., lk 2-3.

⁶¹ ERA.1802.2.113, P99.

Pärast Valga vabastamist Eesti vägede poolt otsustati vastrajatud segakeskkool sulgeda ning rajada kaks eraldi eestikeelset keskkooli – poeglastele ja tütarlastele. Valga Poeglaste Gümnaasiumisse astus 129 õpilast ning Valga Tütarlaste Gümnaasiumisse 212 õpilast. Poeglaste gümnaasiumit asus juhatama Olaf Sild ja tütarlaste gümnaasiumit Marta Pärna. Esialgu töötasid mõlemad koolid ühes hoones, endises tütarlaste gümnaasiumi ruumides Vabaduse tn 13. Ruumikitsikuse tõttu toimus osa poeglaste gümnaasiumi õppetegevusest ka Kungla ja Uue tänava algkoolide ruumides. 1920. aasta augustis kolis poeglaste gümnaasium endise Valga Kõrgema Algkooli koolimajja aadressil Kesk tn. 3 (praegune Kesk tn 22, kus asub linna muusikakool). Sama aasta oktoobris lahkus Valgast Olaf Sild ning poeglaste gümnaasiumi direktoriks sai Tõnis Grünberg. Nii Grünberg kui Pärna püsisid koolijuhtidena omal kohal kuni kahe gümnaasiumi ühendamiseni 1932. aastal.⁶²

Lisaks kahele eestikeelsele gümnaasiumile tegutsesid Valgas 1920. aastate alguses veel saksa- ja venekeelsed eragümnaasiumid ning lätikeelne gümnaasium.⁶³ Nii saksa kui vene eragümnaasiumid olid tegutsemist alustanud kohe peale Valga linna eesti võimude kätte minekut 1919. aastal ning enne linna lõplikku jagamist Läti ja Eesti vahel.⁶⁴ Õppeaastal 1919/20 oli linnas ka kaks lätikeelset gümnaasiumi, eraldi poeglaste ja tütarlaste gümnaasium.⁶⁵ Peale Valga jagamist asutati 1920. aastal linna Eesti poolele segakoolina lätikeelne riigigümnaasium, kus 1923. aastal õppis 93 õpilast.⁶⁶

1922. aasta detsembris võttis Riigikogu vastu *Avalikkude keskkoolide seaduse*. Keskkool moodustas ühtluskooli teise järgu, oli eestikeelne ning kooli ülesandeks pidi olema õpilaste ettevalmistamine kõrgematesse õppeasutustesse astumiseks. Keskkooli viieaastane kursus jagunes kaheks astmeks: ühise õppeakavaga alamaste (I-II klass) ja erineva õppeakavaga ülemaste (III-V klass). Keskkoolide ülalpidajaks oli kohalik omavalitsus koos riigiga, õpetajate palgakulu võttis riik enda kanda aga täies mahus. Õigus otsustada keskkoolide avamise või sulgemise üle jäi valitsusele. Keskkooli üldnimetuseks sai gümnaasium ning koolidesse võisid astuda algkooli VI klassi lõpetanud ilma eksamiteta. Juhul kui soovijaid

⁶² ERA.1802.2.113, l 99-106; Koolilinn Valga, lk 31.

⁶³ Koolilinn Valga, lk 18.

⁶⁴ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 11, 15-16.

⁶⁵ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 6, 11, 15-16.

⁶⁶ ERA.3084.1.408 pagineerimata

oli rohkem kui vabu kohti koolis, selgitati sisseastujad võistluseksamite abil. Õppemaksu suuruse avalikes keskkoolides pidi kinnitama haridusministeerium kooli ülalpidaja ettepanekul.⁶⁷

Septembris 1923 toimus Valga hariduselu jaoks sümbolne sündmus. Valga poeglaste gümnaasium kolis Jaani kiriku kõrval asuvast Kesk tänava koolihoonest Kuperjanovi tn 10 asuvasse nn Valgesse majja, kus ka praegu Valga Gümnaasium tegutseb. Vene keisririigi ajal reaalkooli õppehooneks ehitatud maja sai esmakordselt kasutusele võetud koolimajana, kuna vahetult enne Esimest maailmasõda valminud hoone oli olnud sõjaväe kasutada ja vajas pärast keerulise perioodi lõppu kohest remonti ning kooli jaoks kohendamist.⁶⁸

Valga gümnaasiumid ei koolitanud loomulikult mitte ainult linna lapsi, vaid pidid rahuldama terve maakonna vajadusi. Kuna Valga maakond oli väike, kuid linnal hea raudteeühendus Tartu- ja Võrumaaga ning mõlemal eestikeelsel gümnaasiumil ümbruskonnas hea reputatsioon, siis leidis neis koolides õppijaid ka väljastpoolt Valga maakonda. 1922/23. õppeaastal moodustasid poeglaste gümnaasiumi 467-st õpilasest 2/3 väljastpoolt linna tulnud õpilased. Tütarlaste gümnaasiumis oli maakonna laste osakaal väiksem, 412-st õpilasest tuli väljastpoolt Valga linna 243. Samas oli 20% tütarlaste gümnaasiumi õpilastest pärit väljastpoolt Valga maakonda. 1927. aasta poeglaste gümnaasiumi abiturientidest oli 19 Valga linnast ja 24 maalt ning tütarlaste gümnaasiumis 14 linnast ja 20 maalt. Peamisteks piirkondadeks, kust väljastpoolt maakonda noored Valga õppima tulid, oli Võru maakonda kuulunud Antsla ja Mõniste ümbrus. Mõlemad asulad asuvad distantsiliselt suhteliselt võrdselt Valga ja Võru linna vahel.⁶⁹

1920. aastate teisel poolel oli Valga gümnaasiumide osas oluliseks sündmuseks saksakeelse eragümnaasiumi sulgemine, mis õpilaste vähesuse ja finantsraskuste tõttu lõpetas tegutsemise 1927.⁷⁰ Õppeaastal 1929/30 tegutses Valgas neli gümnaasiumi: poeglaste

---

⁶⁷ Elango, Õie. Hariduspoliitika ja ...., lk 54; Haridus Eestis, lk 15- 16.

⁶⁸ Kooli waim, lk 19; ERA.1802.2.113, 199-106

⁶⁹ Koolilinn Valga, lk 32, 120; ERA.3084.1.408 pagineerimata

⁷⁰ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ...., lk 16.

gümnaasium, tütarlaste gümnaasium, läti ühishumanitaargümnaasium ja vene eraühisgümnaasium. Koolide 16 klassis õppis 603 õpilast, keda õpetas 65 õpetajat.⁷¹

1930. aastate alguse majanduskriis ning õpilaste arvu järk-järguline vähenemine sundisid uksi sulgema ka vene ja läti gümnaasiumid. Läti gümnaasiumil ei õnnestunud õpilaste vähesuse tõttu esimest klassi avada juba 1926. aasta sügisel. Kuna väheste õpilastega kooli ülalpidamine oli linna jaoks kulukas, otsustati 1928. aastal läti gümnaasium järk-järgult sulgeda ning 1930. aastal lõpetaski Läti ühishumanitaargümnaasium tegevuse.⁷² Ka erakoolina tegutsenud venekeelne gümnaasium ei suutnud õpilaste vähesuse tõttu püsima jääda ning Valga Vene Õpetajate Ühing otsustas 1931. aastal kooli sulgemise. Haridusministeerium luges kooli tegevuse lõpetatuks 1. augustist 1932.⁷³

Siiski ei jäänud Valga veel ilma võõrkeelsest gümnaasiumist. Kohalikele lätlastele tegi gümnaasiumi sulgemine suurt muret, kuna lapsed tuli saata üle piiri Valka kooli. Seega tekkis Jaani kogudusel mõte avada Valgas Läti erakeskkool, milleks koguduse naiskomitee ka haridus-sotsiaalministeeriumilt loa sai. Läti erakeskkooli avamine sai teoks 1931. aasta septembris. Kooli ülalpidajaks oli Valga Püha Jaani koguduse naiskomitee. Kool jäi tegutsema ennegi gümnaasiumi kasutuses olnud ruumidesse Vee tn. 1, direktoriks sai aga Valga poeglaste gümnaasiumi juhataja T. Grünberg.⁷⁴

Majanduskriis hakkas 1930. aastate algul mõjutama koolivõrku ning kõigil tasanditel pöörati tähelepanu efektiivsusele, üritades samas vältida tagasilööke koolisüsteemile. 11. mail 1931 arutati linna ja maakonna haridusnõukogu ühisel koosolekul haridus-sotsiaalministeeriumi ettepanekut keskkooli klasside arvu vähendamiseks. Ettepaneku kohaselt tuli tütarlaste ja poeglaste gümnaasiumi humanitaarharud ühendada, viies tütarlaste gümnaasiumi humanitaarharu poeglaste gümnaasiumi juurde. Ettepaneku kaalumisel jõuti järeldusele, et haridusnõukogu ei saa seda kuidagi toetada.⁷⁵

---

⁷¹ Valgamaa ..., lk 478.

⁷² Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 6; Valgamaa ... lk 478.

⁷³ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 14.

⁷⁴ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 120-121; ERA.1108.4.350, pagineerimata.

⁷⁵ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 116.

Kaua aga muudatustega venitada ei saanud ning 1932. aasta alguses kinnitas linnavolikogu poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumide ühendamisotsuse. Tõenäoliselt andis ühendamisele tõuke majanduskriis ja sellest tulenenud raskused kahe gümnaasiumi ülalpidamisel. Gümnaasiumide füüsiline kokku kolimine andis linnale võimalusi muuta efektiivsemaks ka algkoolivõrku. Samas võis olla otsuse aluseks ka eelinfo tulevase (1934. aasta) koolireformi kohta, mis soosis ühisõpetust ja vastavaid koole gümnaasiumi tasandil.⁷⁶

1932. aasta juunis valis haridusnõukogu kümne kandidaadi hulgast loodava Valga ühisgümnaasiumi direktori, senise Narva gümnaasiumi inspektori Viktor Neggo. Alates 1. augustist suleti Valga poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumid ja nende asemel avati kümne klassikomplektiga Valga Ühisgümnaasium.⁷⁷ Kooli asukohaks sai senine poeglaste gümnaasiumi maja Kuperjanovi tänaval. Alguses istusid kummagi endise kooli õpilased lahus, varsti aga poiste ja tüdrukute klassid ühendati. Töötama jäid humanitaar- ja reaalharu, tüdrukute majandusharu kadus; hiljem lisandus kommertsharu.⁷⁸ Esimesel ühisel õppeaastal oli koolis 402 õpilast, sh 191 poissi ja 211 tüdrukut.⁷⁹ Pärast gümnaasiumide ühendamist lahkus tütarlaste gümnaasiumi kauaaegne juhataja Marta Pärna Valgast, poeglaste gümnaasiumi direktor Tõnis Grünberg aga osales ka edaspidi Valga koolielus, juhatades nii lätikeelset eragümnaasiumi kui Valga Rahvaülikooli.⁸⁰

1934. aastal viidi Eestis läbi koolireform, mis muutis üldhariduse kolmeastmeliseks. Neljale õppeaastale algkoolis järgnes viieklassiline keskkool (5.-9. õppeaasta) ning seejärel kolmeklassiline gümnaasium (10.-12. õppeaasta). Algkoolid jäid küll kuueklassilisteks, kuid keskkooli sai astuda juba peale algkooli neljanda klassi lõpetamist. Siiski säilitati ka algkooli lõpetajatele võimalus peale kuuenda klassi lõppu asuda edasi õppima keskkooli kolmandasse klassi. Gümnaasiumhariduse saamiseks vajalik õppeaeg pikenes seega ühe aasta võrra, samas algkoolides vähendati koolisundust 16 eluaastalt 14 eluaastale.⁸¹

---

⁷⁶ Kooli waim, lk 18.

⁷⁷ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 129; ERA.1802.2.113, l 99-106

⁷⁸ Koolilinn Valga, lk 32.

⁷⁹ ERA.3084.1.472, pagineerimata

⁸⁰ ERA.1108.4.350, pagineerimata; Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 144.

⁸¹ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 71; Elango, Öie. Hariduspoliitika ja ..., lk 182-183.

Lisaks koolireformile tõi uus õppeaasta Valga gümnaasiumile uue direktori. 1934. aasta juunis viidi Valga Ühisgümnaasiumi direktor Viktor Neggo riigivanema otsusega teenistuse huvides Tartu poeglaste gümnaasiumi direktori kohale ja Tartu poeglaste gümnaasiumi senine direktor Aleksander Raudsepp toodi juhtima Valga ühisgümnaasiumi.⁸²

Koolireformiga kaasnenud muudatused ei möödunud probleemideta. Esimene neist ilmnis augustis 1934, mil keskkooli kolmandasse klassi soovis astuda üle saja õpilase, samas kui vastu võtta oli võimalik vaid 50. Valga linnavolikogu erakorralisel istungil arutati seetõttu võimalust avada keskkooli kolmandale klassile paralleelklass. Küsimus oli sedavõrd tõsine, et linnapea Villa tõstatas selle kohtumisel riigivanemaga, kuid tulemusteta. Väidetavalt polnud haridusministeeriumi ja valitsuse vastuseisu põhjused mitte niivõrd majanduslikud, vaid pigem hariduspoliitilised. Valitsus asunud toona seisukohal, et liiga paljude õpilaste edasiminekuks gümnaasiumitesse ei ole soovitav. Küll aga andis valitsus lootust kaubandusliku kooli avamiseks Valgas, et võimaldada edasiõppimist kuueklassilise kooli lõpetanutele. Augustikuu viimastel päevadel otsustas linnavolikogu avada paralleelklassi linna kulul.⁸³

Sama teema jätkus 1935. aasta suvel ja sügisel. Kuueaastase alghariduse omandanute hulgas oli keskkooli suundujate hulk sedavõrd suur, et avatavas kolmandas klassis, kus soovijad pidanuks õpinguid jätkama, ei leidunud piisavalt kohti. 1935. aastal oli võimalik vastu võtta 45 õpilast, kuigi eksami sooritas rahuldavalt 119 sisse astuda soovijat. Probleem lahendati jällegi teise paralleelklassi avamisega. Samas oli kõigile osapooltele selge, et tegemist pole ühekordse murega, vaid sama hakkab korduma järgnevatel aastatel. Riigi soov oli suunata keskkooli ukse taha jäänud lapsed kutsekoolidesse, kuid ka Valga kutsekoolides polnud piisavalt kohti. Lisaks oli arvamusi, et algkoolide lõpetajad on kutseõppimiseks liialt noored. Lahendusena nägi linnavalitsus kaubanduskooli loomist Valka, mis võtaks vastu need algkoolide lõpetajad, kes keskkooli edasi ei lähe ja kutsekoolides õppida ei soovi.⁸⁴

---

⁸² Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 149.

⁸³ Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 150-151.

⁸⁴ ERA.1802.2.113, l 25; Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 160; Lõuna-Eesti, 1935, nr 101, lk 2.

Juba sama aasta 1. oktoobril alustas Valga ühisgümnaasiumi hoones tööd erakaubanduskool. Kooli eesmärgiks oli anda võimalus edasiõppimiseks kuueklassilise algkooli lõpetanud õpilastele, kes soovisid omandada kaubandusega seotud asjaajamise oskusi, sh raamatupidamist, statistikat ja masinkirja. Kolme õppeaastaga kooli esimene klass pani rohkem rõhku üldainetele ning lõpuklassid kutseõppele.⁸⁵ Peale selle, et erakaubanduskool asus ühisgümnaasiumi ruumides, oli kooli juhiks ühisgümnaasiumi direktor Aleksander Raudsepp, kool kasutas ühisgümnaasiumi kantselei teenuseid ning enamus õpetajatest oli samuti ühisgümnaasiumist. Erakaubanduskooli asutamine ühisgümnaasiumi kõrvale aitas kooli kulusid madalal hoida ning pakkus samas ühisgümnaasiumi õpetajatele võimalust oma nädalatundide normkoormust saavutada ning lisatulu teenida. Erakaubanduskooli tunniandmise kulud kaeti õppemaksuga, 50 krooni õpilaselt. Ruumid sai kaubanduskool ühisgümnaasiumi poolt tasuta kasutamiseks.⁸⁶ Erakaubanduskooli võeti õpilasi vastu samade tingimuste ja reeglite alusel, mis keskkooli kolmandasse klassi. Seega said kooli astuda kuueklassilise algkooli lõpetajad, sisseastumiskatsete alusel.⁸⁷

1936. aastal tõdeti riigis hariduselu kriisi ning liigset keskendumist gümnaasiumiharidusele. Haridusminister Aleksander Jaakson toonitas, et diplom pole väärtus omaette, vaid sellel on mõte vaid siis, kui see tööd ja leiba annab. Seega sooviti pöörata rohkem rõhku kutseharidusele ning gümnaasiumidesse edasi suunata vaid neid, kellel tõesti annet ja võimekust edasiõppimiseks. Samas polnud ka kutsehariduskoolidel võimalik vastu võtta kõiki neid algkoolide lõpetajaid, kes keskkoolidesse edasi õppima ei pääsenud. Lisaks oli maalt pärit laste vanemate poolt üsna suur surve, võimaldamaks kuueklassilise algkooli lõpetajatel jätkata õpinguid keskkoolides ning omandada edaspidi gümnaasiumiharidus. Pärast pikemat arutelu jõuti 1937. aastal keskkoolide seaduse muutmise seaduseni, mille alusel võis keskkool olla kahte tüüpi – progümnaasium ja reaalkool. Progümnaasiumi kursus kestis viis aastat ja sinna astuti peale algkooli neljanda klassi lõpetamist, reaalkoolis

---

⁸⁵ Lõuna-Eesti, 1935, nr 104, lk 2; nr 112, lk 5.

⁸⁶ ERA.1802.2.78a, 1 8-9

⁸⁷ ERA.1802.2.113; 1 34

õpiti kolm aastat ja kooli astuti peale algkooli kuuenda klassi lõpetamist. Mõlemast koolist võis edasi õppima minna kolmeklassilisse gümnaasiumi.⁸⁸

1937. aastaks lõpetasid kooli viimased vana tüüpi 5-klassilise Valga ühisgümnaasiumi õpilased ning nüüdsest koosnes Valga Ühisgümnaasium keskkoolist ja 3-klassilisest gümnaasiumist. Keskkooli osa jagunes omakorda 5-klassiliseks progümnaasiumiks ja 3-klassiliseks reaalkooliks.⁸⁹ Linna erakaubanduskool ei lahendanud aga progümnaasiumi pürginud õpilaste rohkuse probleemi. 1937. aastal avati progümnaasiumis paralleelklass ja seda pea täielikult lastevanemate kulul, kuna riik ja linn ei olnud nõus kandma täiendava paralleelklassi kulusid. Seetõttu oli õppemaks paralleelklassis kõrgem – 75 krooni aastas. 1939. aastaks oli õpilaste arv klassis vähenenud ja muud kulud suurenenud, mistõttu ei olnud senise õppemaksuga võimalik enam klassi üleval pidada. Uueks õppemaksu suuruseks pidi saama 95-100 krooni. Alternatiiviks oluks klassi sulgemine ja õpilaste paigutamine teistesse koolidesse. Klassi lastevanemate koosolekul toetati üksmeelselt otsust klassiga jätkata ning lapsevanemad olid valmis suurenenud kulusid kandma.⁹⁰

Eelpool mainitud koolireformidest ei jäänud kõrvale ka läti eragümnaasium. 1934. aasta sügisel avati gümnaasiumi kõrvale Valga Läti Erakeskkool, mis nimetati 1937 ümber Valga Läti Erareaalkooliks. 1937. aastal saadi luba uut tüüpi lätikeelse eragümnaasiumi asutamiseks, kuid see jäi sisseastujate puudumise tõttu avamata. 1939. aastal otsustas naiskomitee sulgeda ka erareaalkooli. Ametlikult likvideeriti kool 1. augustist 1939.⁹¹

Viimane Eesti Vabariigi aegne gümnaasiumidirektori vahetus toimus 1939. aasta sügisel, kui Valga ühisgümnaasiumi senine direktor A. Raudsepp paigutati valitsuse otsusega alates 1. oktoobrist Petseri gümnaasiumi direktori kohale ning Petseri gümnaasiumi direktor Aleksander Rikken määrati samast ajast Valga gümnaasiumi direktoriks. Samal sügisel muudeti ka kooli nime ning ühisgümnaasiumist sai Valga Gümnaasium.⁹²

---

⁸⁸ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 75-76; Elango, Õie. Hariduspoliitika ja ..., lk 201.

⁸⁹ ERA.1802.2.113, 1 99-106

⁹⁰ ERA.1802.2.89, 1 16

⁹¹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ..., lk 7.

⁹² Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 195.

1939/40. õppeaastaks oli Valga gümnaasium Eesti suuruselt kolmas gümnaasium, kus koos keskkooli osaga õppis 502 õpilast ja töötas 29 õpetajat. Koos samas hoones tegutsenud erakaubanduskooliga õppis Kuperjanovi tänava majas üle 600 õpilase.⁹³

Kokkuvõtteks võib öelda, et Valga linnavalitsus oli teinud juba Vene keisririigi perioodil eeltööd keskhariduse edendamisel ning 1919. aastaks olid head eeldused eestikeelsete gümnaasiumide loomiseks olemas. Kogemustega pedagoogid, gümnaasiumijuhid poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumi eesotsas suutsid luua koolidele hea maine ka väljaspool Valgamaa piire. Poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumi ühinemine ning 1934. aasta koolireform tõid küll kaasa erinevaid probleeme, kuid ei nõrgestanud uut ühisgümnaasiumit, millest sai üks Eesti suuremaid koole. Võõrkeelse elanikkonna suur arvingis vajaduse ka võõrkeelsete gümnaasiumide järgi. Sarnaselt algkoolidega olid aga vene-, saksa- ja lätikeelsed gümnaasiumid sunnitud aastate jooksul õpilaste arvu vähenemise tõttu ukсед sulgema.

---

⁹³ ERA.1802.2.113, 199-106

Koolimajade olukorrast

Eesti Vabariigi alguspäevil oli uue koolivõrgu loomiseks Eestis vähe kõlblikke koolimaju. 1919. aastal vajati koolikohustuse laienemise ning neljanda klassi juurde tulekuga seoses ka rohkem klassiruumi. Neljast klassist tingituna tekkis algkoolidesse vähemalt kaks klassikomplekti, linnades, kus õpilaste arv suurem, aga pigem neli klassikomplekti. Kooli asukoht ja hooned pidid vastama sellekohasele erimäärusele.⁹⁴ 1924. aasta algusest kehtima hakanud *Avalikkude algkoolide hoonete ehitamise erimäärus* kehtestas kindlad nõuded kooli asukohale ja hoonetele. Et õpilastele oleks tagatud liikumisvõimalused vahetundides ja kehalise kasvatuse jaoks, nähti koolide juurde ette vähemalt 1200 ruutmeetri suurune mänguplats, millele lisandus veel aiamaa ja õueala. Kindlasti pidi koolis või kooli asupaigas olema arsti poolt joogikõlbulikuks tunnistatud veevarustus. Algkoolile mõeldud hoones, kus tegutses 3-4 klassikomplekti pidid olema järgmised ruumid:

- Klassiruumid vastavalt kooli klassikomplektide arvule.
- Käsitööklass
- Õpetajate tuba, mis oli ühtlasi kantseleiks, raamatukoguks ja õppevahendite ruumiks
- Võimlemisruum
- Riiehoiu ruum
- Tualetid, eraldi poeg- ja tütarlastele.
- Teenijate korterid (vajaduse järgi)
- Õpetajate korterid (vajaduse järgi)

Koolimajades, kuhu planeeriti õppima 5-6 klassikomplekti, pidid eraldi ruumidena olema ka: õppevahendite tuba, kantselei, mis oli ühtlasi arsti vastuvõtu ruumiks ning köök-söögituba.⁹⁵ Kuigi määrus oli kehtestatud uute koolihoonete planeerimiseks, saab selle järgi hinnata tolle aja ootusi algkoolide ruumilistele oludele.

Koolide ümberpaigutamine uutesse ruumidesse või uute koolimajade ehitamine osutus aga väga kulukaks. 1922. aastal moodustati Riigikassa peavalitsuse juurde koolimajade

---

⁹⁴ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 130.

⁹⁵ Avalikkude algkoolide hoonete ehitamise erimäärused 28.03.1924. - *Riigi teataja* 1924. Nr 47, lk 333.

ehitusfond, mis andis kohalikele omavalitsustele koolimajade ehitamiseks pikaajalist madalaprotsendilist laenu.⁹⁶

Peamiseks väljakutseks saigi koolikohustuse laiendamisest tingitud ruumikitsikus. Paljud koolid asusid hoonetes, mis polnud ehitatud õppetöö vajadusi silmas pidades. Sageli ei vastanud ruumid ka tervishoiunormatiividele. Veel 1930. aastate keskel töötas vaid 54% koolidest ruumides, mis olid „enam-vähem rahuldavad“. Maakoolidest pisut paremas olukorras olid linnakoolid. Levinud probleem oli saali puudumine, mis takistas talvel kehalise kasvatus tunde läbiviimist. 1936.-37. aastal tehtud üle-eestilise uuringu põhjal esines sageli veel järgmisi kitsaskohti: puuduv või puudulik ventilatsioon, haisvad tualetid, kehvast soojustusest või halvatest ahjudest tingitud külmad ruumid.⁹⁷ Kõige rohkem muret valmistasidki koolides pesemisvõimaluste puudumine ja käimlad. Maakoolides oli tegemist külmade välikäimlatega ning linna koolimajadeski olid käimlad üldjuhul külmad.⁹⁸

Riigi üldise olukorraga võrreldes valitses Valga linnas kooliruumide ja -hoonete osas rahuldav olukord. Suurem mure oli algkoolidega, kus esmalt nelja- ja hiljem kuueklassiline koolikohustus klassikomplektide ning õpilaste arvu kasvatas. Lisaks otsisid paljud taluperemehed maakoolide tunduvalt kehvema olukorra tõttu võimalusi oma lapsi linna algkoolidesse saata. Seetõttu kippusid algkoolid üpris lasterohked olema.⁹⁹ Võõrkeelseid koole lasterohkus ei kimbutanud, see-eest üritasid linnavõimud suruda koolidele peale liitklasse, et vabastada linnale kuuluvaid ruume eestikeelsete koolide jaoks. 1922/23. õppeaastal polnud linna algkoolide olukord veel kiita. Seitsmest koolimajast vaid kolm olid ehitatud koolipidamise tarbeks. Linnale kuulusid I ja II algkooli majad, ülejäänud viis kooli asusid aga üüripindadel.¹⁰⁰

Valve Saretoki mälestuste järgi oli linna I algkool ehk Weisteri kool (koolijuhataja järgi) vana, korrast ära, ebahügieeniline ja kitsas. Tualettruumid olid viletsad ja kätepesemise

---

⁹⁶ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 131-132.

⁹⁷ Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest, lk 13.

⁹⁸ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 134.

⁹⁹ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 18.

¹⁰⁰ ERA.3084.1.408, pagineerimata.

võimalused piiratud.¹⁰¹ Puiestee tänaval asunud koolimajas, mis oli osaliselt puidust ja osaliselt kivist kahekordne ehitus, leidis neli klassiruumi (neist üks läbikäidav), väike võimlemissaal, riietusruum ja kaks kuivkäimlat (üks neist köetav).¹⁰² Samas tõid I algkooli asukoht kesklinnas ja tsaariajast koolile pärandunud hea reputatsioon kaasa laste suhteliselt suure arvu koolis, mis omakorda tekitas ruumikitsikust.¹⁰³

Õnneks ei olnud kõik Valga algkoolid nii kehvas seisus. Parimas olukorras oli kooli tarbeks projekteeritud ja 1913. aastal valminud II algkooli maja (endine kommertskooli hoone).¹⁰⁴ Linnapargi vastas asunud kahekordses ahiküttega telliskivihoones leidis kuus klassiruumi, kõik eraldi sissekäikudega, võimlemissaal, kaks riietusruumi ja õpetajate tuba. Eraldi pesuruumi koolis ei olnud, näo ja kätepesemise võimalus loodi koridoris, kuhu paigutati pesukaunid. Soe kuivkäimla asus majas sees. Kooli juurde kuulus juurviljaaed ja piisavalt õueala. Ruumikuse poolest oli II algkooliga võrreldav Kungla tänaval asunud linna VI algkool. Hoone oli ehitatud 1910. aastal koolipidamise tarbeks ning mahutas kuus õpilaste maksimaalse normarvuga komplekteeritud klassi. Olemas olid ka kaks riietusruumi, korraliku suurusega saal, õpetajate tuba ja õppevahendite ruum. Hoone oli aga puitehitis ega kuulunud linnale.¹⁰⁵

Ülejäänud algkoolide hooned ei olnud ehitatud koolipidamise tarbeks, vaid koolideks kohandatud. Seetõttu olid klassiruumid valdavalt väiksemad (25-40 m²) ega võimaldanud komplekteerida maksimaalse õpilaste normarvuga klasse. Siiski olid kõigis hoonetes kütteta kuivkäimla, riidehoiuruum ja mingi ruum võimlemistundide pidamiseks. Kõik need majad olid puitehised.¹⁰⁶ Ruumikitsikuse tõttu oldi mõnes koolis sunnitud kooli pidama kahes vahetuses – ennelõunal käisid koolis nooremad ja pärastlõunal vanemad klassid.¹⁰⁷

Korralike võimlemissaalide puudumise tõttu oli keeruline viia võimlemistunde läbi jahedal ja külmal ajal. Üheski Valga linna koolis (ka gümnaasiumides) ei olnud õpilastel 1920.

---

¹⁰¹ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 19.

¹⁰² ERA.3084.1.408, pagineerimata

¹⁰³ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 21.

¹⁰⁴ Juzar, Mari. Ajalooline Valga, lk 43.

¹⁰⁵ ERA.3084.1.408, pagineerimata

¹⁰⁶ ERA.3084.1.408, pagineerimata

¹⁰⁷ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 163.

aastatel võimalik ennast peale võimlemistundi pesta, v.a. napid võimalused käte ja näo loputamiseks. Klassiruumide õhutamiseks saadeti tavaliselt kogu kooli lapsed vahetunniks jalutama samasse ruumi, kus peeti võimlemistundi. Seetõttu kippusid väiksed saaliruumid olema pidevalt umbsed ja tolmused. Samuti ei olnud ruumide väiksuse ja läbikostvuse tõttu võimalik mängida pallimänge või teha muid hoogsamaid ja kärarikkamaid harjutusi. Vaikuse tagamiseks ning mugavamaks võimlemiseks pidid lapsed muretsema pehmest nahast või riidest võimlemissussid.¹⁰⁸

1923. a sügisel sai linna koolide ruumikitsikus osalise lahenduse. Ajutiselt Kesk tänaval paiknenud poeglaste gümnaasium asus ümber värskelt remonditud Valgesse majja ning Kesk tänava hoonesse kolis seni üüripinnal olnud linna VII algkool. Kesk tänava hoone näol oli tegemist küll Valga vanima koolimajaga (ehitatud 1795. aastal), kuid samas oli see koolimajaks (kreiskooli tarbeks) planeeritud ning valmimisest alates ainult koolimajana kasutatud. Ka hilisematel aegadel jäi hoone erinevate koolide kasutusse ja hetkel tegutseb seal Valga Muusikakool. Tegu oli kahekorruselise kivihoonega, millel ka kolmanda korrusena kasutatav ärklikorrus. Alumisel korrusel asus koolijuhataja korter, õpetajate tuba ja riietusruumid; klassiruumid paiknesid teisel ja kolmandal korrusel.¹⁰⁹

1924. aasta sügisel leevendus algkoolide ruumiprobleem veelgi. Valmis linna ainus vabariigi ajal ehitatud uus koolimaja. Valga III algkooli uue hoone pidulik avamine toimus 18. oktoobril.¹¹⁰ Lembitu tänav 2 asunud hoone oli kahekordne kivimaja, mille keskosas moodustasid kaks klassiruumi kolmanda korruse. Hoonesse mahtus kahetoaline köögiga korter koolijuhatajale, kaks 100 m² suurust saali, kuus piisavalt avarat klassiruumi, lauluklass, tööõpetuse klass, loodusõpetuse klass, õpetajate tuba, õppevahendite hoiuruum, eraldi riideruumid poistele ja tüdrukutele, eraldi pesuruumid poistele ja tüdrukutele, eraldi soojad kuivkäimlad poistele ja tüdrukutele ning tööõpetuse klassi juurde kuuluv tööriistade ja materjalide hoiuruum.¹¹¹ Kütmine käis siiski ka selles uues hoones veel ahjudega. Kooli

---

¹⁰⁸ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 18-19, 105-106, 195.

¹⁰⁹ Juzar, Mari. Ajalooline Valga, lk 26; Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 174.

¹¹⁰ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 73.

¹¹¹ Juzar, Mari. Ajalooline Valga, lk 43.

juurde kuulus piisavalt maad: õueala 1300 m², mänguplats 1200 m² ja kooliaed 4000 m². Viimane oli jagatud kasutamiseks koolijuhataja, kooliteenija ja õpilaste vahel.¹¹²

1924/25. õppeaastal hindas koolinõunik Kõiv linna kooliruumide olukorda heaks ning koolimaju avarateks ja ajakohasteks. Vajadust täiendavate uute koolimajade järgi koolinõunik ei näinud.¹¹³ Päevase õppega eestikeelsete algkoolide puhul jõuti seega kooliruumide tingimuste osas üpris rahuldavate tulemusteni. Pisut andis ruumikitsikus tunda vaid Kesk tänava hoones, kus tegutses 1927. aastal I ja VII algkooli põhjal kokku liidetud Valga I algkool.¹¹⁴ Kuni 1932. aastani suuremaid muutusi kooliruumide osas ette ei võetud. Pisut halvemas olukorras olid võõrkeelsed koolid. Nt lätikeelne IV algkool pidi oma Vee tänava üürimaja jagama läti gümnaasiumiga ning alates 1929. aastast juudi algkooli ja läti erakeskkooliga.

1933. aastal võttis Vabariigi valitsus vastu uue *Avalikkude algkoolide hoonete ehitamise määruse*. Võrreldes 1924.aasta erimäärusega kooliruumidele ette nähtud nõuetes suuri erinevusi ei olnud. Eraldi oli välja toodud nõue võimlemisruumide asetuse kohta, mille paigutus hoones pidi olema selline, et võimlemismüra klassidesse ei kostaks. Normid klassiruumide suuruse osas olid võrreldes 1924.aastaga isegi väiksemad: iga õpilase kohta 1-1,2 m² põrandapinda ja 3-4 m³ õhuruumi ning minimaalne klassitõa kõrgus 3 m.¹¹⁵

Sellel ajal kõik Valga eestikeelsed koolid juba vastasid üldjoontes antud tingimustele. 1932. aastal oli linna algkoolide olukord paranenud, sest gümnaasiumide ühendamisega vabanes senine tütarlaste gümnaasiumi hoone Vabaduse tänaval. Seeläbi tekkis võimalus liita vanas majas tegutsenud I algkool puithoones asunud VI algkooliga ning viia üle Vabaduse tänava kaasaegsemasse koolihoonesse.

1935/36. õppeaastal oli Valga linnas kolm õppehoonet, kus tegutsesid eestikeelsed algkoolid, ning üks õppehoone Uuel tänaval, kus samas majas tegutsesid lätikeelne IV ja

---

¹¹² ERA.1108.13.630, pagineerimata

¹¹³ ERA.3084.1.429, pagineerimata

¹¹⁴ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 174.

¹¹⁵ Avalikkude algkoolide hoonete ehitamise määrus 12.04.1933. - *Riigi Teataja* 1933. Nr 36, art 283.

venekeelne V algkool. Kõik neli hoonet olid linna omanduses ja vastasid nõuetele. Mainitud koolidele lisandus pisike juudi algkool, mis tegutses väikesel üüripinnal.

Linna suurimas, I algkoolis oli kokku 400 õpilast ja 11 klassikomplekti. Haiglaks planeeritud, kuid peale valmimist 1907. aastal koolimajana kasutusele võetud Vabaduse tänava hoone oli kooli jaoks sobilik, avarate klassiruumide, hea valgustuse ning kõigi vajalike lisaruumidega. Koolis oli lokaalse katlamajaga keskküte ning õhuvahetus klassides toimus ventilatsioonisüsteemi abil. Hoones leidis soe kuivkäimla, kaks pesuruumi, kaks riietusruumi, piisava suurusega võimla ning mitmed abiruumid ja aineklassid. Koolihoones paiknesid ka koolijuhataja ja kooliteenijate eluruumid ning maja juurde kuulusid viljapuu-, lille- ja juurviljaaed.¹¹⁶

Kuperjanovi tänaval, linnapargi vastas asuvas koolihoones tegutses II algkool kuue klassikomplektiga, kus õppis ligikaudu 200 õpilast. 1920. aastate alguses linnas parimate oludega silma paistnud kool oli selleks ajaks eestikeelsetest algkoolidest kõige tagasihoidlikum. Vahepealse 15 aasta jooksul polnud koolis erilisi muudatusi tehtud ning seetõttu viidi 1935. aasta suvel koolis läbi kapitaalremont. Kooliruumid olid tolle aja mõistes piisavalt avarad – klassides tuli õpilase kohta põrandapinda keskmiselt 1,5-1,8 m². Võimlatingimused olid kitsamad, kui I ja III algkoolis, ning läbi aeti ühe 75 m² suuruse saaliga. Hoones olid olemas kõik vajalikud lisaruumid, sh õpetajate tuba, kantselei, pesemisruum, ning riietusruumid ja soojad kuivkäimlad eraldi tüdrukutele ja poistele. Kooli juurde kuulus 4400 m² mänguplats ja 370 m² kooliaed. Vett saadi kooli veevärki pumbaga kaevust.¹¹⁷

Ka Lembitu tänaval asunud III algkoolis tegutses kuus klassikomplekti ja õppis umbes 200 õpilast. Siingi olid klassiruumid valged ja avarad ning põrandapinda tuli õpilase kohta keskmiselt 1,5-2,5 m².¹¹⁸ Koolihoones polnud 11 aasta jooksul vaja suurt midagi muuta,

---

¹¹⁶ ERA.1108.3.854, l 1-2; ERA.3084.1.408, pagineerimata.

¹¹⁷ ERA.1108.13.629, pagineerimata

¹¹⁸ ERA.1108.3.854, pagineerimata

kuna kooliks ehitatud hoone oli juba 1924. aastal kõigile tingimustele vastav ning piisavate abiruumidega.¹¹⁹

Läti õpekeelega IV ja vene õpekeelega V algkool jagasid Uuel tänaval, linnale kuulunud, kahekordset tellisvoodriga puumaja. Hoone oli ehitatud 1905. aastal ja viimane kapitaalremont tehtud 1928. aastal. Hoone esimesel korrusel asus V ja teisel korrusel IV algkool. Võrreldes eestikeelsete koolidega olid tingimused kasinamad. Õpilaste vähesuse tõttu suurt ruumikitsikust siiski ei tuntud. Lisaks klassidele oli hoones õpetajate tuba, pesuruum ja õppematerjalide hoiukoht ning kahe kooli peale väike võimlemisruum. Maja juurde kuulus 194 m² õueala, 442 m² mänguplatsi ja 319 m² kooliaeda, mis oli jagatud kasutamiseks koolijuhataja, kooliteenija ja õpilaste vahel. Vett saadi pumbaga kaevust, hoone sisemine veevõrk puudus. Koolihoones olid eraldi kuivkäimlad tütarlastele ja poistele. Koolijuhatajad hindasid tingimusi rahuldavaks.¹²⁰

Kokkuvõtteks olid Valga linna algkoolide ruumilised tingimused 1930. aastate teisel poolel head. Kolme eestikeelse kooli hooned olid igati kaasaegsed ja vastasid üldiselt tollastele normidele. Kahe võõrkeelse kooli kasutuses olnud koolimaja Uuel tänaval oli küll kehvem, kuid võimaldas õppetööd suuremate probleemideta läbi viia. Pisikese juudi kooli kohta kahjuks andmed puuduvad. Kolme eestikeelse kooli hoonete puhul väärub märkimist, et kõik need olid veel 1990. aastate teisel poolel jätkuvalt koolimajana kasutusel.

Gümnaasiumide olukord oli algkoolidega võrreldes isegi parem. Kahe eestikeelse gümnaasiumi jaoks olid olemas 20. sajandi algul valminud üpriski kaasaegsed hooned. Esimestel aastatel tegi poeglaste gümnaasiumi olukorra keeruliseks asjaolu, et kunagise reaalkooli jaoks 1915. aastal valminud hoonet ei jõutud sõja tõttu koolile anda ning seda kasutati sõjaväehaiglana ja saksa okupatsiooni ajal ka vangimajana.¹²¹ Kui sõjaväeosad 1920. aasta juunis Kuperjanovi tänaval asuva koolimaja vabastasid oli hoone palju kannatada saanud ja vajab suuremat remonti.¹²²

---

¹¹⁹ ERA.1108.13.630, pagineerimata

¹²⁰ ERA.1108.13.631, pagineerimata

¹²¹ ERA.1802.2.89, l 2-3

¹²² Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 57.

Seetõttu pidi Valga Poeglaste Gümnaasium esimesel tegevusaastal jagama ruume tütarlaste gümnaasiumiga Vabaduse tänava majas; osalt tegutseti ka Kungla ja Uue tänava koolimajades. 1921. aastal kolis gümnaasium endistesse reaalkooli ruumidesse Kesk tänaval.¹²³ Hiljem VII algkoolile (veel hiljem I algkoolile) jäetud koolihoone oli gümnaasiumi jaoks kitsas ja ebamugav. Gümnaasium töötas sellel ajal kahe vahetusega – vanemad klassid hommiku- ning nooremad õhtupoolikul. Teisel korrusel paiknenud väike saal mahutas vähe rahvast ning soojal ajal peeti võimlemistunnid õues. Väikses õuemajas peeti käsitöötunde ja kooli puhkpilliorkestri harjutusi. Ruumikitsikuse tõttu ei tulnud koolimajas kõne alla mingid õpilaste ühingu üritused. Mõned üksikud ettevõtmised viidi läbi tütarlastegümnaasiumi saalis.¹²⁴ Lisaks klassiruumidele ja õuemajas asunud töökojale oli õpilaste kasutuses füüsika kabinet. Neil aastail polnud hoones veel tualetti ning õpilased pidid kasutama välikäimlaid.¹²⁵

Valga Tütarlaste Gümnaasiumi olukord oli tunduvalt parem, kuna kool tegutses hoones, mille linn oli andnud 1908. aastal venekeelsele tütarlaste gümnaasiumile. Alates 1932. aastast Valga I algkoolile läinud Vabaduse tänava hoone oli piisavalt avar ja kaasaegne. Kuigi hoone läänetiivas puudus keskküte, tingis see vaid ühe klassiruumi kütmist ahjuga; ülejäänud maja köeti lokaalsest katlamajast. Läänetiivas asusid lisaks ühele klassiruumile ka kooli kantselei ja koolijuhataja korter. Teisel korrusel oli koolisaal-võimla, muusikaklass, võimlejate riietusruum ning katusealune joonistusklass. Keskkütte katel asus kooli keldris, mida küttis üks kooliteenijatest. Ka mõlema kooliteenija eluruumid asusid maja keldrikorrusel. Soojad kuivkäimlad olid olemas maja mõlemal korrusel, samuti oli seal jooksev vesi kätepesuks.¹²⁶ Koolimaja võimlemissaal oli varustatud vastavate tarvikutega, nagu rööbaspuud, redelid seintel ja laest ripuvad võimlemisrõngad. Dušši ega mingit muud võimlemisejärgset terve keha pesemisvõimalust siiski ei olnud.¹²⁷

Kõik Valgas tegutsenud võõrkeelsed gümnaasiumid jagasid 1920.aastate esimesel poolel koolimaju vastavate võõrkeelsete algkoolidega. Lätikeelse gümnaasiumi maja asukohaks

---

¹²³ Koolilinn Valga, lk 31.

¹²⁴ Koolilinn Valga, lk 58.

¹²⁵ ERA.3084.1.408, pagineerimata

¹²⁶ Saretok, Valve. Läbi uduliniku II, lk 20-21; ERA.3084.1.408, pagineerimata.

¹²⁷ Saretok, Valve. Läbi uduliniku II, lk 48-49.

oli Vee tn. 1, mille juurde kuulus väike juurviljaaed. Samal üüripinnal tegutses ka sõdurite söögituba. Hoone polnud koolitegevuseks mõeldud ning seetõttu olid mõned klassiruumid eraldi sissepääsuta ja läbikäidavad. Klassiruumid olid eestikeelsete gümnaasiumidega võrreldes väiksemad ja jäid vahemikku 20-30 m². Samas oli ka õpilaste arv klassides tunduvalt väiksem ning jäi üldjuhul alla 20 õpilase. Kooli köeti ahjudega ning klassiruumid õhutati üldjuhul akende kaudu, kuid mõnes ruumis oli ventilatsioon. Majas oli võimlemiseks väike saal ja riietusruum, kuivkäimlad asusid hoones sees.¹²⁸

Venekeelne gümnaasium ja algkool kasutasid ühiselt linnale kuulunud ruume Uue tänava koolimajas. Ka siin oli koolil oma juurviljaaed. Klassiruumid oli tolle aja kohta piisava suurusega (40-45 m²), kuigi koolijuhataja hindas statistikaametile saadetud aruandes ruume kitsasteks. Umbes pooltes ruumides toimus õhuvahetus ventilatsiooni abil, ruume köeti ahjudega. Käte ja näo pesemiseks olid koolis võimalused olemas, kuid hoones puudus veevärk ning kasutati tilaga veepaake ning kausse, vett saadi salvkaevust. Puudus ka eraldi ruum vahetundides viibimiseks ning gümnaasiumi õpilased veetsid vahetunnid klassides. Võimlemistundeks sai kasutada saali, mida jagati algkooliga. Kooli siseruumides oli kütmisvõimaluseta kuivkäimla.¹²⁹

Valga saksakeelne gümnaasium ja selle juurde kuuluv algkool asusid Riia tn. 5 kahekordses puumajas, mida köeti ahjudega. Klassiruumide suurus jäi vahemikku 25-50 m², klassides õppis korraga enamasti alla 20 õpilase. Suurem osa klassiruumidest olid läbikäidavad. Koolihoones sees oli kuivkäimla, kuid puudusid riiehoold ning pesemise ja võimlemise ruumid. Vett saadi pumbaga kaevust.¹³⁰

Valgalaste jaoks Valge majana tuntuks saanud koolihoonet Kuperjanovi tänaval hakati planeerima 1910. aastal, ehitamisega alustati 1914 ning hoone valmis 1915. aastal.¹³¹ Haridusministeeriumi rahastatud renoveerimistöde käigus aastatel 1921–23 lisati hoonesse lokaalkatlamajaga keskküttesüsteem. Muudeti ka esialgset planeeringut: riideruumid viidi

---

¹²⁸ ERA.3084.1.408, pagineerimata

¹²⁹ ERA.3084.1.408, pagineerimata

¹³⁰ ERA.3084.1.408, pagineerimata

¹³¹ Juzar, Mari. Ajalooline Valga, lk 36

esimeselt korrusel keldrikorrusele, samasse paigutati töökoda, laoruumid ja kooliteenijate korterid. Riietusruumide alt vabanenud pinda kasutati täiendavate klassiruumide jaoks.¹³²

1923. aasta oktoobri alguses kolis poeglase gümnaasium vastremonditud ruumidesse. Gümnaasiumihoone sisseõnnistamise aktus peeti veel koridoris, kuna saal polnud lõplikult valmis.¹³³ Kolmekordne ning keldrikorrusega kivist maja kuulus riigile. Klassiruumid olid umbes 65 m² suurused, üle 4 meetri kõrged ja suurte akendega. Arvestatud oli piisavalt laheda ruumiga kuni 40 õpilasele. Lisaks klassiruumidele oli koolil korralik võimla, riietehoid, direktori kabinet, kantselei, õpetajate tuba, käsitööklass ja töökoda.¹³⁴ Olemas olid eraldi muusika- ja keemiaklass, ruumid õppeabinõudele, raamatukogu ja lugemislaua ning mingil perioodil tegutses majas koolipood Merkuur.¹³⁵ Koolihoones oli kümme sooja kuivkäimlat ja maja ümbruses piisavalt suur õueala.¹³⁶

1932. aasta sügisel, pärast poeg- ja tütarlastegümnaasiumi ühendamist, ehitati Kuperjanovi tänava koolihoonesse vesikäimlad. Juba enne seda, suvel, oli alustatud teiste parandustöödega. Muuhulgas remonditi võimla, kust eemaldati näitelava ja muudeti seeläbi saal avaramaks. Remonti läks ka värske katlamaja, kuid tööde venimise tõttu ei saadud mõnda aega koolimaja kütta ja õppetöö toimus õhtupoolikuti I algkooli (endise tütarlastegümnaasiumi) ruumides.¹³⁷

Peale remonditööd hindas direktor Neggo ühisgümnaasiumi õpilaste kehalise kasvatuseläbiviimise tingimusi üpris heaks. Koolil oli kasutada nii ruumikas hoov, kus sai mängida erinevaid pallimänge, kui ka avaramaks muutunud ja abivahenditega varustatud võimla. Talvisel ajal tegutses kooli hoovis uisuväljak. Puudust tunti vaid pesemisvõimalusest.¹³⁸ See mure likvideeriti 1935. aasta suvel, mil järjekordse remondi käigus ehitati võimla juurde duširuum (esialgu oli duširuumis küll ainult külm vesi). Kuna keskkooli ja gümnaasiumi õppekavas oli riigikaitse, siis seati koolimaja keldrikorrusel sisse

---

¹³² ERA.1802.2.89, l 2-3; Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 68.

¹³³ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 69.

¹³⁴ ERA 1108.4.348, l 163-165

¹³⁵ Koolilinn Valga, lk 52.

¹³⁶ ERA 1108.4.348, l 163-165

¹³⁷ ERA.1802.2.69, l 68-69; Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 129, 132.

¹³⁸ ERA.3084.1.472, pagineerimata

riigikaitselise õpetuse jaoks vajalikud ruumid – nii laskeharjutusteks kui relvade ja laskemoona hoidmiseks.¹³⁹

Veebruaris 1939 tutvus Valga alg-, kesk- ja kutsekoolide olukorraga haridusministeeriumi kooliosakonna direktor Villem Alttoa. Algkoolide hoonetega jäi ta rahule, kuid keskkoolide ruumid nõudsid tema hinnangul taas mõningat parandamist. Valga gümnaasiumi võimlat hindas ta väga heaks, märkides ainsa miinusena asjaolu, et duširuumid on külma veega ja puudub võimalus pesta sooja vee all.¹⁴⁰

Ka tolle aja õpilased mäletavad Kuperjanovi tänava gümnaasiumihoonet kui uhket maja, mis paistis üle Valga linna ning milles asunud klassiruumid olid kõrged, avarad, valged ja laiade akendega.¹⁴¹ Mari Juzari hinnangul võib väita, et hoone oli oma ajast tublisti ees ja taolisi koolimaju ehitati veel pärast II maailmasõdagi.¹⁴² Hoone on tänini koolimajana kasutusel ning ka käesoleva uurimistöo autor on saanud selles majas põhihariduse. Täna on koolihoone jälle kasutusel gümnaasiumina.

Kuna võõrkeelsed gümnaasiumid kannatasid Valgas juba 1920. aastate lõpus pidava õpilaste vähesuse all ning hakkasid vaikselt hääbuma, siis nende ruumide parendamisega enam aktiivselt ei tegeletud.

---

¹³⁹ ERA.1802.2.78a, l 21; ERA.1802.2.113, l 24

¹⁴⁰ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 190.

¹⁴¹ Koolilinn Valga, lk 52.

¹⁴² Juzar, Mari. Ajalooline Valga, lk 36

Õpetajatest ja õppimisest

Värske Eesti Vabariigi nõudmistele vastava koolivõrgu loomisel ei piirdunud mured vaid kooliruumide olukorraga, vaid vaja läks rohkem eesti õpetajaid, õppimist toetavaid õppematerjale ning muuta tuli õppekavasid. Muutused koolielus tõid kaasa ka uusi lähenemisi kasvatustöös ja koolikorras.

Õpetajatest

Kuueklassilise koolikohustuse rakendamise tegi 1920. aastate alguses keeruliseks ka õpetajate vähesus. Eestikeelsele õppele üleminek ning koolikohustuse laienemisest tingitud õpilaste arvu kasv nõudis senisest rohkem õpetajaid. Kui reeglina eeldati õpetajalt õpetajakutse olemasolu – selle omandamiseks tuli lõpetada õpetajate seminar ja läbida aastane praktika koolis –, siis 1920. aastatel võeti õpetajate nappuse tõttu tööle ka kutseta õpetajaid.¹⁴³ Kutseta õpetajatele korraldati pedagoogikakursuseid. 1919. aasta mais välja saadetud haridusministeeriumi korraldusega tuli maakondade koolivalitsustel oma ringkonna kutseta õpetajatele organiseerida kolmel järgneval suvel kursused. Igal suvel pidi õppetöö olema 300 tundi ja need pidi läbi viima 10 nädala jooksul.¹⁴⁴

1922. aastal toimusid sarnased pedagoogikakursused Valga tütarlaste gümnaasiumi juures. Need kestsid ühe õppeaasta ja neil osales 21 kursuslast. Kursusi viis läbi Tütarlaste gümnaasiumi juhataja Marta Pärna, õppejõududena kaasati gümnaasiumide õpetajaid ja kohalik koolinõunik. Kursuslastele õpetati algkoolide põhiaineid ja nende metoodikat, lisaks pedagoogikat ja selle ajalugu. Kuna paljudel osalejatel oli majanduslikult keeruline toime tulla, abistas haridusministeerium kümmet kursuslast omapoolse toetusega (à 2000 marka). Järgmisel õppeaastal viidi Valga tütarlaste gümnaasiumi juures tegutsenud üheaastased kursused haridusministeeriumi otsusel üle Võru õpetajate seminari juurde.¹⁴⁵

---

¹⁴³ Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest, lk 17.

¹⁴⁴ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 24.

¹⁴⁵ ERA.3084.1.383 pagineerimata

Linna koolidele õpetajate leidmine ja välja valimine oli kohaliku haridusnõukogu ülesanne.¹⁴⁶ Kui maakoolidesse oli õpetajaid raske leida, siis juba 1920. aastatel oli Valgas algkooliõpetajate konkursse, kus ühele kohale oli üle kümne kandidaadi. Õpetaja kutsega olid neist aga vähesed.¹⁴⁷ Kutsega gümnaasiumiõpetajate leidmine oli veelgi keerukam, kuna gümnaasiumiõpetaja kutse saamiseks tuli lõpetada Tartu ülikool ning läbida seal erialane seminar.¹⁴⁸

1922. aasta kevadel omas 34-st Valga linna algkoolide õpetajast õpetajakutset 33. Samal ajal oli Valga maakonnas 91-st õpetajast kutsega õpetajaid vaid 48.¹⁴⁹ 1924/25. õppeaastal kasvas linna algkoolides klassikomplektide arv ning neis töötas 45 õpetajat, kellest 37 omas õpetajakutset. Samal ajal töötas linna gümnaasiumides 52 õpetajat, kellel oli tasemele vastav kutse vaid 12-l. Eriti rohkesti leidis kutseta õpetajaid võõrkeelsetes gümnaasiumides. Valga linna algkoolides jäi kutseta õpetajate osakaal ka edaspidi tagasihoidlikuks ning näiteks 1933/34. õppeaastal oli linna algkoolide 37-st õpetajast ilma kutseta kolm kooliõpetajat. Kutsega õpetajaid lisandus aegamisi ka gümnaasiumidesse ning 1933/34. õppeaastal omas 29-st gümnaasiumiõpetajast kutset 17. Ilma kutseta töötasid gümnaasiumides üldjuhul võimlemise ja joonistamise õpetajad või siis väga vähese tunnikoormusega tunniandjad, kes vahel tegutsesid õpetajana põhitöö kõrvalt. Näiteks andsid gümnaasiumis õppeaastal 1933/34 usuõpetuse tunde kolm vaimulikku. Gümnaasiumiõpetajate arvu vähenemise põhjuseks oli võõrkeelsete gümnaasiumide sulgemine ning poeg- ja tütarlastegümnaasiumi ühendamine tõi kaasa.¹⁵⁰

Valga õpetajate üldine haridustase oli Eesti 1920. aastate algusperioodi mõistes tavapärane. Aastatel 1922-1923 oli Valga linna õpetajaskonnast algharidusega 8% meestest ja 9% naistest, keskharidusega 55% meestest ja 74% naistest ning kõrgema haridusega 31% meestest ja 17% naistest.¹⁵¹ Juba paari aastaga algharidusega õpetajaid põhimõtteliselt

---

¹⁴⁶ Määrus linna-koolivalitsuste korralduse kohta 11.08.1917. - *Riigi Teataja* 1918. Nr 10, lk 4.

¹⁴⁷ ERA.3084.1.429, pagineerimata

¹⁴⁸ Elango, Õie. Hariduspoliitika ja ..., lk 67.

¹⁴⁹ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 30.

¹⁵⁰ ERA.3084.1.429, pagineerimata; ERA.1108.4.348, l 173-175

¹⁵¹ Haridus Eestis, lk 217.

koolidesse enam ei jäänud ning 1924/25. õppeaastal oli algharidusega õpetajaid Valga linnas vaid 3%.¹⁵²

1920. aastate õpetajad olid 21. sajandiga võrreldes üsna noored. Valga maakonna õpetajate keskmine vanus jäi umbes 35 eluaasta juurde ning kolmandik neist olid nooremad kui 30 eluaastat. Selge vahe oli meeste ja naiste keskmises vanuses. Põhjus oli eelkõige selles, et Vene keisririigi ajal polnud tütarlastel kombeks valida kooliõpetaja ametit. Naised hakkasid koolitööle tulema alles Esimese maailmasõja ajal, kui meesõpetajad olid mobiliseeritud.¹⁵³ Valga linna naisõpetajad olid aga ka tolle aja mõistes väga noored. Linna naissoost õpetajatest oli 1922. aastal 73% nooremad kui 30 eluaastat, samas kui Eestis keskmiselt oli alla 30 aastaste õpetajate osakaal 44%. Meeste seas domineerisid aga pigem 25-35 aastased õpetajad. Kokku oli Valgas alla 40 aasta vanuseid meesõpetajaid 58%, Eestis keskmiselt aga 49%. Mees- ja naisõpetajate osakaal oli Valgas võrdne: algkoolides olid ülekaalus naised, gümnaasiumides aga mehed.¹⁵⁴

1930. aastatel Valga algkoolid enam palju uusi õpetajaid ei vajanud. Noored õpetajad, kes peamiselt just algkoolides töötasid, olid 10-15 aasta hiljem oma parimas tööeas ning samas õpilaste arvu vähenemise tõttu 1930. aastatel vajadus õpetajate järgi vähenes. 1930. aastatel oli ka kutsega ning haritud õpetajaid juba lihtsam leida. Kui 1930. aasta augustis valiti poeglase gümnaasiumile loodusloo õpetajat, siis kandideeris ühele kohale 12 soovijat, kellest 10 olid lõpetanud Tartu ülikooli ning neist viiel oli olemas keskkooli õpetajalt nõutav kutse. Ajaloo ja eesti keele õpetaja kohale kandideeris kuus inimest, kellest viiel oli kõrgharidus.¹⁵⁵ Sama aasta septembris otsiti poeglase gümnaasiumile uut saksa keele õpetajat. Antud kohale kandideeris kaheksa inimest, kellest kolmel oli keskkooli tasemele vajalik õpetaja kutse ning saksa keele õpetamise kogemus. Kandideerijate seas oli ka Zürichi ülikooli keemia eriala lõpetanu.¹⁵⁶ Õpetajate liikumine gümnaasiumi ja keskkooli tasemel toimus üldjuhul maakondade vahel. Ehk kui lahkuti uuele kohale, siis ikka

---

¹⁵² ERA.3084.1.429, pagineerimata

¹⁵³ Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest, lk 18.

¹⁵⁴ Haridus Eestis, lk 211.

¹⁵⁵ ERA.1108.4.348, l 135-138

¹⁵⁶ ERA.1108.4.348, l 144-147

Valgamaalt välja ning vabanenud kohtadele tulid kandidaadid samuti väljastpoolt maakonda, nt Tartust, Põltsamaalt, Petserist jne.¹⁵⁷

1930. aastate teisel poolel levis laialdaselt õpetajate ümberpaigutamine „teenistuse huvides“ ühest koolist teise. Mõnikord oli see vabatahtlik, aga tihti ka pealesunnitud ja mõjus karistusena. Enamasti said ümberpaigutamised alguse kohapealsetest intriigidest ja kaebekirjadest. Kaebustes süüdistati õpetajaid väheses pühendumises koolitööle, hoolimatus suhtumises lastesse, kõlbelistes üleastumistes jne. Tegelikeks põhjusteks olid tihti isiklikud vastuolud – kas kolleegide või mõne mõjuka kohaliku tegelasega –, koolijuhtide puhul ka kohaliku omavalitsusega, nt linnavalitsuse vahetumise korral.¹⁵⁸

Märt Raud oma mälestustes koolinõuniku perioodist Viljandimaal väidab, et selliseid koole, kus tegemist oli õpetajate suurte pahedega, leidis vähe. Kaks peamist pahet, mida õpetajatel esines, olid joomine ja riidlemine.¹⁵⁹ Õpetajatevahelisi intriige ning liigset alkoholi tarvitamist esines ka Valgas. Näiteks 1935. aastal esitas I algkooli abijuhataja linna haridusnõukogule kaebuse koolijuhataja Jakob Peebu kohta, süüdistades juhatajat ebasobivates suhetes kooli naisõpetajatega ning liigses alkoholi tarvitamises. Koolisiseste pingete leevendamiseks otsustas linna haridusnõukogu teha I ja II algkooli juhatajate vahetuse ning J. Peep määrati Valga II algkooli juhiks. Kuid alkoholilembus tekitas Jakob Peebule probleeme ka uues ametis ning 1936. aasta kevadel astus ta tervislikel põhjustel koolijuhi kohalt tagasi ja jäi pensionile.¹⁶⁰

Suur osa Valga linna õpetajaist ei olnud koolis korralised õpetajad, vaid kinnitati kohale õpetajaameti kandidaadi või tunniandjana. 1931. aasta *Õppejõudude teenistuse seadus* lubas korralise õpetajana töötada õppejõul, kelle nädalatundide maht koolis oli vähemalt 50% ettenähtud 28 tunnise normist ning kes oli omandanud õpetajakoolituse ja läbinud aastase praktika. Vähem kui poole koormusega töötavad kutsega õpetajad võeti kooli tööle tunniandjatena ning kutseõppe läbinud, kuid koolis alles aastast praktikat tegevad õpetajad

---

¹⁵⁷ ERA.1802.2.110, l 52-70

¹⁵⁸ Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest, lk 22.

¹⁵⁹ Raud, Märt. Eesti kool aegade voolus, lk 157.

¹⁶⁰ ERA.1108.3.325, l 57-150

olid kirjas õpetajaameti kandidaatidena.¹⁶¹ Vähene koormus oli probleemiks pigem gümnaasiumiõpetajatele, kelle ainetundide maht ühes koolis jäi väikeseks. Kuna aga Valgas tegutses mitu gümnaasiumi ja kutsekooli, siis andsid paljud õpetajad tunde erinevates koolides ja nende üldine töökoormus ei olnud sugugi väike.¹⁶² Õppeaastal 1933/34 oli nt Valga ühiskõhiskoolis 25-st õpetajast kaheksal koormus alla 14 tunni nädalas. Alla poole koormusega töötanud õpetajate hulka kuulusid ka kooli direktor ning kolm usuõpetuse tunniandjat, lisaks laulmise ja võõrkeelte õpetajad. Ülejäänud õpetajate nädalane tunnikoormus oma koolis jäi 15 ja 29 tunni vahele.¹⁶³

Esimesel iseseisvusperioodil oodati kooliõpetajalt peale erialase pädevuse ja koolitööle pühendumise ka hoolitsemist kooli olmetingimuste eest. Koolielu juurde kuulus sellel ajal ka õppetööga otseselt mitte seotud tegevus, nt ringkäigud, reisirid, näitused, kultuurihommikud, aktused, isamaalised üritused jm. Lisaks pidi kooliõpetaja olema aktiivne ühiskondlikus elus, s.h seltsides ja rahvavalgustuslikus tegevuses.¹⁶⁴ Kooliõpetajatelt oodati noorte kasvatamist ka väljaspool kooli ning tihti kasutati neid linnas kontrolli pidamiseks noorte üle kinos ja teistel avalikel üritustel.¹⁶⁵ Õpetajatel oli kohustus kontrollida ka maalt pärit õpilaste koolikortereid.¹⁶⁶

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi Eesti Vabariigi algusaastatel oli kooliõpetajaid vähe ja nende leidmine keeruline, siis noorte naiste asumine õpetaja ametisse ning täienduskursused nii Valgas kui Võrus aitasid Valga linnal õpetajate puudusest üpris kiiresti üle saada. Kooliõpetaja amet oli omal ajal vähemalt sama raske kui tänapäevalgi. Lisaks vastutusrikkale, töömahukale ja pingelisele igapäevatööle tuli olla aktiivne seltskondlikus elus. Eriti oluline oli aktiivsus avalikus elus koolijuhtide jaoks, kellelt kohalik kogukond seda eeldas. Samas tõi aktiivne tegutsemine tihti kaasa huvide konflikte ning keerulisi suhteid kolleegide ja omavalitsustegelastega. Gümnaasiumiõpetajate

---

¹⁶¹ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 242.

¹⁶² ERA.1802.2.109, l 1-54

¹⁶³ ERA.1802.2.78a, l 13

¹⁶⁴ Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest, lk 20-21; Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 91-93.

¹⁶⁵ ERA.3084.1.44, pagineerimata

¹⁶⁶ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 72-73

olukorda raskendas vähene tunnikoormus ühes koolis, mistõttu tuli jagada ennast mitme kooli vahel.

Õppimisest

Algkoolides hakkas 1920/21. õppeaastal kehtima uus õppekava. Esimese kolme klassi tunniplaani kuulusid emakeel, matemaatika, kodulugu, laulmine, joonistamine, käsitöö ja võimlemine. III klassis lisandus esimese võõrkeelena inglise keel, V klassis teise keelena saksa keel. Haridusministeeriumi korralduse kohaselt võis seal, kus inglise keele õpetaja puudus, esimese keelena õpetada ka vene keelt. Alates IV klassist lisandusid tunniplaani loodusõpetus, geograafia ja ajalugu, VI klassis kodanikuõpetus. 1923. aasta tõi *Avalikkude algkoolide seadusesse* muudatusi ning Vabariigi valitsuse määrusega võeti algkooli õppeplaani vabatahtliku õppeainena usuõpetus.¹⁶⁷ Kui gümnaasiumides ja kutsekoolides oli tunnikoormus suurem ning õppetöö toimus ka laupäeviti, siis algkoolide esimesel neljal klassil oli nädalas kuni 30 õppetundi ning V ja VI klassil 30–36 tundi. Õppetöö toimus esmaspäevast reedeni. Hilisemate muudatustega vähenes ka V ja VI klassi nädala koormus ning 1934. koolireformi järgselt ei ületanud nende nädalane tunnikoormus enam 30-t tundi. Nädalatundide vähenemise üheks põhjuseks oli võõrkeelte kadumine algkooli kohustuslike õppeainete hulgast.¹⁶⁸

Kuigi enne 1922. aasta *Avalikkude keskkoolide seaduse* vastuvõtmist kehtisid Eestis veneaegsed gümnaasiumide, reaalkoolide ja kommertskoolide seaduste üldalused, alustati ka keskkoolides koheselt õppe- ja tunnikavade muutmisega. Õppeainetena lisandusid eesti keel, Eesti ajalugu, majandusteadus, laulmine, võimlemine ja käsitöö. Samaaegselt vähendati vanade keelte õpetamist.¹⁶⁹

Õpilaste hindamise uus kord pandi paika 1919. aasta oktoobris. Koolilastele anti kaks korda aastas tunnistused, kus nende teadmisi hinnati kas heaks, rahuldavaks või nõrgaks. Eksamid ja järeleksamid kaotati haridusministeeriumi korraldusega 1929. aastal. Pedagoogikanõukogu otsusega võidi õpilane, kes tunnistati nõrgaks ühes või kahes aines, üle viia

¹⁶⁷ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 20, 35.

¹⁶⁸ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 20, 56, 73, 85; Saretok, Valve. Läbi uduliniku II, lk 71.

¹⁶⁹ Haridus Eestis, lk 14

järgmisesse klassi. Kui edasijõudmine osutus nõrgaks rohkemates ainetes, jäeti õpilane klassikursust kordama. Algkooli õpilaste edasijõudmine 1920. aastate jooksul paranes järkjärgult. Linnades oli ilma järeltöödeta klassikursuse lõpetanute osakaal 1922/23. õppeaastal 71%, aga 1927/28 juba 78%. Klassikursust kordama jäi 1922/23. õppeaastal 15% õpilastest, 1927/28. aga 14%. 1934. aastal asendati senine kolmepalline hindamissüsteem viiepallise: väga hea, hea, rahuldav, puudulik, nõrk.¹⁷⁰

Õppeedukus Valga linna algkoolides aastatel 1922-1923 ei erinenud eriti suurel määral Eesti keskmisest. Klassikursuse läbis edukalt ja ilma järeltöödeta 68% õpilastest, klassikursust kordama jäänud õpilaste osakaal oli aga 12%. Ka järgnenud aastate õppetulemused olid üsna sarnased Eesti linnade keskmise tulemusega.¹⁷¹

Valga eestikeelsetes gümnaasiumides oli õpilaste õppeedukus 1920. aastate alguses vägagi erinev. Poeglaste gümnaasiumis läbis 1922/23. õppeaastal kooli 467-st õpilastest klassikursuse edukalt (ilma täiendava järeltöö ning katseteta) 58% poistest. Tütarlaste gümnaasiumis oli edukalt klassikursuse läbinute osakaal 48%, kooli 412-st õpilasest. Veel suurem oli erinevus klassikursust kordama jäänud õpilaste vahel. Poeglaste gümnaasiumis jäi klassikursust kordama 8% õpilastest, tütarlaste gümnaasiumis aga 19%. Nii poistel kui ka tüdrukutel oli klassikursuse kordamise peamiseks põhjuseks raskused edasijõudmisega matemaatikas. Paari aastaga õpitulemused paranesid ning vähenes ka koolidevaheline erinevus, kuigi jätkuvalt jäid poeglaste gümnaasiumi õpitulemused tütarlaste omadest paremaks. Õppeaastal 1926/27 lõpetas poeglaste gümnaasiumi 306-st õpilasest klassi edukalt 65%, järeltööle määrati 26% ja kursust jäeti kordama 9% õppijatest. Tütarlaste gümnaasiumi 270 õpilase seas lõpetas klassi edukalt 61%, järeltööle määrati 26% ja kursust jäeti kordama 13%.¹⁷² Võimalik, et küsimus polnud niivõrd õpilaste erinevates võimetes, vaid Valga tütarlastegümnaasiumi juhataja ja õpetajate rangemas suhtumises, mida on aga keeruline hinnata. Ka Valve Saretoki mälestuste kohaselt oli tütarlastegümnaasiumis 1920. aastate keskel istuma jääjaid ja kooli pooleli jätjaid üsna märkimisväärne osa. Osad koolist välja langejad või õpiraskuste tõttu ise koolist loobunud tüdrukud asusid edasi õppima

---

¹⁷⁰ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 102-105.

¹⁷¹ Haridus Eestis, lk 155

¹⁷² ERA.3084.1.408 pagineerimata

kohalikku eranaiskutsekooli või majapidamiskoolidesse väljaspool Valgat. Mõnel tüdrukul jäi kool pooleli ka abielu ja pereelu alustamise tõttu.¹⁷³

1924/25. õppeaastal hindas Valga koolinõunik A. Kõiv kohalike koolide õpetamise taset erinevates ainetundides kas heaks või rahuldavaks. Võrreldes paari aasta taguse perioodiga ei olnud koolides enam probleeme õpetajate koosseisuga ning õpetamise taset oli parandanud õpetajate enesetäiendamine. Küll oli aga koolinõuniku hinnangul nõrk muusikaõpetuse tase. Eriti kehvad olevat olnud selle aine andmises naisõpetajad.¹⁷⁴ Kuus aastat hiljem oli Valga koolide muusikaõpetuse tase kõvasti tõusnud. Haridusministeeriumile saadetud ülevaates 1930/31. õppeaasta kohta hindas koolinõunik muusikaõpetuse taset heaks ja professionaalseks. Teiste õppeainete hulgast tõstis koolinõunik esile ka matemaatikat, mida Valga õpetajad väga süsteemselt ja põhjalikult õpetasid.¹⁷⁵

Vahel kippusid õpetajad oma õpilasi nende tegelikust tasemest paremini hindama. 1933. aastal kontrollis haridusministeeriumi koolivalitsus Valga ühisgümnaasiumi reaalharu lõpuklassi töid matemaatikas ning leidis, et õpetaja on neid liialt kõrgelt hinnanud. Kontrollijad hindasid 23-st tööst pooled vähemalt astme võrra nõrgemalt ja lugesid „heaks“ vaid kolme õpilase tööd.¹⁷⁶

Nõrkade õpitulemustega laste peamiseks takistuseks õppimisel pidasid algkoolide juhatajad õpilaste enda laiskust ja hooletust. Siiski töid 1931/32. õppeaastal praktiliselt kõik Valga algkoolide juhatajad õpilaste nõrga edasijõudmise põhjusena välja ka alatoitumuse ja sellest tingitud nõrga tervise, mille põhjuseks oli vaesemate perede kehv majandusolukord. Neid lapsi üritas kool toetada õppevahendite ja vahel ka jalanõude ning riiete muretsemisel.¹⁷⁷ 1920. aastate alguses saadi selleks abi ka erinevatelt abiorganisatsioonidelt. Näiteks said 1920. aastal Valga II algkooli 37 last jalatsite ja riiete jaoks toetust Ameerika abi administratsioonilt, Valga III algkool sai aga õpilaste jaoks toetust Ameerika Punaselt

---

¹⁷³ Saretok, Valve. Läbi uduliniku II, lk 83.

¹⁷⁴ ERA.3084.1.429, pagineerimata

¹⁷⁵ ERA.3084.1.429, pagineerimata

¹⁷⁶ ERA.1802.2.71, l 10

¹⁷⁷ ERA.3084.1.472, pagineerimata

Ristilt.¹⁷⁸ Õppeaastal 1924/25 sai 310 Valga pere linnalt rahalist toetust, et nende lapsed saaksid täita koolikohustust.¹⁷⁹

Gümnaasiumidel oli võimalik toetada vasematest peredest pärit lapsi, vabastades neid õppemaksust. 1922. aasta keskkoolide seaduse järgi oli koolil õigus vabastada õppemaksust 10% kehvemal järjel olnud õpilastest ning samuti 10% õpilastest alandada õppemaksu 50% ulatuses. Õppemaksust vabastamisel arvestati ka õpilase edasijõudmisega koolis. Vabastuse soovijate hulk Valga koolides oli tunduvalt suurem kui seaduse järgi võimaldati. Kehvem majanduslik olukord oli maalt linna gümnaasiumidesse õppima tulnud lastel. Tihti oli nõrgem ka nende teadmiste tase ning nii mitmedki jäid oma klassikursust kordama.¹⁸⁰

Kuigi pärast kuuenda klassi lõpetamist võis gümnaasium algkooli õpilasi ilma eksamiteta vastu võtta¹⁸¹, tuli Valga eestikeelsetes gümnaasiumides sisseastujate rohkuse tõttu mitmel aastal korraldada sisseastumiskatseid. Katsed toimusid matemaatikas ning eesti ja inglise keeles.¹⁸² Gümnaasiumi lõpetades tuli õpilastel teha üks või kaks lõpueksamit, mis sõltusid valitud õppeharust. Mis õppeainetes lõpueksamid tuli sooritada, seda teatas haridusministeerium vastava õppeaasta kevadel. Nt 1928. aastal oli gümnaasiumides suuline lõpueksam, milleks humanitaarharus oli ajalugu, reaalarus matemaatika ja majapidamisharus majapidamisõpetus.¹⁸³ Haridusministeerium saatis eksamite täpsed teemad koolidele kirja teel ning ümbrikuid ei tohtinud avada enne kui eksamipäeval.¹⁸⁴

Õppetöö teostamiseks vajasisid koolid õppevahendeid, millest 1920. aastate alguses samuti puudu oli. Juba 1921. aastal saadeti linna- ja vallaomavalitsustele õppetööks nõutavate vahendite nimekiri. Loetletud vahendid tuli osta riigi koolitarvete ja kirjastusühisusest või valmistada õpilaste abiga koolis.¹⁸⁵ Eriti raske oli õpetamine 1920. aastate alguses eestikeelsete õpikute puudumise tõttu ning kooli raamatukogudes oli väga vähe ka muid

---

¹⁷⁸ ERA.1108.4.1282, l 3-6.

¹⁷⁹ ERA.3084.1.429, pagineerimata

¹⁸⁰ ERA.1802.2.69, l 34-45; ERA.1802.2.78a, l 28

¹⁸¹ Avalikkude algkoolide seadus 7.05.1920. - *Riigi Teataja* 1920. Nr 75/76, lk 593.

¹⁸² ERA.1802.2.113, l 34

¹⁸³ ERA.1802.2.71, l 29; Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 91.

¹⁸⁴ Kooli waim, lk 37.

¹⁸⁵ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 130.

sobivaid eestikeelseid raamatuid. 1920. aastal oli enamus Valga algkoolide käsutuses olevatest raamatutest venekeelsed.¹⁸⁶ Juhan Palvadre mälestuste kohaselt hankis poeglaste gümnaasium raamatute soetamiseks raha heategevuslikul peol korraldatud oksjoniga.¹⁸⁷ Aasta-aastalt olukord õppevahenditega muidugi paranes. Haridusministeerium väljastas igal aastal soovituslike nimekirju raamatutest, millega koolide raamatukogusid täiendada.

Veel 1928/29. õppeaastal hindas koolinõunik A. Kõiv linna kolme algkooli õppevahendite seisukorda halvaks ning ülejäänud kolme oma rahuldavaks. Kõige suuremat puudust tundsid algkoolid tööõpetuseks vajalikest tööriistadest ja vahenditest.¹⁸⁸ 1937/38. õppeaastal oli olukord õppevahendite osas kõigis Valga linna koolides vähemalt rahuldav ja mitmes koolis hea (Valga maakonna 27-st kontrollitud koolist seitsmes hinnati aga õppevahendite olukord jätkuvalt ebarahuldavaks).¹⁸⁹

1930. aastatel hakati koolides rohkem tähelepanu pöörama õpilaste välimusele ja viisakusreeglite tundmisele ning täitmisele. Algkooli lõpetanu pidi olema võimeline osalema hästikasvatatud inimesena seltskondlikus elus. Haridusministeerium soovitas õppe- ja kasvatustöö ühtlustamiseks töötada välja ja vastu võtta kooli kodukord. Selle töö kergendamiseks ja ühtlustamiseks koostati ühine *Kooli sisemäärustik*, mille põhjal said koolid oma sisemäärustiku teha.¹⁹⁰

Muidugi oli ka 1920. aastatel üldine kavatus ja koolikord õpetajate ja kooli tähelepanu fookuses, kuid Valga koolides oli kehtestatud koolikord kohati üpris erinev. Näiteks 1920. aastate algupoolel ei pidanud linna I algkooli õpilased kinno minekuks koolist luba küsima, VII (hiljem I) algkoolis aga võisid õpilased kino külastada vaid kooli loal.¹⁹¹

1920. aastate kooliõpilaste mälestuste kohaselt oli ka poeg- ja tütarlaste gümnaasiumis koolikord erinev. Tütarlaste gümnaasiumis valitses tunduvalt rangem suhtumine reeglitesse, mille eest seisis alati väga väljapeetud direktriss Marta Pärna. Tütarlaste

---

¹⁸⁶ ERA.1108.4.1282, l 1-8.

¹⁸⁷ Kooli waim, lk 35.

¹⁸⁸ ERA.3084.1.429, pagineerimata

¹⁸⁹ ERA.1108.4.940, l 135-136

¹⁹⁰ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 105.

¹⁹¹ Saretok, Valve. Läbi uduliniku I, lk 207.

gümnaasiumi vilistlase Rosalie Säinase mälestuse kohaselt kutsusid poeglaste gümnaasiumis õppinud poisid tütarlaste gümnaasiumit selle karmi korra tõttu „kloostrikooliks“.¹⁹²

Kahe gümnaasiumi ühendamine tõi ühise koolikorra ja aitas parendada gümnaasiumis õppinud poiste käitumist. 1932. aasta oktoobris Valga ühisgümnaasiumi revideerinud koolinõunik tões, et ümberkorraldused koolis on koolielule tervendavalt mõjunud. Koolist puudumised olid endise poeglaste gümnaasiumiga võrreldes tuntavalt vähenenud, õpilased käitusid viisakalt ja koolis valitses puhtus ning kord.¹⁹³

Eelpool toodust lähtuvalt võib öelda, et õpitulemused Valga linnas sarnanesid teiste Eesti linnadega. Esimestel iseseisvusaastatel õpilaste tulemused paranesid ja hiljem stabiliseerusid. Valga gümnaasiumides mõjutas õpitulemusi linna ja maa laste erinev algkoolijärgne tase. Valga linna algkoolide parem olukord tagas linna lastele ka paremad teadmised. 1920. aastatel pärssis õpilaste edasijõudmist õpivahendite puudumine, kuid 1930. aastateks oli see mure suures osas lahenenud.

---

¹⁹² Kooli waim, lk 52, 56.

¹⁹³ ERA.3084.1.429, pagineerimata

Linna kutsehariduskoolid

Kutsehariduse alguseks Valgas võib lugeda 1906. aastat, mil avati Martin Alsknise Valga Poeglaste Erakaubanduskool. Aastal 1908 muudeti erakaubanduskool segakooliks ning koolis hakkasid õppima ka tütarlapsed. Kooli tegevus lõpetati 1914. aastal. Samal aastal alustas haridusseltsilt ostetud Kuperjanovi tänava koolimajas tegevust Valga Kommertsikool, mille juhatajaks sai senine reaalkooli inspektor Tõnis Grünberg. Aastatel 1912-1917 tegutses linnas ka Valga Kooliõpetajate Ühingu poeg- ja tütarlaste kaubanduskool, kus õppisid ja õpetasid valdavalt lätlased.¹⁹⁴ Üheski eelpool toodud koolis ei keskendunud aga tööliste-spetsialistide süsteemsele väljakoolitamisele, milline tegevus sai alguse alles Eesti Vabariigi ajal.

Eesti tsariaegsed kutsekoolid olid üldjuhul kommertsikoolid, kaubanduskoolid, põllutöökoolid, merekoolid või õmbluskoolid. Tööstuslik-tehnilisi koole, kus valmistatakse ette puu- või metallitöö meistreid, ei eksisteerinud. Peale iseseisvumist kujunes haridusministeeriumis plaan kolme õppeaastaga käsitöö- ja tööstuskoolide avamiseks, kuid kutsehariduse arendamine jäi 1920. aastate alguses üldhariduslike koolide murede varju. Siiski jõuti aastatel 1921-1924 avada Tallinnas puu- ja rauatöökool ning linna naiskutsekool, samuti puu- ja rauatöökoolid Tartus, Põltsamaal ja Narvas. Kutsekoolide õpetajate palgad maksis riik, muud kulud tuli kanda omavalitsustel. Õppimine oli puu- ja rauatöökoolides tasuta.¹⁹⁵ 1925. aasta lõpus võttis Riigikogu vastu *Tööstuslike koolide seaduse*, mis seadis tööstuskoolidele ülesandeks valmistada ette meistrikutsega töölisi ja teisi õppinud tehnilisi töötajaid (tehniku abilisi, mehaanikuid, masiniste jne).¹⁹⁶ Tööstuslike koolide õppeajaks oli 2-3 aastat vastavalt valitud erialale. Praktilisi tunde võisid koolides anda meister-instruktorid, kes omasid vastava eriala meistrikutset ja kogemusi õpilaste juhendamises.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ Juzar, Mari. Valga koolid ja ..., lk 3.

¹⁹⁵ Elango, Õie. Hariduspoliitika ja ..., lk 63-65.

¹⁹⁶ Elango, Õie. Hariduspoliitika ja ..., lk 127.

¹⁹⁷ Tööstuslike koolide seadus 10.12.1925. – *Riigi Teataja* 1926, nr 1, lk 1.

Valga Tööstuskool

1924. aasta alguses pidas Valga linnavalitsus läbirääkimisi haridusministeeriumiga puu- ja rauatöö kutsekooli avamiseks. Kuigi linn oli valmis kandma kooli majanduskulusid, sooviti ministeeriumiga kokkulepet, et pool kooli asutamiseks vajaliku sisseseade kuludest jääks riigi kanda. Sama kulujaotust sooviti õppeabinõude hankimisel ja kooli edaspidisel varustamisel õppeabinõudega. Kokkulepe saavutati ning 1924. aasta mais otsustas Valga linnavolikogu avada linnas Valga Tööstuskooli. Lisaks kooli sisseseade ja õppeabinõude kulude osalisele katmisele jäid riigi kanda ka õpetajate palgad. Ka hiljem hangiti tööstuskoolile õppevahendeid, lähtudes reeglist, mille kohaselt kattis poole kuludest haridusministeerium ja teise poole Valga linn.¹⁹⁸

Tööstuskooli avamine sai teoks 5. oktoobril 1925. aastal, kui algas reaalne õppetöö. Kooli eesmärgiks oli kolmeaastase õppeaja kestel oskustööliste ettevalmistamine metalli- ja puutöö alal, õppima võeti kuueklassilise algkooli lõpetanud poisslapsi. Kool alustas oma tegevust üüripinnal Suur-Sepa tänaval, kahekordse kivimaja alumisel korrusel, endise Kampmanni riidekaupluse ruumides. Puutöö osakond asus hoone tänavapoolses ja metallitöö osakond õuepoolses osas, masinad ja sepikoda paiknesid hoovil asunud aidas. Valga tööstuskooli juhatajaks määras linna haridusnõukogu Rudolf Johanson, kes oli lõpetanud Tartu Aleksandri I Gümnaasiumi ning õppinud Saksamaal Sterlitzi Polütehnilises Instituudis. Meister-instruktoriks rauatöö alal sai Gustav Kohlmann, kes oli kutset õppinud Pärnu maakonna vabrikukoolis, ja puutöö alal Jaan Palmberg, kes omandas tehnilise hariduse Peterburi tööstuskoolis.¹⁹⁹ Rauatööinstruktor Gustav Kohlmann sai koolis õpetada vaid ühe aasta, kuna linna haridusnõukogu hinnangul puudus tal pedagoogiline võime laste õpetamiseks. Uueks rauatöö õpetajaks sai 1926. aastal valitud Uue-Antslast pärit August Laurson, kellel olid töökogemused Inglismaa autotehasest ning Peterburi suurtükitehasest.²⁰⁰ 1927. aasta sügisel alustas tööstuskool õpet kolme klassiastmega ning seetõttu palgati kooli juurde teine puutöö meister-instruktor. Uus puutöö õpetaja August Korits oli puutöömeistri kutse omandanud Tartus L. Bendelieri mööblivabrikus, töötanud

---

¹⁹⁸ ERA.1108.4.481, I 1-15, 164, 210-216.

¹⁹⁹ ERA.1108.4.481, I 13, 19, 25; Lõuna-Eesti 1925, nr 41, lk 5.

²⁰⁰ ERA.1108.4.481, I 44

abimeistrina neli aastat Peterburis mööbli- ja lennukitehases ning hiljem meistrina Tartus peeglitehases.²⁰¹

Puu- ja rauatöö praktilistes ainetes ei tuginetud ainult meister-instruktori kogemustele, vaid väljaõpe toimus haridusministeeriumis koostatud õppekava alusel. See määras õppeaastate kaupa, milliseid oskuseid tuli antud erialal õpetada. Alustati kasutatavate tööriistade põhimõtete ja hooldusega ning lõpetati kvaliteetse toote valmistamisega. Iga tööstuskooli lõpetaja pidi iseseisvalt valmistama lõputöö koos jooniste ning kalkulatsioonidega. Vastavalt õpitud erialale oli tegu kas puidu- või metallitööga, nt valmistati mööbliesemeid või mehhaanilisi tööriistu. Tööde hindamiseks moodustas kooli juhataja kutseoskusekomisjoni, kuhu lisaks kooli õpetajatele ja meistritele kuulusid ka kohalike tööstusettevõtete esindajad. Komisjoni poolt nõuetele vastavaks hinnatud lõputööga kaasnes õppinud töölise kutsetunnistus.²⁰²

Praktilist õpet toetasid erialased ning üldhariduslikud õppeained. Vastavalt tööstuskoolide seadusele võis koolis erialaseid õppeaineid, matemaatikat ja loodusteadusi õpetada Tallinna Tehnikumi või tehnikaülikooli lõpetanud isik või siis üldharidusliku keskkooli vastava erialaaine kutsega õpetajad. Keeli ja muid üldhariduslike õppeaineid võisid õpetada ka algkooliõpetaja kutsele vastavad õpetajad.²⁰³

Teoreetiliste ainetundide maht ühes nädalas jäi Valga Tööstuskoolis 17-24 tunni vahele. Kokku õpetati koolis 16 erinevat õppeainet. Peamise mahu sellest moodustasid praktilist õpet toetavad ained, nagu tehniline joonestamine, geomeetriline joonistus, tehnoloogia, masinaõpetus, tööstusseadus, matemaatika ja füüsika. Nädalas 1-2 tundi oli pühendatud stiiliõpetuse, ärilise kirjavahetuse ning kalkulatsiooni ja arvestuse õpetamiseks. Arvestatav hulk tunde oli jäetud eesti ning saksa keele õpetamiseks. Üldhariduslikest ainetest õpetati ka keemiat (vt lisa 7). 1930. aastatel lisandus tunnikavasse riigikaitseõpetus. Üldiselt anti koolis ainetunde sama kooliastme mõlema osakonna õpilastele ühise tunnina. Ainult

---

²⁰¹ ERA.1108.4.481, 176

²⁰² ERA.3084.1.452, pagineerimata; Koolilinn Valga, lk 88.

²⁰³ Tööstuslikkude koolide seadus 10.12.1925. – *Riigi Teataja* 1926, nr 1, lk 4; ERA.3084.1.452.

tehnilise joonestamise ja tehnoloogia õppeainete erisused puu- ja rauatöö jaoks tingisid ka erinevad ainetunnid kummagi osakonna õpilastele.²⁰⁴

Rohkem kui pool õppeajast – 30 tundi nädalas – kulus erialapraktikale. Koos aineõppe tundidega tegi see nädalatundide koguarvuks umbes 50 tundi. Praktikatumid toimusid üldjuhul erinevate õppeaasta õpilastele üheaegselt, kuid seoses õpilaste arvu kasvuga ning kitsaste tingimustega kooli töökodades anti 1920. aastate lõpus praktikaõpet mitmes vahetuses. Seetõttu kestsid õpilaste koolipäevad vahel hommikul kaheksast õhtul kaheksani. Lühem koolipäev oli laupäeviti, mil tavaliselt piirduti vaid praktikatumidega. Puhkepäevaks oli õpetajatele ja õpilastele pühapäev.²⁰⁵

Teoreetiliste õppeainete mahust moodustasid joonestamine ja joonistamine kolmandiku ning neid õpetas koolijuhataja Johanson. Teiste ainetundide andjatena kasutas tööstuskool poeg- ja tütarlaste gümnaasiumi õpetajaid.²⁰⁶ Ka teoreetilised tunnid peeti esialgu poeglaste gümnaasiumi ruumides.²⁰⁷ Tööstuskooli tunnikava oli koostatud selliselt, et õpilastel oli võimalus käia kodus lõunal ning tulla seejärel tagasi klassi või töökotta. Tunniplaani koostamisel tuli arvestada ka teiste koolide tunnikavadega, et võimaldada sealsete õppejõudude rakendamist kooli üldhariduslikes ainetes. Kooli töökodades töötasid ka mitmed õppinud töölisel, kelle valmistatud esemed aitasid osaliselt katta kooli kulusid, lisaks andis tööliste kaasamine õpilastele eeskujul töövõtete alal.²⁰⁸

Ka õpilaste tööd aitasid koolil kulusid katta. Tööstuskool korraldas regulaarselt õpilastööde näituseid, mille lõppedes said näitusekülastajad välja pandud esemeid endale osta.²⁰⁹ Lisaks valmistati üsna olulisi tellimustöid. Nt 1927. aasta suvel võeti Valgas kasutusele uus tuletõrjeauto. Mootor ja autoalus olid tellitud välismaalt, kuid kõik muu valmistati kohalikus tööstuskoolis. Sama aasta detsembris ehitas kool raudtee ehitusjaoskonnale mootordresini, mis suutis arendada sõidukiirust kuni 45 km/h ja mahutada kuni 11 inimest.

---

²⁰⁴ ERA.3084.1.452, pagineerimata.

²⁰⁵ ERA.1108.6.135, 177-178.

²⁰⁶ ERA.1108.4.481, l 59-60

²⁰⁷ Lõuna-Eesti 1925, nr 41, lk 5.

²⁰⁸ Koolilinn Valga, lk 88.

²⁰⁹ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 123

Hiljem valmis Valga tööstuskoolis veel kohaliku tuletõrje jaoks uus veetank ning veel üks mootordresiin Eesti kaitseväele.²¹⁰

Kuna 1929. aastaks õppisid koolis korraka juba kolme aasta kursuselased, siis leidis tööstuskool, et teoreetiliste ainete õpetamine ainult teiste koolide õpetajate abil pole enam tõhus. Linna haridusnõukogu ettepanekul lõpetati lepingud mitmete seniste õpetajatega ning palgati täiskohaga aineõpetajana tööle Herman Pommer. Üksikute ainete, nagu saksa ja eesti keel, andmiseks jätkati koostööd ka teiste Valga koolide õpetajatega.²¹¹ Seoses õpilaste arvu kasvuga tekkis 1929. aasta sügisel vajadus veel teisegi rauatöö osakonna meister-instruktori järele ning selleks sai Tallinnast pärit Rudolf Tamberg, kes oli tehnilise hariduse omandanud Saksamaal Kieli tehnikakoolis ning omas praktilist töökogemust Saksamaa ja Venemaa tehastest.²¹²

Valga tööstuskooli populaarsus kasvas kiiresti ning koolis õppida tahtjate hulk aastatega suurenes. Neljandal tööaastal (1929/30), kui koolis tegutses täiskomplekt klassiastmeid, õppis neis kokku 79 õpilast. Järgmisel õppeaastal oli õpilasi 89 ja veel neli aastat hiljem (1934/35) 115. Neist enamus õppis rauatöö osakonnas. Samal õppeaastal võeti metallitöö osakonda vastu 35 õpilast, kuna aga 14 soovijat, kes olid konkursi pingereas tagapool, jäid kooli ukse taha.²¹³

Õpilaste arvu jätkuvat kasvu mõjutas 1935. aasta lõpu Valga linna haridusnõukogu otsus, mis pikendas tööstuskooli õppeaja kolmelt aastalt neljale. Sama otsusega kehtestati tööstuskooli õpilastele õppemaks, mille suuruseks sai 20 krooni aastas.²¹⁴ Õppeaja pikendamise üritati vähendada õpilaste nädalatundide koormust ning samas kasvatada koolis üldhariduslike õppeainete osakaalu. Õppemaksu kehtestamine pidi aga andma võimaluse kooli õppeklasside tööriistadega paremaks varustamiseks. Muudatusega kaasnes koolile üpris suur väljakutse, kuna haridusministeerium nõudis, et ümberkorraldused ei suurendaks riigi kulutusi kooli ülalpidamiseks. Seetõttu üritati nelja-aastase õppe

---

²¹⁰ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 86, 89, 110; Postimees 1930, nr 227, lk 5.

²¹¹ ERA.1108.4.481, l 171, 175-185

²¹² ERA.3084.1.452, pagineerimata.

²¹³ ERA.1108.4.481, l 226; ERA.1108.6.135, l 239

²¹⁴ ERA.1108.6.135, l 305-307

rakendamisel vähendada kursuste arvukust ning vältida õpetajate ja meistrite koormuse suurenemist. Nelja-aastasele õppele hakati õpilasi vastu võtma 1936. aasta sügisel, ning seetõttu ei olnud 1939. aasta kevadel tööstuskoolis ühtki lõpetajat, vaid kõik 30 rauatöö osakonna ja 10 puutöö osakonna III klassi õpilast jätkasid sügisest IV klassis.²¹⁵

Aastal 1937 hakkas kehtima uus *Kutsehariduslike õppeasutuste seadus*, mis andis kutsekoolide lõpetajatele võimaluse jätkata edasiõppimist peale kutsekooli lõppu. Senised kolme- või neljaklassilised tööstuskoolid muudeti neljaklassilisteks tööstuskeskkoolideks, kus nõuti lisaks ametiõppele üldhariduslike keskkoolide õppekavale vastavate teadmiste õpetamist. Peale tööstuskeskkooli lõpetamist said õpilased jätkata oma õpinguid kas kõrgema astme kutsekoolis või üldhariduslikus gümnaasiumis.²¹⁶ Kutsehariduslike õppeasutuste seaduse alusel muudeti 1937. aasta sügisel ka Valga tööstuskooli ülesehitust. Nelja õppeaastaga kooliosa nimetati seadusest lähtuvalt ümber Valga Tööstuskeskkooliks ning kooli juurde avati õhtukoolina töötav Valga Tööstusõpilaste kool, kus said õppida kõik kohalikes tehastes ning ettevõtetes ametiala õppivad noored tööstusõpilased. Tööstuskeskkooli osas suuri muudatusi õppetöös ei toimunud, kuna 1935. aastal tehtud muudatused (üldhariduslike ainete osakaalu suurendamine) vastasid enamjaolt tööstuskeskkoolidele kehtestatud nõuetele. Tööstusõpilaste koolis praktikatunde ei olnud ning ettevõtetes ametit õppivatele lastele õpetati koolis peamiselt erialaseid teooriaaineid, nagu joonestamist, matemaatikat, tööstusliku tervishoidu jne.²¹⁷

Eelpool mainitud muudatused kasvatasid tööstuskooli õpilaste arvu veelgi. Õppeaastal 1939/1940 võeti tööstuskooli esimesse klassi vastu 50 õpilast, kusjuures tahtjaid neile kohtadele oli 117. Kokku oli kooli õpilaste arv tõusnud selleks aastaks juba 140 õpilaseni.²¹⁸

Kogu kooli tegutsemisaega iseloomustas metallitöö osakonna suurem populaarsus. Metallitööd õppida soovijate arv oli pea igal aastal suurem, kui puutöö osakonnas.²¹⁹ Ka

---

²¹⁵ ERA.1108.6.152, l 81-84 ja Postimees 1939, nr 113, lk 7.

²¹⁶ Elango, Õie. Hariduspoliitika ja ..., lk 205-206.

²¹⁷ ERA.1108.6.152, l 184 ja Koolilinn Valga, lk 88-89.

²¹⁸ ERA.1108.6.152, l 292, 306- l 307.

²¹⁹ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 110, lk 178 jt.

õppetöö tulemused olid metallitöö osakonnas paremad kui puutöö osakonnas. Haridusministeeriumi poolt 1932. aasta mais korraldatud revideerimisel hinnati kooliõpilaste tööde kvaliteeti metallitöö osakonnas väga heaks, aga puutöö osas, eriti mööbli valmistamisel, kehvemaks ja kohati lausa nõrgaks. Ka 1934. aastal toimunud revideerimise kokkuvõttest paistab välja metallitöö osakonna tugevus ning puutöö osakonna nõrkus. Metallitöö osas oli õpilasi palju, tööde kvaliteet kõrge ning mõlemal aastal kooli revideerinud haridusnõuniku Johannes Kiiveti hinnangul oli kahest meister-instruktorist õpilaste juhendamiseks vähe. Puutöö osas valitses vastupidine olukord: vähe õpilasi, nõrk kvaliteet mööblitööde osas ning kahel meistril alakoormus.²²⁰

Puutöö osakonna nõrkuse ning ebapopulaarsuse põhjus võis seisneda ka ebapädevates meister-instruktorites. Kui koolist otsustati kaotada üks puutöö meistri koht ning asendada see kolmanda rauatöö meistri kohaga, ilmnis meister-instruktorite pedagoogilistes võimetes ja kutsealastes oskustes palju puudusi. Koondatud August Koorits, kui väidetavalt väheste oskustega meister, juhtis tähelepanu oma kolleegi Jaan Palmbergi alkoholilembusele, kusjuures mainitud meister olevat olnud joobes ka õpilasi juhendades. Antud asjaolule on viidatud ka tööstuskooli lastevanemate esindajate kirjas. Vaatamata sellele jäi jõusse just Kooritsa koondamise otsus. 1935. aasta algul sai aga Palmberg tööd meistrina Narva tööstuskoolis ning ka linnavalitsuse silmis ebasoosingusse jäänud mees lahkus Valgast.²²¹

Sama aasta algul lahvatas tüli uue linnavõimu ja tööstuskooli senise juhataja vahel sellisel määral, et linnavalitsus politseile koolijuhi kohta kaebuse esitas. Kuna koolijuht Johanson ei pidanud võimalikuks sellises olukorras tööd jätkata, siis palus ta haridusministeeriumilt ennast üle viia mõnda teise kooli. Haridusministeerium rahuldaski Johansonit palve ning 1935. aasta märtsis lõpus komandeeriti 10 aastat Valga Tööstuskooli juhtinud Rudolf Johanson Põltsamaa Tööstuskooli õppejõuks ja tema asemele seati Valga Tööstuskooli juhataja kohusetäitjaks seni Põltsamaa koolis õppejõuks olnud Aleksander Jomm.²²² Uus koolijuht väga pikka aega Valga tööstuskooli ei edendanud. Kaks aastat hiljem, 1937. aasta aprillis, asus A. Jomm uuele töökohale Nõmme linna inseneriks. Valga linna haridus-

---

²²⁰ ERA.1108.6.135, l 6-7, 84;

²²¹ ERA.1108.6.135, l 106-115, 181.

²²² ERA.1108.6. 135, l 183-189

nõukogu korraldas seejärel kiirkorras konkursi, kus kahe kandidaadi hulgast valiti kooli juhatajaks insener Jakob Saar, kes oli oma kutse saanud Kroonlinna mereinseneride koolist ja töötas varem Tallinna merekoolis vanemõpetajana.²²³

Aasta-aastalt suurenev õpilaskond nõudis avaramaid kooliruumi. Pärast Puiestee tänaval asunud I algkooli sulgemist, avanes 1926. aasta sügisel tööstuskooli puutöö osakonnal võimalus kolida Suur-Sepa tänavalt endistesse algkooli ruumidesse. Samasse hoonesse viidi üle ka kooli kantselei ning II korrusel leidis asukoha koolijuhataja korter. Kooli metallitöö osakond viidi aga üle Aia ja Mesipuu tänavate nurgal asuvasse puumajja. Hiljem sai kool Puiestee tänaval, puutöö osakonna ja kooli kantselei lähedusse, üürida ka ühe suurema korteri, kus teoreetilisi ainetunde läbi viia.²²⁴ Tööstuskooli rauatöö osakonna populaarsus ja sellest tulenenud õpilaste arvu kasv tingis aga ruumide kitsikuse, kuna rauatöö osakonna kasutuses olevase majja ei mahtunud kõik õpilased enam korraga praktilist õppetööd tegema. Esialgu leiti sellele lahendus kahes vahetuses õppimisega.²²⁵

1930/31. õppeaasta alguses toimus õppetöö mitmes erinevas hoones, millest ükski ei vastanud kooli nõuetele. Valga linnavalitsus nägi ajutist lahendust puutöö osakonna käsutuses olevale hoonele juurdeehituse tegemises, millele aga oodati finantsilist toetust haridus- ja sotsiaalministeeriumilt. Kui puutöö osakond (Puiestee 4 ja 10) ning metallitöö osakond (Aia tn 19) asusid linnale kuuluvates ruumides, siis teoreetiliste ainete õpe toimus üüripinnal (Puiestee 5). 1931. aasta mais viidi teoreetiliste ainete õpe üle uude asukohta, tollase aadressiga Kesk tänav 1. Ainetundide üleviimine ei lahendanud ruumikitsikust töökodades, kus käis praktiline õpe ning veedeti enamus õppeajast. Seetõttu jätkati õpet töökodades kahes vahetuses.²²⁶

Haridusministeeriumi poolt 1932. aasta mais korraldatud revideerimisel sai tööstuskool hoonete halva seisukorra ja alafinantseerimise tõttu palju kriitikat. Selleks hetkeks õppis kooli 90 õpilast mitmes erinevas hoones, mis revideerijate sõnul olid */.../ üks viletsam kui teine*. Kokkuvõttes tõdesid revideerijad, et Valga linnavalitsus ei ole ei tööstuskooli hea

²²³ ERA.1108.6.152, l 35, 146-147; Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 175.

²²⁴ Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 82 ja Koolilinn Valga, lk 88-89.

²²⁵ ERA.1108.4.481, l 236

²²⁶ ERA.1108.4.481, l 244-253; Duvín, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 117.

käekäigu ega nõuetele vastavate ruumide eest piisavalt hoolitsenud, eriti võrreldes olukorda teiste Valga linna koolidega. Kooli revideerinud haridusnõuniku Johannes Kiivet ja Riigi Tööstuskooli direktori Teodor Ussisoo üldhinnang oli järgmine: *Praegusesse seisukorda kooliruumide jätta on täiesti lubamatu ja seadusevastane*. 1934. aasta märtsis toimunud kirjavahetuses avaldas haridusministeerium jällegi muret metalliosakonna väga kehvade ruumide üle. Sama aasta maikuus toimunud revideerimisel hindas haridusnõunik J. Kiivet Valga tööstuskooli ruumide tingimusi aga kõige viletsamaks Eesti tööstuskoolide osas.²²⁷

1935. aastal oli Valga linnavalitsusel erinevaid plaane ning optimistlik hoiak tööstuskooli uue hoone valmimise osas. Peamiseks takistuseks oli riigipoolse loodetud toetuse puudumine koolihoone ehitamise finantseerimiseks.²²⁸ Tööstuskooli hoonete kriitiline olukord ei lasknud aga oodata uute plaanide teostumist. Sama aasta suvel oli olukord metallitöö osakonna ruumides selline, et hoone kõdunes ja õppetöö jätkamine oli võimatu. Kuna uue hoone ehitamise asjaolud olid jätkuvalt selgusetu, siis otsustas linnavalitsus rentida ruume hoones Uuel tänaval. Septembri alguseks polnud aga linnavalitsus suutnud üürilepinguid sõlmida ning koolijuhtaja oli sunnitud pöörduma haridusministeeriumi poole palvega linnale suuremat survet avaldada. Linnavalitsus leidis olukorrale ajutise lahenduse, paigutades tööstuskooli metallitöö osakonna endise linnahaigla remonditud ruumidesse, mis asusid samuti Puiestee tänaval.²²⁹

1935. aasta septembri lõpus otsustas linnavalitsus osta tööstuskoolile krundi Suur-Sepa tänaval, koos seal asuvate hoonetega.²³⁰ 1936. aasta jaanuaris võeti tollane Suur-Sepa tn 3 maja, peale teostatud remondi- ja ümberehitustöid, kooli metallitöö osakonna jaoks kasutusse.²³¹ Siiski oli juba ette teada, et asupaik Suur-Sepa tänaval ei saanud pikas perspektiivis kooli nõudmisi rahuldada ning metallitöö osakonna uut asukohta peeti ajutiseks.²³²

---

²²⁷ ERA.1108.6.135, l 6-7, 84, 93, l 96.

²²⁸ Lõuna-Eesti 1935, nr 53, lk 1.

²²⁹ ERA.1108.6.135, l 236-239, 296-297; Koolilinn Valga, lk 89.

²³⁰ Lõuna-Eesti 1935, nr 108, lk 3.

²³¹ ERA.1108.6.135, l 343 ja Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 166.

²³² ERA.1108.6.152, l 22

1937. aasta novembris pöördusid tööstuskooli õpilaste vanemad ühise kirjaga haridusministeeriumi poole, et kiirendada arenguid uue koolihoone valmimise osas. Kirjas avaldati küll tunnustust kooli õppejõududele ja õppevahenditele, kuid kooli ruumide olukorda kirjeldati äärmiselt tumedates toonides. Lapsevanemate hinnangul oli tööstuskooli ruumidel, kui *erilise vaesuse ja puuduse keskkonnal*, nägusatest ja avaratest algkoolidest saabunud lastele *alaväärstav ja demotiveeriv mõju*.²³³

1938. aasta septembriks sai selgeks, et uue koolihoone püstitamisest Puiestee tänavale, seniste tööstuskooli õppehoonete kõrval paiknenud krundile, ei saa esialgu asja, kuna antud asukoht muutis hoone planeeritust tunduvalt kallimaks. Seetõttu valis Valga linnavalitsus tööstuskooli uue õppehoone asukohaks hoopis krundi Kungla ja Maleva tänava nurgal.²³⁴ Sama aasta novembris haridusministeeriumilt uue koolihoone ehitamiseks finantstuge palunud tööstuskooli juhataja kirjeldas oma pöördumises kooli puutöö osakonna hoone olukorda. Tema hinnangul oli tõsiselt karta katuse ja lae sissekukkumist ning ka hoone põrandad ja seinad olid kõdunenud ja mädad.²³⁵

1939. aasta veebruaris Valgas viibinud haridusministeeriumi kooliosakonna direktor Villem Alttoa tutvus nii alg- kui ka kesk- ja kutsekoolide olukorraga ning tõdes, et tööstuskool vajab hädasti uut maja.²³⁶ Kas viimaseks tõukeks oli kooliosakonna direktori isiklik probleemide tõdemine või midagi muud, aga igatahes hakkas sama aasta märtsis asjaajamine uue koolihoone ehitamise osas vaikselt liikuma ning haridusministeerium eraldas Valga Tööstuskeskkoolile koolihoone ehituslaenu omaosaluseks 25.000 krooni.²³⁷ 1939. aasta sügiseks valmis koolimaja ehitusprojekt ning Kungla ja Maleva tänava nurga detailplaneering ning ehitustööd sai alata. Eelarves arvestati hoone kogumaksumuseks 327 350 krooni.²³⁸

---

²³³ ERA.1108.6.152, l 201

²³⁴ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 186

²³⁵ ERA.1108.6.152, l 263

²³⁶ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 190

²³⁷ ERA.1108.6.152, l 288

²³⁸ ERA.1108.6.313, pagineerimata ; ERA.1108.6.315, pagineerimata

1940. aastaks sai hoonekarp valmis, kuid koolimaja sisustamiseni enam ei jõutud. Muutunud olukord riigis ei andnud tööstuskoolile võimalust uut maja kasutusse võtta ning see läks punaarmee valdusesse ja oli nõukogude perioodil sõjaväehaiglaks.²³⁹

Valga Naiskutsekool

Juba enne naiskutsekooli loomist Valgas oli linnas korraldatud käsitöö ja majapidamise kursusi naistele. 1924. aasta oktoobris algas Valgas Emilie Birkenthali käsitöö- ja mütsiäri korraldatud käsitöökursus,²⁴⁰ millest kasvas 1926. aastaks välja era-naiskutsekool. Koolis keskenduti koduses majapidamises vajaliku käsitöö ning toiduvalmistamise õpetamisele. Birkenthali era-naiskutsekooli vaevasid aga algusest peale finantsraskused ning 1929. aasta septembris lõpetas kool majanduslike probleemide tõttu tegevuse.²⁴¹

Linna haridusnõukogu plaanis naiskutsekooli avamist juba 1926. aasta novembris. Selle asutamiseks saadi haridusministeeriumilt 50 000 marka.²⁴² Kuna haridusnõukogule oli teada era-naiskutsekooli raskused, sooviti uus kutsekool üles ehitada Birkenthali kooli põhjal. Haridusministeeriumi eraldatud raha kasutati igatahes tulevasele koolile kangastelgede muretsemiseks ning need osteti just era-naiskutsekooli käest. Kuni uue kooli avamiseni jäeti kangasteljed kasutada Birkenthali erakoolile, kus oli võimalik vastavate kursustega jätkata. Järgneva kolme aasta jooksul tegeleti koolile järk-järgult inventari varumise ning ruumide otsimisega. Selleks saadi haridusministeeriumilt täiendavaid toetusi. Kooli avamise venimise üheks põhjuseks oli vajadus samaaegselt investeerida ka linna tööstuskooli, kuhu oli üpris suur õpilaste tung.²⁴³

Valga linnavolikogu 1928. aasta augustikuisest protokollist selgub, et naiskutsekooli avamise põhjenduseks oli usk kutsehariduse vajalikkusse ja kassusse ning olemasoleva era-naiskutsekooli majanduslikud raskused. Linnavalitsuse peamine soov oli, et naiste kutseõpe oleks linnas tagatud. Samas tegi linnavalitsusele muret kulude jagunemine. Kuna eeldati, et

---

²³⁹ Juzar, Mari. Ajalooline Valga, lk 14 ja Koolilinn Valga, lk 89.

²⁴⁰ Lõuna-Eesti 1924, nr 66, lk 3-4.

²⁴¹ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 80, 100.

²⁴² Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 82

²⁴³ ERA.3084.1.443, pagineerimata

enamik kutsekooli astujaid tuleb maalt, siis ei peetud suurte summade eraldamist koolile otstarbekaks. Kooli avamist korraldati *Tööstuslike koolide seaduse* alusel, mille järgi oleks pidanud linn võtma enda kanda kõik kooli majanduskulud ning 50% sisseseadekuludest. Teine pool sisseseadekuludest ning õpetajate palgad tulnuks riigilt. Kaaluka häälteenamusega otsustati avada linna naiskutsekool 1929. aasta sügisel ning pöörduda kulude vähendamiseks maavalitsuse poole, et kooli finantseerimisel ka sealt abi saada.²⁴⁴ Ühe täiendava rahaallikana nägi linnavalitsus kokkuhoidu tütarlaste gümnaasiumi majapidamisharu likvideerimises, millel peale naiskutsekooli avamist enam vajadust ei nähtud.²⁴⁵

1929. aastal kooli siiski ei avatud, kuna loodetud toetussummad haridusministeeriumilt jäid sellel aastal laekumata. Valga Naiskutsekool alustas õppetööd 1930. aasta 3. novembril kangakudumise ja õmblustöö osakondadega.²⁴⁶ Koolijuhataja ajutiseks kohusetäitjaks sai Angelina Simson, kes valiti välja 19 kandidaadi seast. Simson oli Sangastest pärit, Valga tütarlastegümnaasiumi vilistlane, kes kutsehariduse sai Rosalie Reite naiskutsekoolis, Tallinnas. Lisaks oli ta läbinud pedagoogilised kursused kutse- ja täienduskoolide õpetajate ettevalmistamiseks Tallinna Pedagoogiumi juures. Naiskutsekooli õpetajateks valis linna haridusnõukogu Liine Paabo Tartust ja Emmeline Mutso Pikasillalt. Kuna Valga linn maavalitsuselt kooli ülalpidamiseks tuge ei saanud, siis erines kooli õppemaks linnast ja maalt pärit õpilastele (vastavalt 10 ja 15 krooni poolaastas).²⁴⁷

Kuna tung kooli oli oodatust suurem, siis võeti esialgselt planeeritud 30 õpilase asemel vastu 54 õppurit. Neist 30 olid pärit Valga linnast ja 14 maakonnast ning kaks kolmandiku õpilastest oli valinud õmbluse eriala. Õmblusõpe oli planeeritud kolmeaastase ning kudumisõpe kaheaastase kursusena. Nagu tööstuskoolis, oli ka naiskutsekoolis õppekava põhirõhk erialasel õppel, mida viisid läbi kaks erialaõpetajat ja kooli juhataja.²⁴⁸

---

²⁴⁴ ERA.3084.1.443, pagineerimata

²⁴⁵ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 93.

²⁴⁶ Juzar, Mari. Ajalooline Valga, lk 13; ERA.3084.1.443, pagineerimata.

²⁴⁷ ERA.3084.1.443, pagineerimata

²⁴⁸ ERA.3084.1.443, pagineerimata

Naiskutsekooli õpilaste õppetöökoormus oli nädalas 42-44 tundi. Neist 25-30 tundi moodustasid erialased praktikatunnid. Õmbluseriala praktikatundideks olid rõivavalmistamine (70% praktilisest osast), pesu valmistamine ja rõiva kaunistamine. Kangakudumisosakonna erialatundideks olid õmblemise ja käsitöö ning kangakudumise praktikatund (80% praktilisest osast), millele lisandus kangakudumise teooria. Erialasele õppele lisaks tuli mõlemal kursusel läbida kümme ühist õppeainet. Praktilist õpet toetasid joonistamine ja kompositsioon, tarbeaineõpetus ning kunstiajalugu koos erialase ajalooaga. Ülejäänud õppeaineteks olid koolis eesti keel, kasvatus- ja ühiskonnaõpetus, tervishoid ja lastehoid, kodumajandus, käitisõpetus ja arvepidamine, laulmine ning võimlemine. Teoreetilistest ainetundidest oli kõige suurema mahuga erialaõpet toetav joonistamine ja kompositsioon (vt lisa 8). Kui praktilisi erialatunde viisid läbi erialaõpetajad, siis toetavaid teooriatunde andis koolijuhataja ning üldhariduslikke aineid õpetasid Valga algkoolide õpetajad. Esimestel aastatel oli õppeainena kavas ka saksa keel, mis hiljem aga õppekavadest kadus. Õppetöö kestis kutsekoolis esmaspäevast laupäevani, hommikul kaheksast kuni pärastlõunal kella kolmeni.²⁴⁹

Valga naiskutsekooli edukaks lõpetamiseks oli õpilastel vaja valmistada erialale vastav lõputöö, mida hindas kooli eksamikomisjon. Lisaks tuli kooli lõpueksamitel tõestada oma kutseteadmiste teoreetilist osa ning eraldi hinnati ka joonistamisoskust ja eesti keele kirjaoskust.²⁵⁰ Sarnaselt tööstuskooliga korraldas naiskutsekool iga-aastaseid õpilastööde näitusmüüke, millest saadud täiendava tuluga finantseeriti kooli tegevust. Õpilastöödena oli näitusel müügiks näiteks ihupesu, ballikleite, õhtukleite, rahvariideid, vaipu, tekke, kleidiriideid, mööbliriideid ja muid tekstiilitooteid.²⁵¹

Naiskutsekooli esialgseks asukohaks sai Poska tänaval asunud üüripind, kus samaaegselt tegutses ka lasteaed. Kuigi Poska tn ruumid olid planeeritud mahutama 59 õpilast, oli tegu lihtsate ruumidega, mis polnud kutsekooli õppetöö jaoks kohandatud. Ruumides puudus ventilatsioon, kütmine toimus ahjudega ning vett saadi pumbaga kaevust. Tualetid asusid küll kooli ruumides, kuid tegu oli kütmisvõimaluseta kuivkäimlatega. Õpilaste jaoks olid

---

²⁴⁹ ERA.1108.6.179, l 58-60, 111.

²⁵⁰ ERA.1108.6.179, l 8, 194

²⁵¹ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 112, 149, 184, 200.

olemas riideruum ja köök. Ööbimisvõimalusi maalt pärit õpilastele koolis ei olnud. Kuna oli ette teada, et kolme aastakäigu õpilaste mahutamiseks jääks ruumid väikseks, ning tegu oli esialgse lahendusega, siis üüriti pinnad ainult üheks aastaks.²⁵²

1932. aasta sügisel paranesid naiskutsekooli ruumilised tingimused, kuna linna koolivõrgu muudatustega seoses vabanes Kesk tänaval asunud algkoolihoone ning naiskutsekool sai kolida oma vajadustega enam sobivatesse ruumidesse.²⁵³ Sama aasta oktoobris hindas linna koolinõunik naiskutsekooli õppetööd ja vahenditega varustatust rahuldavaks. Kutsekoolil oli õpilaste väljaõppeks kasutada 15 komplekti suuri kangastelgi, 3 komplekti väikseid kangastelgi ning 12 õmblusmasinat.²⁵⁴ Kuigi Kesk tänava hoone oli kooli pidamiseks ehitatud, oli siiski tegu üsna vana majaga ning kutsekooli vajadused, nt ventilatsiooni osas, olid tavakoolidest erinevad. 1938. aasta kevadel kontrollis tuletõrjekomisjon naiskutsekoolis tuleohutusnõuete täitmist ja leidis mitmeid puudusi, sh vananenud elektrisüsteem ja tuletõrjevahendite täielik puudumine. Ettekirjutuse tulemusel muretses linnavalitsus koolile tuletõrjevahendeid, sh tule kustutamiseks vajaliku veepumba.²⁵⁵

Sarnaselt tööstuskooliga oli ka naiskutsekoolil üks eriala teisest tunduvalt populaarsem. Juba kooli avamisel oli huvi õmblemiskursuste vastu suurem kui kudumiskursuste osas. 1932. aastal õppis koolis 79 õpilast, neist kolmeaastasel õmbluskursustel 64 ja kaheaastasel kudumiskursustel 15.²⁵⁶ Kangakudumise ebapopulaarsuse ühe põhjusena nägi kooli hoolekogu kursuse lõpetajate raskusi praktilise töö leidmisel. 1933. aasta mais asus hoolekogu seisukohale, et kudumiskursused tuleks muuta kolmeaastaseks, kuna kaheaastase kursuse lõpetajatel on nooruse tõttu raske iseseisvalt tööle hakata. Samuti eeldas kaheaastane kursus täieliku kutse omandamiseks veel üheaastast praktikat, kuid praktikakohti oli Valgas ja selle ümbruses keeruline leida. Seda seisukohta jagasid ka

---

²⁵² ERA.1108.4.466, l 38

²⁵³ ERA.3084.1.443, pagineerimata

²⁵⁴ ERA.3084.1.429, pagineerimata

²⁵⁵ ERA.3084.1.490, pagineerimata

²⁵⁶ ERA.3084.1.443, pagineerimata

haridusministeerium ja linnavalitsus ning seega võeti 1933. aastal kangakudumiskursustele õppima asujad vastu kolme aasta pikkusele õppele.²⁵⁷

Õmblusõppe populaarsus aga jätkus ning õppeaastal 1934/35 jagati naiskutsekooli senine populaarsem eriala kaheks – rõivavalmistamine ja pesuvalmistamine. Kuid otsus ei taganud ühtlase osalejate arvuga erialasid ning juba kaks aastat hiljem oli õppida soovijate puuduse tõttu pesuvalmistamise kursus kaotatud ning kool tegutses jällegi kahe osakonnaga – rõivavalmistamise ja kangakudumise erialadel.²⁵⁸

1936. aasta juunis esitas kuus aastat naiskutsekooli juhatajana tegutsenud Angelina Simson lahkumispalve ning augustis valis linna haridusnõukogu uueks koolijuhatajaks Hilda Anvelti.²⁵⁹ Uus juhataja oli lõpetanud Tallinna linna Naiskutsekooli riideõmblemise osakonna, täiendanud end kutseõpetajate ettevalmistuskursustel Tallinna Pedagoogiumis ning olnud seni ametis Narva linna naiskutsekoolis rõivaõmblemise õpetajana.²⁶⁰ H. Anvelt tegutses koolijuhina vaid ühe aasta ja 1937. aasta augustis valis linna haridusnõukogu naiskutsekoolile uue juhataja, kelleks sai prl Ella Lepp, kes seni töötas sama kooli õpetajana. Aasta jagu koolijuhi kohuseid täitnud H. Anvelt jätkas tööd koolis kutseõpetajana.²⁶¹

Naiskutsekoolis õppijate arv jäi 1930. aastate keskel ja teisel poolel, mil kool tegutses juba täiskomplektsuses, 80-90 õpilase vahele. Õpetajate vanus oli tänapäevaga võrreldes pigem nooremapoolne ning jäi vahemikku 26-41 eluaastat. Valdavalt oli tegu 30-tes aastates naisterahvastega, kuid leidis ka alla 30-aastasi õpetajaid. Õppeaastal 1935/36 oli naiskutsekoolis 90 õpilast ning 13 tunniandjat õpetajat. Koolis tegutses kuus erialaõpetajat, sh koolijuhataja. Naiskutsekooli aineõppe tunde andsid aga jätkuvalt põhikohaga linna üldhariduskoolides töötavad õpetajad.²⁶²

---

²⁵⁷ ERA.3084.1.443, pagineerimata

²⁵⁸ ERA.3084.1.443, pagineerimata; ERA.3084.1.477, pagineerimata

²⁵⁹ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 169

²⁶⁰ ERA.3084.1.477, pagineerimata

²⁶¹ Postimees 1937, nr 215, lk 6.

²⁶² ERA.3084.1.44, pagineerimata

Linna kutsekoolid olid seega noorte hulgas üsna populaarsed ja hinnatud õppeasutused. Kahe kutsekoolis õppinud õpilaste arv jäi küll kõvasti alla gümnaasiumites õppijate hulgale, kuid suuresti põhjustasid seda koolide piiratud võimalused rohkemate õpilaste vastuvõtuks. Kuigi linnavalitsus ja volikogu olid veendunud kutsehariduse olulisuses, ei suudetud hankida kutsekoolidele sobivaid õppehooneid. Kuna linna esmane eesmärk oli leida sobivad koolihooned üldhariduskoolidele, siis lahendati kutsekoolide ruumiprobleeme teises järjekorras. Kutsekoolide tingimusi õnnestus linnavalitsusel parendada koolivõrgu ümberkujundamise käigus vabanenud algkoolihoonete kutsekoolidele kasutada andmisega. Tööstuskooli puhul jõuti lõpuks ka kooli vajadustele vastava koolihoone ehitamiseni, mida aga kasutusel võtta enam ei jõutud. Tööstuskooli õppehoone lugu tundub märgiline, sest vajadustele vastavat kutsekooli hoonet ei ehitatud Valga linnas ka nõukogude perioodil ning Valgamaa Kutseõppekeskus sai uue hoone alles 2011. aastal.

Võõrkeelsed koolid

Veel 19. sajandi lõpus oli Valga suhteliselt ainulaadne linn Eesti- ja Liivimaa kubermangus, kus ükski linnas elav rahvus ei omanud absoluutset ülekaalu.²⁶³ Kui 19. sajandi teisel poolel oli Valgas teistest enam lätlasi, siis tsaariaja lõpuks moodustasid juba poole linna elanikest eestlased. Pärast seda, kui linna põhiosa ühendati Eesti Vabariigiga jätkus Valga eestistumine kiires tempos. Kui 1922. aasta rahvaloenduse järgi oli Valga elanikest eestlasi kolmveerand, siis 1930. aastatel juba üle 80%-i. Siiski oli mitte-eestlaste osakaal linnas tolle aja kontekstis tähelepanuväärne. Linnadest oli vaid Narvas ja Petseris see veel suurem kui Valgas.²⁶⁴ Suurimaks vähemusrahvuseks olid 1922. aastal Valgas (linn koos Puraküla alevikuga) lätlased, kelle arvukus jäi linnas pisut alla 1600 ning kes moodustasid üle 14% linna elanikkonnast. Valgas elas ka 464 venelast, 405 juuti ning 188 sakslast.²⁶⁵ Vaatamata muulaste arvu vähenemisele ja nende osakaalu kahenemisele elas veel 1932. aastal Valgas 1044 lätlast, 370 venelast, 261 juuti ning 141 sakslast (vt lisa 4).²⁶⁶ Linna igapäevast elu mõjutasid ka linna lähiumbruse elanikud, kelle hulgas oli samuti hulgaliselt lätlasi. Valga, Karula ja Hargla kihelkonnas jäi lätlaste osakaal 7% ja 10% vahele. Enim oli lätlasi Karula kihelkonna aladel, mille 412 läti rahvusest elanikust elas valdav osa piiriga külgnevas Kaagjärve vallas (vt lisa 5).²⁶⁷

Eesti Vabariigi põhiseaduse paragrahv 12 kindlustas Eestis elavatele vähemusrahvustele emakeelse õpetuse. Vene, saksa, rootsi, juudi ja läti rahvusest lapsed õppisid samadel alustel töötavate enamusrahvuse algkoolidega. Näiteks 1922. aastal oli Eesti algkoolides eesti rahvusest lapsi 89,5%, vene rahvusest 7,7%, saksa rahvusest 0,8%, rootsi rahvusest 0,7%, läti rahvusest 0,5% ja juudi rahvusest 0,3%.²⁶⁸

1925. aastal jõustunud seadusega tagati kultuuriautonoomia kõigile vähemusrahvustele, kes olid Eestis esindatud vähemalt 3000 inimesega. Selliseid rahvusrühmi oli Eestis viis:

---

²⁶³ Valgamaa ... lk 564.

²⁶⁴ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 1.

²⁶⁵ Valgamaa, lk 51.

²⁶⁶ Eesti Statistika 1934. Nr 146-157, lk 219; Eesti Statistika 1935. N164-165, lk355.

²⁶⁷ Valgamaa, lk 51.

²⁶⁸ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 141-142.

venelased, sakslased, rootslased juudid ja lätlased.²⁶⁹ *Vähemusrahvuste kultuuriomavalitsuse seadusega* anti tulevastele kulturomavalitsustele õigus avada vastava rahvuse emakeelseid koole ning korraldada nende tööd.²⁷⁰ Kohe 1925. aasta sügisel toimusid Saksa Rahvusvähemuse Kultuurnõukogu valimised ning 1926. aasta kevadel viisid kultuurnõukogu valimised läbi juudid. Vene, rootsi ja läti rahvuste esindajad aga oma kulturomavalitsuste loomiseni ei jõudnud.²⁷¹

Vähemusrahvusekeelse kooli võis Eestis avada, kui piirkonnas oli olemas 20 õpilast. Eesti ja Läti sõlmisid 1934. aastal ka koolilepingu, mille kohaselt tuli läti või eesti kool asutada kummaski riigis, kui ühes omavalitsuse piirkonnas oli vähemalt 15 või mitmest piirkonnast kokku vähemalt 20 õpilast. Õpilastele tohtis nende emakeelt õpetada neli tundi nädalas.²⁷²

Lätikeelsed koolid

Peale Valga linna jagamist ja linnatuumiku Eestile jäämist lahkus Valga Eesti poolelt ka suurem osa lätlastest. Siiski jäi ligikaudu 1600 lätlast Valga linna elama ning edasi tegutsesid ka lätikeelne luteri kogudus ja mitmed seltsid.²⁷³

Lätlaste arvuka kogukonna lastele tagas emakeelse õppe linna avalikku koolivõrku kuuluv Valga IV algkool. Kuni 1935. aasta sügiseni asus kool Valga linna poolt üüritud eramajas Vee tänaval, kus ta jagas ruume lätikeelse gümnaasiumi ja sõdurite söögitoaga. 1935. aastal kolis kool Uuele tänavale ühte majja venekeelse V algkooliga. Esialgu töötas lätikeelne IV algkool neljaklassilisena, 1924 avati viies ja 1925. aastal kuues klass. Õpilaste arv oli suurim 1920. aastatel (1924./25. õppeaastal 150). Seoses paljude läti perede lahkumisega Valgast 1920. aastate teisel poolel langes järsult ka läti algkooli õpilaste arv, jäädes 1930. aastatel 50-60 õpilase ringis pidama. Sellega seoses vähendati ka klassikomplektide arvu.²⁷⁴

---

²⁶⁹ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 30

²⁷⁰ Vähemusrahvuste kulturomavalitsuse seadus 12.02.1925. – *Riigi Teataja* 1925, nr 31/32, lk 153.

²⁷¹ Vähemusrahvuste kultuurielu ..., lk 12.

²⁷² Eesti-Läti koolikonventsioon 16.03.1934. – *Riigi Teataja* 1934, nr 27, art 207, lk 471; Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 58.

²⁷³ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 2.

²⁷⁴ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 2-3.

Lätikeelsete koolide ümberpaigutamisel pidi Valga linnavalitsus silmas pidama Eesti-Läti koolikonventsiooni, mis keelas viia kooli üle halvemate ruumitingimustega pinnale. 1937/38. õppeaastast ei pidanud aga sellest konventsioonist enam lähtuma, sest Läti ütles koolikonventsiooni üles.²⁷⁵ Kuna läti- ja venekeelse algkooli ülalpidamiskulud olid linna kanda, siis 1938. aasta algul üritas linnavalitsus haridusministeeriumile selgeks teha nende koolide eestikeelsete koolidega ühendamise vajadust. Linnal oli kasutuseta ruume I algkooli hoones Vabaduse tänaval, kuhu oleks saanud paigutada vene ja läti õppekeele klassid. Haridusministeeriumile üritati näidata seda ühendamist kui majanduslikult otstarbekat, mis ei jätaks õpilasi halvemasse olukorda. Samas ei saanud linnavalitsuse idee toetust linnavolikogult, kes ei pooldanud vene- ja lätikeelsete koolide liitmist eestikeelsetega. Haridusministeerium linnavalitsuse ettepanekut ei kinnitanud ning IV algkool jäi tegutsema endisel kujul. Küll aga lubati edaspidi lätikeelsesse algkooli võtta ilma õppemaksuta ümberkaudsete valdade lapsi, kelle koolikulud kattis haridusministeerium.²⁷⁶ Lätikeelne IV algkool jäi seega eraldiseisva koolina tegutsema kuni 1940. aastani, kuid viimastel aastatel vaid kahe liitklassiga.²⁷⁷

IV algkooli juhatajana töötas pikka aega lätlanna Frieda Emilie Verte. Enamik õpetajatest olid pärit Eestist. Paljudel õpetajatel puudus aga 1920. aastatel veel õpetaja kutse. Osa neist oli lõpetanud Lätis kolmekuulise õpetajakursuse, mida Eestis ei peetud õpetajakutset andvaks hariduseks. Ometi pikendati kutseta õpetajate töölepinguid igal aastal, sest läti keelt oskavaid ja Eesti Vabariigi kutsenõuetele vastavaid õpetajaid oli keeruline leida.²⁷⁸ Ka koolijuhataja Verte oli läbinud Riias kolmekuulised pedagoogilised kursused ning juhatas kooli ilma Eesti Vabariigis tunnustatud kutset omamata. Alles 1932. aastal anti talle ametlikult õpetajakutse. Koolis oli õpetajateks ka eestlasi, kes andsid aineid, mille puhul läti keele oskus ei olnud oluline.²⁷⁹

Õpilaste arvu vähenemise põhjuseks lätikeelses algkoolis võis olla ka paljude lätikeelsete perede laste õppima asumine Läti koolidesse. Koolijuhataja Verte andmeil käis 25-30%

---

²⁷⁵ ERA.1108.3.854, 1 26-27

²⁷⁶ ERA.1108.3.854, 1 32-46; Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 3

²⁷⁷ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 3.

²⁷⁸ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 61

²⁷⁹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 4.

Valgas ja Valga ümbruses elavaist läti lastest koolis üle piiri Valkas. Seda võis tingida asjaolu, et Eestis jäeti klassikursust kordama ühe, Lätis aga kahe ebarahuldava hindega ning seetõttu suundusid Läti poolele õppima just vähem edukad lapsed. Samas oli Läti poolel õppinuil hiljem paremad võimalused minna edasi õppima Läti kesk- ja kutsekoolidesse. Verte vastased väitsid aga, et Lätis õppimise põhjuseks olla hoopis IV algkooli juhataja halb iseloom ja saamatus. Samas liikus õpilasi ka vastupidisel suunal ning IV algkooli tuli õpilasi ka Lätist. Lätist saabunud laste õpetamise tegi keeruliseks asjaolu, et neil puudus tihti endises koolis välja antud tunnistus ja teinekord oli raske otsustada, mitmendasse klassi tuleb need õpilased panna. Oli ka üksikuid juhtumeid, kus Eesti Valgas asuvas lätikeeelses algkoolis õppis Lätis elavate eestlaste lapsi. Sellise olukorra põhjustas lapsevanemate soov õpetada oma lastele korralikult selgeks nii läti kui eesti keel. Mõlemat keelt sai lähikonnas õppida aga ainult Valga IV algkoolis.²⁸⁰

Lisaks Läti poolelt saabunud õpilastele õppis IV algkoolis ka ümberkaudsete Valga maakonna valdade läti peredest pärit õpilasi, kelle osakaal IV algkoolis 1930. aastatel kasvas. 1920. aastatel oli maaõpilaste arv IV algkoolis kümne ringis, kuid 1930. aastatel oli maalapsi senisest veidi rohkem ning kuna samal ajal langes õpilaste üldarv koolis tuntavalt, siis tõusis maalaaste osakaal IV algkoolis üle veerandi. Valka õppima saatsid oma lapsi peamiselt Kaagjärvel, Laanemetsas ja Soorus elanud lätlaste pered. Kõige rohkem oli lätlasi Kaagjärve vallas, kus lätlased moodustasid umbes viiendiku rahvastikust.²⁸¹ Seetõttu eksisteeris seal aastatel 1924-1929 lätikeeelne kool. Kaagjärve lätikeeelse kooli tegutsemine mõjutas ka Valga IV algkooli. Kui 1929. aastal lätikeeelne kooliõpe Kaagjärves likvideeriti, suundusid mitmed läti pere lapsed Valga IV algkooli. Kaagjärve läti laste õppimine linnas tekitas aga jällegi palju vaidlusi koolituskulude tasumise pärast linnavalitsuse, maavalitsuse ja Kaagjärve valla vahel.²⁸²

Eesti lätikeeelsetes koolides järgiti Eesti haridusministeeriumi ainekavasid ja Eesti koolidega võrreldes jäi ainsaks erinevuseks läti õpekeel ning eesti keele kui võõrkeele õpetamine. Lätlastest õpetajad pidid nagu kõik teisedki mitte-eestlastest õpetajad vastavalt Eestis

---

²⁸⁰ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 63-65, Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 5.

²⁸¹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 3-4; Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 63.

²⁸² Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest, lk 55.

kehtivale seadusele oskama eesti keelt. Selle nõude täitmine oli paljudele õpetajatele raske ja nad olid sunnitud käima eesti keele kursustel, mida enamasti korraldati suviti. Nii mõnigi õpetaja ei suutnudki eksamit sooritada ning pensionieale lähenevatelt õpetajatelt keeleeksamit enam ei nõutudki. Keeruline oli leida ka läti keelt kõnelevaid õpetajaid gümnaasiumiastmele ning seetõttu õpetati lätikeelses gümnaasiumis näiteks joonistamist ja võimlemist eesti keeles, mille kohta oli haridusministeeriumi luba.²⁸³

Läti algkooli omapäraks võrreldes eestikeelsete koolidega oli õpilaste vanemate soov rohkemate keelte õpetamiseks koolis, et tagada oma lastele võimalus edasiõppimiseks nii Eestis kui Lätis. Lapsevanemad soovisid, et kool õpetaks rohkem saksa ja vene keelt, sest Eestis ei pääsenud gümnaasiumi, kui laps ei osanud saksa keelt ja Lätis eeldati jällegi gümnaasiumi astuvatelt lastelt vene keele oskust. Loomulikult pidi toimuma ka eesti keele õpetamine, mille tegi aga keeruliseks õpilaste väga erinev tase. Osa neist rääkis eesti keelt väga hästi, mõned õpilased teadsid aga ainult eesti keele algeid.²⁸⁴ 1926. aastal jäeti algkoolide õppekavasse kahe võõrkeele asemel üks võõrkeel ning lätikeelsel algkoolil puudus üldse seadusest tulenev nõue õpetada rohkem keeli kui eesti ja läti. Kooli palvel lubas haridusministeerium õpetada eesti keele kõrval ka saksa keelt, et lõpetajatel oleks võimalik edasi õppida eesti gümnaasiumides. Mõned lapsed õppisid vene keelt eraviisiliselt lisaks, et tagada edasiõppimise võimalus Lätis.²⁸⁵

Aastatel 1920-1930 tegutses Valgas ka Läti ühiskooli gümnaasium. Kooli juhtajaks oli pastor Karlis Vēmanis, keda Eesti haridusministeerium ei pidanud küll sobivaks, kuid parema valiku puudumisel kinnitati ta siiski ametisse. Kooli õpetajate hulgas oli nii eestlasi kui lätlasi. Gümnaasiumi asus IV algkooliga samas majas Vee tänaval. Sarnaselt teiste avalike gümnaasiumidega kandis õpetajate palgakulu riik, kuid jooksvad majanduskulud kaeti õppemaksust ja linnalt saadud rahast. Kooli õpetamistase ei jäänud oluliselt alla eestikeelsetele gümnaasiumidele, vähemasti edasijõudnud õpilaste osakaal oli eestikeelsete gümnaasiumidega sarnane. Kuigi kohaliku koolinõuniku hinnangul oli lätikeelses gümnaasiumis pidevalt probleeme eesti keele õpetamisega, ei avaldunud see

---

²⁸³ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 58-59

²⁸⁴ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 61

²⁸⁵ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 5.

õppetulemustes. Kooli tase pidi olema piisavalt hea, kuna mitmed lätikeelse gümnaasiumi lõpetanud suutsid jätkata õpinguid Tartu Ülikoolis.²⁸⁶

Kui 1921. aastal oli koolis 121 õpilast, siis juba 1922. aastal oli koolil raskusi õpikohtade täitmisega. Aastaks 1923 oli lätikeelsesse gümnaasiumi õppima jäänud 93 õpilast.²⁸⁷ Õpilaste arv vähenes järjepidevalt ja 1926. aasta sügisel jäi esimene klass avamata. Õpilaste vähesuse tõttu oli kooli ülalpidamine linnale kulukas ning 1928. aastal otsustas haridusministeerium linna haridusnõukogu palvel lätikeelse gümnaasiumi järk-järgult sulgeda. 1928. aasta augustiks oli suletud I ja II klass, 1928/29. õppeaasta lõpul suleti ka III klass. Kool lõpetas tegevuse 1930. aasta kevadel.²⁸⁸

Valga lätlaste seas leidis aga piisavalt neid, kes soovisid emakeelse keskkariduse jätkumist. Õpilaste leidmiseks käidi maad kuulamas koguni Lauras. Eragümnaasiumi asutamise põhjenduseks toodi muuhulgas asjaolu, et Valka gümnaasiumis ei õpetatud eesti keelt, mille oskus oli aga Eestis töö leidmisel hädavajalik. Lätis olnud aga Eesti Vabariigi kodanikest lätlastel töö leidmisega suuri raskusi.²⁸⁹

1931. aastal tegidki 23 lätlastest lapsevanemat pöördumise haridusministeeriumile Valgas lätikeelse eragümnaasiumi avamiseks. Kooli ülalpidajaks sai Valga Püha Jaani koguduse Naiskomitee. Gümnaasiumi astunud õpilased olid pärit Valga IV algkoolist, Laura algkoolist ja Valka algkoolist. Peale seda, kui haridusministeerium jättis esimesed kaks naiskomitee poolt esitatud, kuid nõuetele mittevastavat, koolijuhataja kandidaati direktoriks kinnitamata, palus naiskomitee kooli juhatajaks poeglaste gümnaasiumi direktori Tõnis Grünbergi. Juhataja leidmine oli naiskomitee hinnangul raskendatud, kuna Eestis olevat olnud äärmiselt keeruline leida isikut, kes vastaks Eesti Vabariigis esitatud koolijuhataja

---

²⁸⁶ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 68; ERA.3084.1.408, pagineerimata

²⁸⁷ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 68; ERA.3084.1.408, pagineerimata.

²⁸⁸ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 6-7; Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 93.

²⁸⁹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 6.

nõuetele ning oskaks samas ka läti keelt.²⁹⁰ 1931. aasta 25. septembril sai läti keelse eragümnaasiumi avamine teoks.²⁹¹

Kogu kooli tegutsemise aja olid läti keelse eragümnaasiumi direktoriteks eestlased. Peale Tõnis Grünbergi lahkumist koolijuhhi kohalt juhtis aastatel 1934-38 gümnaasiumit senine joonistamisõpetaja Johannes Hirsch ning peale J. Hirschi lahkumist Tartusse, aastatel 1938-39 Johannes Taal.²⁹² Õpetajate seas oli nii eestlasi kui lätlasi ning lätlaste hulgas omakorda nii kohalikke kui Lätist tulnud. Näiteks õppeaastal 1931/32 olid kooli kaheksast õpetajast viis eestlased ja kolm lätlased. Õppeaastal 1935/36 õpetasid aga Läti eragümnaasiumis viis eestlast, kaheksa lätlast ja üks saksa rahvusest õpetaja. Kuus neist olid Läti kodanikud, kellest omakorda kolm ei osanud eesti keelt. Mittelätlastest õpetajad andsid ikka neid õppeaineid, mille puhul hea läti keele oskus ei olnud vajalik. Näiteks võõrkeeled, võimlemine, joonistamine, laulmine jne. Lätist pärit ja Läti kodakondsusega õpetajate kasutamine oli vältimatu, kuna Eestist oli läti keelt oskavaid õpetajaid väga raske leida. Sellest tingituna ei leitud ka pikemalt haigestunud või poole kooliaasta pealt lahkunud õpetajatele asendust ning kool pidi tihti paluma tööl olevatel õpetajatel teha ületunde, mis mõningatel aastatel üsna suureks paisusid.²⁹³

Läti eragümnaasiumi õpetajate ettevalmistus oli väga erinev. Palju oli Vene keisririigis kooliõpetaja kutse omandanud naisi, kes harilikult õpetasid saksa või vene keelt. Üldjuhul töötasid nad samaaegselt keeleõpetajatena ka teistes Valga koolides. Samas oli nt õppeaastal 1935/36 koolis ka kolm kõrgharidusega õpetajat.²⁹⁴

Nagu varasem riigi ja linna poolt ülal peetud läti keelne gümnaasium, tegutses ka eragümnaasium läti keelse IV algkooliga samas hoones. Kuna aga 1929. aastast töötas Vee tänaval ka Juudi era-alkool ning hiljem koos IV algkooliga Uue tänava koolihoonesse kolides tuli hoonet jagada venekeelse V algkooliga, siis said läti keelse eragümnaasiumi

---

²⁹⁰ ERA.1108.4.350, pagineerimata

²⁹¹ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 121

²⁹² ERA.1108.4.356, l 38, 224-227.

²⁹³ ERA.1108.4.356, l 115-118; Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 7-8.

²⁹⁴ Mela, Marjo. Eesti lätlased, lk 73-74; ERA.1108.4.356, l 115-118.

tunnid toimuda peale algkooli tundide lõppu, pärastlõunasel ajal. Samas andis see koolile võimaluse kasutada IV algkooli inventari ja õppevahendeid.²⁹⁵

Sissetulekud sai Valga läti eragümnaasium õppemaksudest ja annetustest. Raha saamiseks korraldati ka Läti Seltsis pidusid, mille sissetulek läks mõnikord ka vaesemate õpilaste toetamiseks. Väljaminekutest kulus lõviosa palkade maksmiseks. Kooli õppemaks oli 55 krooni aastas, mis oli samas suurusjärgus eestikeelse Valga gümnaasiumi õppemaksuga, kuid kaks korda madalam, kui Läti Valga gümnaasiumi õppemaks. Kuna Valga Püha Jaani koguduse Naiskomiteel polnud alalisi sissetulekuid kooli kulude katteks, siis vaevles kool pidevas alarahastamises. 1933. aasta märtsis palus naiskomitee katta haridusministeeriumil pea pool kooli 6200 kroonisest õppeaasta kulust, kuid riigilt vajalikku raha ei saadud.²⁹⁶

Vastavalt koolireformile avati 1934. aasta augustis eragümnaasiumi kõrvale Valga Läti Erakeskkool, mis nimetati 1937. aastal ümber Valga Läti Erareaalkooliks. 1937. aastaks saadi luba uut tüüpi kolmeklassilise eragümnaasiumi asutamiseks, kuid tegelikkuses jäi see avamata sisseastujate puudumise tõttu.²⁹⁷ Kool jätkas erareaalkoolina kuni 1938/39. õppeaastani, mil naiskomitee otsustas kooli sulgeda. Kool likvideeriti 1. augustil 1939.²⁹⁸

Venekeelsed koolid

Venelased olid poolitatud Valga linnas peale lätlaste arvukuselt järgmine vähemusrahvus. Seetõttu oli linnas 1920. aastate algul ka piisaval hulgal koolikohustuslikus eas lapsi, kellele avalik algkool avada.

Linna koolivõrku kuuluv venekeelne V algkool alustas tegevust 1920. aastal ja asus kogu oma tegevusperioodil aadressil Uus tänav 27. Alguses õppis koolis üle 140 lapse, kuid see arv vähenes pidevalt. 1930. aastate alguses langes õpilaste arv alla saja ja õppeaastal 1935/36 õppis koolis 43 õpilast. 1938. aastal suletigi V algkool õpilaste vähesuse tõttu ning

---

²⁹⁵ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 9.

²⁹⁶ ERA.1108.4.356, l 7, 30; Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 9.

²⁹⁷ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 7.

²⁹⁸ ERA.1108.4.356, l 255-258.

kaks venekeelset klassikoplekti liideti Valga I algkooliga. Õppeaastaks 1938/39 oli Valga I algkooli venekeelsesesse osakonda õppima jäänud ainult 27 õpilast.²⁹⁹

Valga V algkooli juhatajaks oli kogu kooli tegutsemise perioodil Johann Melts, apostliku õigeuskirikliku Valga koguduse preester ning aktiivne seltskonna- ja omavalitsustegelane. Avaliku elu tegelasena sattus koolijuht vastuollu linnavõimuga ja linnapea Teodor Villa seadis 1935. aastal Meltsi valiku ette, kas loobuda koolijuhi või preestri ametist, kuna kirikutöoga kaasnevad ametikohustused olevat seganud kooli juhtimist. J. Melts omakorda väitis, et linnapea nõudmised ei ole asjakohased ning tulenevad isiklikest ja poliitilistest motiividest. Koolijuhi sõnul oli vastuolude alguseks juhtum 1933. aastast, mil õigeusu kiriku ruumides vabadussõjalaste miitingut organiseerida soovinud linnapea ei saanud Meltsilt luba ürituse läbiviimiseks. Pärast seda loobus linnapea oma nõudmistest ning J. Melts jätkas nii koolijuhi kui preestrina.³⁰⁰

Venekeelse algkooli tegutsemist raskendas kohaliku vene kogukonna vaesus. Keeruline oli teha plaane tulevikuks, kuna õpilaste arv oli kõikuv ja prognoosimatu. J. Meltsi hinnangul õppisid koolis „eriliselt kehvemate ja liikuvamate tööliste lapsed“, kelle vanemad töökohta otsides sageli elukohta vahetasid ega teatanud pahatihti koolile Valgast lahkumisest.³⁰¹

Rahvuse järgi olid kooli algusaastatel umbes 60% õpilastest venelased ja üle 30% juudid. Pärast juudi era-alkooli avamist 1926. aastal jäid V algkooli õppima valdavalt vene rahvusest õpilased. Paljudel õpilastel puudus Eesti kodakondsus, kuna nende pered olid Eestisse sisse rännanud peale Eesti Vabariigi väljakuulutamist. Näiteks õppeaastal 1932/33 oli koolis õppinud 45-st venelasest vaid kolmeteistkümmel Eesti kodakondsus. Õppeaastal 1934/35 oli koolis kirjas 32 venelast, 14 eestlast ja 1 muust rahvusest õpilane. Eesti rahvusest laste puhul oli üldjuhul tegu segaperedest pärit lastega.³⁰² 1935. aasta kontrollkäigul venekeelsesesse algkooli tões Valga linna koolinõunik, et õpilaste sõnavara nende emakeeles (vene keeles) on üllatavalt nõrk. Samas leidis ta, et vene keele õpetaja on tunni koostamisega rahuldavalt hakkama saanud ja metoodilisi puudujääke pole.

²⁹⁹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 9-10; ERA.1108.3.854, l 32-46.

³⁰⁰ ERA.1108.3.325, l 57-59

³⁰¹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 10.

³⁰² Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 10.

Tähelepanuväärne oli, et 60 õpilasega koolis oli kontrolli ajal kohal vaid 44 õpilast, ehk siis veerand õpilastest puudus.³⁰³

1920. aastatel tegutses Valgas ka venekeelne eragümnaasium. Kooli asutasid Vene keisririigi aegsete Valga venekeelsete koolide õpetajad 25. veebruaril 1919, et pakkuda õppimisvõimalusi ka neile õpilastele, kes keeleprobleemide tõttu ei saanud õppida eesti- või läti keelsetes riiklikes gümnaasiumites. Kooli ametlikku nime muudeti selle tegutsemise perioodil mitu korda ning ametlikus asjaajamises on nimetustena kasutusel olnud näiteks: Valga Vene Era Ühisgümnaasium, Valga Vene Õpetajate Kolleegiumi Eragümnaasium, Valga Vene Õpetajate Ühingu Eragümnaasium. Kooli ülalpidajaks ja kulude kandjaks oli Valga Vene õpetajate kolleegium. 1923. aasta kevadel õppis koolis 37 õpilast, 1927. aastal oli 35.³⁰⁴ 1928. aasta sügisel tegutses venekeelne eragümnaasium ühe õppeharu ning viie klassikomplektiga.³⁰⁵ 1931. aastal otsustas haridusministeerium, kooli ülalpidaja palvel Valga venekeelse eragümnaasiumi sulgeda. Kooli tegevus lõppes ametlikult 1932. aasta augustis. Viimasel õppeaastal oli koolis 10 õpetajat ja ainult 11 õpilast. Õpilaste arvu vähenemise taga oli nähtavasti juutide ja venelaste lahkumine Valgast ning ka asjaolu, et eestlaste ja lätlaste seas jäi järjest vähemaks venekeelse kooliõpetuse soovijaid.³⁰⁶

Koolis õppinute rahvuslik päritolu oli üpris kirju ning vahepeal jäid vene rahvusest õpilased koguni arvulisse vähemusse. 1923. aastal oli 37 õpilase seas 14 juuti, 10 eestlast, 9 venelast 2 lätlast ning kaks muust rahvusest õpilast. Tõenäoliselt oli sarnaselt läti koolidega ka venekeelses eragümnaasiumis palju segaperedest lapsi. Kool võis ka erinevast rahvusest vanemate laste rahvusliku kuuluvusega manipuleerida. Seda kahtlust tekitab asjaolu, et ajavahemikul 1924-1926 sooritas lõpueksamid üksainus vene rahvusest õpilane. Haridusministeerium nõudis seejärel Valga linnavalitsuselt aru, mis alusel venekeelne eragümnaasium tegutseb, kui koolis tegelikult vene rahvusest õpilasi peaaegu ei olegi. Järgnevatel aastatel olid kooli aruannetes kirjas valdavalt vene rahvusest õpilased.³⁰⁷

---

³⁰³ ERA.1108.3.325, l 55

³⁰⁴ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 11; ERA.3084.1.408, pagineerimata.

³⁰⁵ Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat, lk 93.

³⁰⁶ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 13-14.

³⁰⁷ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 11-13.

Valga vene gümnaasiumi direktoriks oli 1921. aastast Aleksander Kovaljov. Teda soovitas Valga linna haridusnõukogu direktori kohusetäitjaks, kuigi Kovaljovil ei olnud koolijuhiks asumise hetkel Eesti kodakondsust ning ta ei osanud ka eesti keelt. Kooli õpetajaskond oli erinevatest rahvustest ning koosnes peamiselt Vene keisririigiaegsetest kooliõpetajatest ning ka hiljem Venemaalt sisse rännanud õpetajatest.³⁰⁸

Vene eragümnaasiumi majanduslik olukord oli algusest peale väga raske. Õpilaste arvu kiire vähenemine tegi kooli ülalpidamise aga veel keerulisemaks. Rahanappuse tõttu oli koolil raske soetada õppevahendeid ja leida õpetajaid. Majandusraskused avaldusid ka õpetuse tasemes. Kui 1920. aastate alguse eksamiprotokollid annavad kooli tasemele veel üsna hea hinnangu, siis juba 1923. aastal olid õppetulemused halvenenud. Samal aastal teatas kool, et laulmise ja võimlemise tunde ei toimunud, kuna ei leitud vastavaid õpetajaid. Samuti takistas nende tundide läbiviimist ruumipuudus. 1928. aastal avastas venekeelset eragümnaasiumi revideerinud Valga koolinõunik mitmesugused probleeme. Koolis oli suur õppevahendite puudus ning koolis ei peetud päevikuid, kuna väidetavalt polnud raha nende otsmiseks. Õpetamine oli olnud orienteeritud tuupimisele ning paljud õpetajad ei olnud nõutud tasemel.³⁰⁹

Juudi ja saksa koolid

Aastatel 1926-39 tegutses linnas Valga Juudi Algkool. Kool oli juudi kulturomavalitsuse alluvuses ning kooliõpet viidi läbi heebrea keeles.³¹⁰ Kuueklassiliseks sai kool õppeaastal 1930/31 ja töötas siis nelja klassikomplektiga. Sellel ajal oli õpilaste arv ka kõige suurem ning koolis õppis üle viiekümne lapse. Järgnevatel aastatel hakkas aga õpilaste arv kiiresti vähenema. Aastatel 1937-39 oli lapsi kahekümne ringis ning klassikomplekte kaks. Kooli tegutsemise algusaastatel moodustasid Eesti Vabariigi kodanikest õpilased vaid veidi üle poole õppijate arvust. Kooli tegevuse lõpuaastatel oli aga kodakondsuseta õpilasi ainult üksikuid. Osa õpilastest käis kooli piiri tagant Valkast. 1939. aasta suvel lõpetati juudi

---

³⁰⁸ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 13.

³⁰⁹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 13-14.

³¹⁰ ERA.3506.1.21, pagineerimata

algkooli tegevus koolikohuslike juudi laste vähesuse tõttu.³¹¹

Juudi algkool tegutses aastatel 1926-29 üüripinnal Poska tn. 9, 1929-33 koos lätikeelse V algkooliga Vee tn. 1 ning seejärel erinevatel üüripindadel: 1933-36 Vee tn. 2, 1936-37 Kesk tn. 1 ja 1937-39 Suur-Sepa tn. 13. Ükski eelpool mainitud hoonetest polnud ehitatud koolimajaks ning vaid Vee tn 1, kus tegutsesid pikka aega lätikeelsed koolid oli kooli pidamise jaoks kohandatud. Kuni 1929. aasta kevadeni oli koolijuhatajaks Valga arst Samuil Polikovsky, aastatel 1929-38 aga Isak-Selik Bahmat. Bahmat oli sündinud Lätis, Zīlupes ja lõpetanud Tartu ülikooli. Juudi algkooli viimasel tegutsemisaastal oli koolijuhatajaks Isak-Selik Bachmati abikaasa Frida. Lisaks juhatajale olid ka mitmed teised õpetajad pärit Lätist. Koolis õpetas aga ka eestlastest õpetajaid. Näiteks viimasel õppeaastal õpetas Kamilla Rebane koolis eesti keelt, Eesti ajalugu, kodanikuteadust, võimlemist ja inglise keelt.³¹²

Valga Saksa Eragümnaasium asutati 1919. aastal ja tegutses Saksa seltsi „Musse“ majas Riia tn 5. Kooli direktoriks oli Bruno Fromhold-Treu. Erinevalt teistest gümnaasiumidest kuulus saksakeelse eragümnaasiumi juurde ka algkooli osa. Kooli ülalpidajaks oli Valga Saksa kooli ja abiandmise selts ning koolis õppisid peamiselt jõukate Valga kaubandus- või tööstusettevõtjate perekondade lapsed.³¹³

Peale sakslaste oli õpilaste seas ka juute, lätlasi ja eestlasi. Vähemalt osaliselt pärinesid saksa eragümnaasiumis käinud eestlased kodudest, kus kodune keel oli saksa keel. Samas ei pruukinud ka sellistes peredes kumbki vanematest olla saksa rahvusest. Saksa keel võis olla ühendavaks keeleks näiteks ka eesti-rootsi või eesti-läti segaperes.³¹⁴

Kooli õpetajate hulgas oli palju Valgast pärit sakslasi, aga ka venelasi, lätlasi ja eestlasi. Õpetajate puudusel võeti tööle neidki, kes saksa keelt piisavalt ei osanud ning õpetasid seetõttu vene keeles. Juba avamisest peale pidi saksakeelne eragümnaasium võitlema suurte raskustega. Kooli kimbutasid õpilaste ja õpetajate puudus ning finantsraskused. Kuigi

---

³¹¹ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 15.

³¹² Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 15.

³¹³ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 15; ERA.3084.1.408, pagineerimata.

³¹⁴ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 15-16.

koolis käisid jõukate vanemate lapsed, siis õpilaste väga väike arv tegi kooli ülalpidamise ebaefektiivseks. Näiteks aastal 1920/21 suudeti kolme õpilasega gümnaasiumi lõpuklass rahapuuduse tõttu avada alles pärast jõule.³¹⁵

Koos algkooli õpilastega jäi Valga saksakeelse eragümnaasiumi õpilaste arv 1920. aastate alguses pisut alla 100. Õppeaastal 1922/23 õppis koolis 98 last, neist 70 Valga linnast.³¹⁶ Kuna õpilaste arv jätkuvalt vähenes, siis otsustas kooli ülal pidanud sakslaste selts 1924. aastal gümnaasiumiosa järk-järgult sulgeda. 1927. aastaks oli gümnaasium suletud ning kool jätkas tegevust ainult saksakeelse algkoolina Erna Lasseniuse juhatusel. 1933. aasta kevadel suleti ka saksakeelne algkool.³¹⁷

Kokkuvõtteks võib öelda, et võõrkeelsetel koolidel oli nii sarnaseid kui erinevaid muresid. Kõiki koole vaevas järjepidev õpilaste arvu vähenemine, mida põhjustas nii võõrkeelsete perede Valga linnast lahkumine kui ka assimileerumine eestlaste hulka. Lisaks loobusid oma lapsi võõrkeelsetesse koolidesse panemast ühe eestlasest vanemaga segapered.

Venekeelsete koolide ülalpidamist raskendas kohalike venelaste vaesus. Märkimisväärse osa linna venelastest moodustasid pagulased punaselt Venemaalt ja seetõttu ei olnud Valga linn neile püsivaks elupaigaks.³¹⁸ Valga saksakeelne elanikkond seevastu koosnes jõukamate kihtide esindajatest. Samas oli saksakeelsete elanike arv juba Eesti Vabariigi väljakuulutamiseajaks üsna marginaalseks vähenenud. Valga lätlaste jaoks oli oluline läbikäimine Valka linnaga. Hoolimata omakeelsete koolide olemasolust Eestis käisid päris paljud lätlased koolis üle piiri Lätis. Samas jälle käisid osad Lätist pärit segaperede lapsed koolis Valgas. Ka juutide jaoks olid olulised sidemed Lätiga, kus elas märksa enam nende rahvuskaaslasi kui Eestis.

1920. aastate keskel, mil Valgas leidis veel märkimisväärne hulk võõrkeelseid elanikke, tegutses linnas neli võõrkeelset algkooli ja kolm võõrkeelset gümnaasiumi. Koos

---

³¹⁵ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 16.

³¹⁶ ERA.3084.1.408, pagineerimata

³¹⁷ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 16.

³¹⁸ Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas ... lk 16.

võõrkeelsete õpilaste arvu vähenemisega lõpetasid need koolid tegevuse ja 1940. aastaks jäi linna alles ainult lätikeelne Valga IV Algkool.

Kokkuvõtte

Vabadussõja lõpuga kaasnesid suured muutused Valga linna igapäevaelus. Mitmerahvuseline linn jagati 1920. aasta suvel Eesti ja Läti vahel kaheks. Kuigi Eesti riigile jäi suurem osa Valga linnast, siis praktiliselt kogu Valga maakond koos linna lähiümbrusega läks lätlastele. Naabermaakondadest juurde laenatud piirkondadega uus Eesti Vabariigi maakond oli aga väike ning Valga tähtsus maakonnalinna ja transpordisõlmena vähenes. Endise raudteesõlme ja piirialana jäi jagatud linna Eesti poolele arvukas ning mitmerahvuseline võõrkeelne kogukond.

Muutused läbi teinud linnas tuli Valga linnavalitsusel tegeleda uue rahvusliku koolivõrgu loomisega. Kui varem olid linnas asunud koolid tegutsenud väga erinevatel alustel, siis värske Eesti Vabariigi hariduspoliitika aetas põhiraskuse koolide ülalpidamisel ja kohaliku koolielu korraldamisel omavalitsuste õlule. Kehtestatud kuueklassiline koolikohustus kasvatas 1920. aastate esimesel poolel õpilaste arvu ning tingis vajaduse sobivamate koolimajade järgi. Üritades ühelt poolt tagada häid võimalusi koolihariduse saamiseks Valgas, aga samas ka linna kulusid kontrolli all hoida, hakkas linnavalitsus koos kohalike haridustegelastega kujundama Valga linna jaoks optimaalset koolivõrku.

Eestlased olid Valga linnavõimu etteotsa saanud juba 20. sajandi esimestel aastatel. Eestimeelne linnavalitsus toetas nii eestikeelset kooli kui hariduse edendamist üldiselt ning seega oli juba tsaariajal linnas olemas piisavalt esmatasandi koole. Lisaks tegutsesid linnas tütarlaste gümnaasium, poeglastele mõeldud reaalkool ning kommertschool. Linna eestikeelse hariduse edenemise eest seisis Valga Eesti Haridusselts. Eestimeelse hariduse eest oma koolides seisis ka kommertschooli juhtinud Tõnis Grünberg ning tütarlastegümnaasiumi direktriss Marta Pärna. Seega oli juba varakult loodud Valgas soodus pinnas uue rahvusliku koolivõrgu väljakujundamiseks.

1920. aastate algul avati Valga linna poolt seitse avalikku algkooli. Koos maavalitsuse ülalpeetud koolide ning erakoolidega oli linnas 1924. aastal tegutsemas 10 algkooli. Algkoolide suure arvu tingisid koolihoonete kitsad tingimused ning vähemusrahvustele

mõeldud koolid. Suuremate ja paremate koolihoonete kasutusele võtmine ning õpilaste arvu vähenemine 1930. aastatel andis linnavalitsusele võimaluse algkoole järk-järgult liita. Liitmiste tulemusel kujunes Valgas välja tugev ja elujõuline eestikeelne koolivõrk, mis toetus kolmele piirkondlikule algkoolile. Samas kõik vähemusrahvuste koolid, peale lätikeelse IV algkooli, pidid lõpuks õpilaste vähesuse tõttu oma ukсед sulgema. Koolide liitmiste üheks põhjuseks oli kindlasti ka 1930. aastate alguse majanduskriis.

Kolm piirkondliku algkooli andsid linnale võimaluse kulusid kokku hoida ning kujundasid välja geograafiliselt ühtlase kattuvusega piirkondliku koolivõrgu. 1932. aastal I ja VI algkooli liitmisel loodud uus Valga I algkool asus kesklinnas endises tütarlaste gümnaasiumi õppehoones ning oli õpilaste arvult suurim algkool. Koolil oli n.ö eliitkooli maine, mis tekitas vastasseisu linnavalitsuse ja linna jõukama elanikkonna vahel, kelle lastele ei jagunud I algkoolis piisavalt klassikohti, kuid kes ei soovinud panna oma lapsi teistesse linna algkoolidesse. Üldjuhul lahendati vastasseisud paralleelklasside loomisega I algkoolis.

Eestikeelset gümnaasiumiharidust andsid Valgas hea mainega poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumid, mille juhatajateks olid juba tsaariajal linna hariduselu edendanud tunnustatud koolijuhid Tõnis Grünberg ja Marta Pärna. Lisaks tegutsesid linnas 1920. aastatel vähemusrahvustele mõeldud gümnaasiumid, mis olid aga väikesed ning pidid õpilaste arvu vähenemise tõttu oma ukсед sulgema. Suurem muutus gümnaasiumide töökorralduses saabus 1932. aastal, kui majanduskriisisiga kaasnevalt soovisid nii riik kui linnavalitsus koolide ülalpidamiskulusid kärpida. Valga poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumid liideti kokku ühisgümnaasiumiks, mis hakkas tegutsema endises poeglaste gümnaasiumi koolihoones. 1934. aastal järgnes teine suurem muudatus, kui koolireform jagas gümnaasiumid keskkooli ja gümnaasiumi osaks ning pikendas gümnaasiumihariduse omandamist ühe aasta võrra.

Gümnaasiumide liitmise ja koolireformi tulemusena vähenes nii keskkooli kui gümnaasiumi osasse planeeritud õppekohtade arv. Õpilaste tung gümnaasiumihariduse omandamiseks aga ei vähenenud ning seega oli 1930. aastatel 6-klassilise algkooli lõpetajate hulgas ühisgümnaasiumis edasi õppida soovijaid üle kahe korra rohkem kui vabu

kohti. Probleem lahendati paralleelklassi avamisega linna kulul. Lisaks asutas Valga linnavalitsus Valga Erakaubanduskooli, kus 6-klassilise algkooli lõpetanud õpilased said omandada kaubandusliku kutsehariduse.

Linna eestikeelsetel gümnaasiumidel oli hea maine nii 1920. aastatel, mil tegutseti eraldi poeglaste ja tütarlaste gümnaasiumina, kui ka hiljem – ühisingümnaasiumi perioodil. Seetõttu õppis gümnaasiumides päris palju maapiirkondadest pärit õpilasi. Valga maakond oli küll väike, kuid maapiirkondade õpilasi tuli Valga gümnaasiumidesse arvestataval hulgal ka naabermaakondadest.

Koolihoonete osas oli Valga linna olukord 1920. aastate esimesel poolel üsna rahuldav. Juba tsaariajal oli valminud mitu uut koolihoonet, mis nüüd linna koolide käsutusse said. Linna jagamisega jäi Läti poolele küll reaalkooli kaks vana hoonet, kuid valdav enamus koolihooneid, sealhulgas uus ja veel kasutusele võtmata reaalkooli hoone, suhteliselt uus kommertskooli maja, tütarlastegümnaasiumi koolimaja ning kõrgema algkooli hoone, asusid Eesti poolel.

Keerulisem oli olukord päris 1920. aastate alguses, mil uus reaalkooli hoone vajab peale sõjaväe käsutuses olemist suuremaid remonditöid. Kui aga poeglaste gümnaasium 1923. aastal remonditud koolimaja enda kasutusse sai, siis koolide ümberpaigutamise tulemusel paranesid ka algkoolide ruumilised tingimused. 1924. aasta sügisel valmis III algkooli jaoks uus koolihoone Lembitu tänaval ning sellest alates võib Valga üldhariduskoolide ruumilist olukorda tolle ajastu kohta heaks pidada. Neljast eestikeelsest algkoolist kolmel (Valga I, II ja III algkool) olid kasutada mitmekordsed, koolimajadeks ehitatud kivihooned, millest II ja III algkooli majad olid ka üsna uued ja kaasaegsed. Ka VI algkooli ning venekeelse V algkooli käsutuses olid piisavalt avarad koolimajad, kuid nende puhul oli tegu puidust ehitistega, kus ei olnud väga kaasaegsed tingimused. Keerulisemad ruumilised olud olid lätikeelses IV algkoolis.

Peamisteks puudusteks oli algkoolides korralike võimlemissaalide puudumine ning vähesed pesemisvõimalused. Korralikud ja piisavalt suured võimlemissaalid olid olemas uuel Lembitu tänava koolihoonel ning võimlemistunni vajadusi rahuldav saal oli ka II algkoolil.

Peale I ja VI algkooli ühinemist ning Vabaduse tänava koolimajja kolimist said siiski kõik algkoolid endale ka võimlemistundide läbiviimiseks vastavad saalid.

Linna eestikeelsete gümnaasiumide ruumiline olukord oli hea ja algkoolidest parem. Alates 1923. aastast tegutsesid mõlemad eestikeelsed gümnaasiumid avarates ning kaasaegsetes hoonetes, mille ainsateks puudusteks olid napid pesemisvõimalused peale võimlemistunde. Peale gümnaasiumide ühendamist hakkas küll endises poeglaste gümnaasiumi hoones Kuperjanovi tänaval õppima korraga rohkem õpilasi, kuid tõsisemat ruumikitsikust see kaasa ei toonud. Gümnaasiumide ühendamisega kaasnesid ka remonditööd Kuperjanovi tänava majas, mille käigus uuendati suur osa koolimaja interjööri. 1935. aastal lisandusid võimla renoveerimise käigus võimlemissaali juurde ka pesemiseks vajalikud duširuumid.

Uue koolivõrgu loomisel ei piirdunud mured vaid kooliruumide olukorraga, vaid vaja läks rohkem eesti õpetajaid, õppimist toetavaid õppematerjale ning muuta tuli õppekavasid. Kui maapiirkondades oli koolidesse õpetajate leidmine keeruline, siis Valga linnas oli olukord parem. 1922. aastal toimusid Valga Tütarlaste Gümnaasiumi juures üheaastased õpetajate kursused, kus said kutse omandada nii linna kui maakonna algkoolide õpetajad. Juba 1920. aastate alguses oli enamus algkoolide õpetajatest vastava kutsega ning kutsega õpetajate osakaal oli kõrge ka edaspidi. Gümnaasiumiõpetajate kutse sai Tartu Ülikoolist ja ülikooliharidusega õpetajaid oli 1920. aastate alguses vaid üksikud. Kutsega gümnaasiumiõpetajate osakaal aastatega küll kasvas, kuid seda suuresti õpetajate arvu vähenemise tõttu gümnaasiumide liitmisel.

Valga linnas kokku oli mees- ja naisõpetajaid ühepalju, kuid algkoolides valitses üldjuhul naisõpetajate ülekaal ning gümnaasiumides oli rohkem meesõpetajaid. 1920. aastatel olid Valga õpetajad üsna noored ja naisõpetajatest olid 73% nooremad kui 30 eluaastat. Seetõttu ei olnud linnas ka 1930. aastatel suur vajadust õpetajate järgi, kuna uue koolivõrgu loomise ajal oma tööd alustanud õpetajad olid ka 10-15 aastat hiljem parimas tööeas.

Õpetajate töö ei olnud siiski lihtne. Peale erialase pädevuse ja koolitööle pühendumise oodati neilt ka hoolitsemist kooli olmetingimuste eest, õpilastega ringkäikudel ja reisidel käimist, kultuurihommikute ja isamaaliste ürituste organiseerimist ning palju muud.

Kooliõpetajatelt oodati ka noorte kasvatamist väljaspool kooli ning tihti kasutati neid noorte üle kontrolli teostamiseks kinos ja teistel avalikel üritustel. Lisaks vastutusrikkale, töömahukale ja pingelisele igapäevatööle tuli olla aktiivne seltskondlikus elus. Gümnaasiumiõpetajate elu tegi keerulisemaks ka asjaolu, et oma koolis ei saanud teatud aineõpetajad piisavat tunnikoormust. Kuna Valgas tegutses ka võõrkeelseid gümnaasiume ja kutsekoole, siis piisava sissetuleku tagamiseks jagasid õpetajad end mitme kooli vahel.

Õpitulemused Valga linnas sarnanesid üldiselt teiste Eesti linnadega. Esimestel iseseisvusaastatel õpilaste tulemused paranesid ja hiljem stabiliseerusid. Valga gümnaasiumides mõjutas õpitulemusi linna ja maa laste erinev algkoolijärgne tase. Valga linna koolide parem olukord tagas linna lastele paremad teadmised. 1920. aastatel pärssis õpilaste edasijõudmist õpivahendite puudumine. Päris esimestel aastatel oli suur puudus õpikutest ja eestikeelsetest raamatutest. Hilisematel aastatel tundsid koolid peamiselt puudust tööõpetuse tunni jaoks vajalikest vahenditest. 1930. aastatel õppevahendite puudumisega kaasnevad mured enamjaolt lahenesid. Õpitulemusi mõjutas ka kooliõpilaste perede materiaalne olukord. Koolid toetasid vaesemaid õpilasi õppevahendite ja jalanõude muretsemisel, saades iseseisva vabariigi algusaegadel selleks tuge abiorganisatsioonide ja heategevusürituste kaudu. Abivajavatele peredele oli laste koolikohustuse täitmiseks määratud toetus ka linna poolt.

Kutseõppe vajalikkuse osas oli linnavalitsus selgusele jõudnud juba 1920. aastate alguses. Kutsekoolide loomine ei läinud aga sedavõrd sujuvalt kui üldharidusliku koolivõrgu rajamine. Kui Valga Tööstuskool avamise esmaseks tähtjaks oli 1924. aasta sügis, siis tööle hakkas see 1925. aasta sügisel. Kooli eesmärgiks oli kolmeaastase õppeaja kestel oskustööliste ettevalmistamine metalli- ja puutöö alal ning õppima võeti sinna kuueklassilise algkooli lõpetanud poisslasi. Kooli õppetöö oli jagatud teoreetilisteks ainetundideks ja praktiliseks õppeks. Praktilist õpet viisid läbi tööstuskooli meister-instruktorid, kooli töötubades. Teoreetilisi aineid andsid aga suures osas Valga gümnaasiumide ja algkoolide õpetajad kooli klassiruumides. Esmalt kolme ja hiljem nelja aastane õpe tööstuskoolis lõppes meistritööga, mida hindas kooli poolt kokku kutsutud komisjon. Õpilase eduka lõpetamisega kaasnes õppinud töölise kutsetunnistus.

Juba avamisest saadik oli Valga Tööstuskool kohalike noorte seas populaarne ja kooli astuda soovijate arv suurem kui pakutavaid õppekohti. Samas vaevus kooli terve tema tegutsemise perioodil pidev mure hoonete ja ruumidega. Tööstuskool sai enda kasutada üldjuhul algkoolide käest vabanenud hooneid, mis ei vastanud tööstuskooli vajadustele ning olid enamasti kehvast olukorras. Linnavalitsuse esmaseks eelistuseks oli tagada head õppetingimused algkoolidele ja seega oli tööstuskool oma muredega n. ö järjekorra lõpus. Lisaks olid ka kooli ruumilised vajadused üldhariduskoolidest spetsiifilisemad. Mitmete erinevate plaanide tulemusel valmis 1940. aastal lõpuks tööstuskooli vajadusi arvestav koolimaja, kuid kooli kasutusse see enam ei jõudnud.

Valga Naiskutsekool rajati paar aastat tegutseda jõudnud era-naiskutsekooli baasil. Ka naiskutsekooli plaanitud avamine lükkus aasta võrra edasi ning tööd alustas kool 1930. aasta sügisel. Koolis avati kolmeaastane õmblusõppe ja kaheaastane kangakudumise kursus. Nagu tööstuskoolil, oli ka naiskutsekoolis õppekava põhiohk erialasel õppel, mida viisid läbi kaks erialaõpetajat ja kooli juhataja. Ainetunde andsid linna algkoolide õpetajad. Ka naiskutsekooli edukaks lõpetamiseks pidid õpilased valmistama lõputöö, mida hindas vastav komisjon. Naiskutsekooli mured koolihoonega lahenesid tunduvalt kiiremini kui tööstuskoolil ja pärast kaheaastast tegutsemist sai kool 1932. aasta sügisel enda kasutusse endise Valga I algkooli koolimaja Kesk tänaval.

Nii naiskutsekool kui tööstuskool said kooli ülalpidamiseks täiendavat tulu õpilaste valmistatud töödest. Tööstuskool valmistas suuremaid masinaid ja seadmeid ning mööbliesemeid vastavalt tellimustele, kuid samuti pandi müüki õpilaste lõputööd kooli tööde näitustel. Naiskutsekooli õpilastööde näitusmüük muutus iga-aastaseks traditsiooniks, mis oli Valga elanike seas üsna populaarne.

Lisaks tööstuskoolile ja naiskutsekoolile avati 1935. aastal kolmanda kutseõppeasutusena Valga Erakaubanduskool. Kooli avamise tingis peamiselt suur gümnaasiumi edasi pürgijate hulk. Erakaubanduskooli avamisega anti kuueklassilise algkooli lõpetajatele, kes gümnaasiumi ei pääsenud või ei soovinud, kuid ei tahtnud edasi õppida ka linna kutsekoolides, võimalus omandada majanduslik kutseharidus. Kool tegutses Valga

Ühisgümnaasiumi hoones, gümnaasiumi direktori juhtimisel ning praktiliselt kõiki õppeaineid andsid samuti gümnaasiumi õpetajad.

Mitmerahvuseline elanikkond tingis 1920. aastatel Valgas teiste Eesti linnadega võrreldes enama koolide arvu. Veel 1922. aastal oli Valgas eestlastest algkooliõpilaste osakaal 75%, sellest väiksem oli eestlastest õpilaste osakaal vaid Petseris ja Narvas. Valga suurima võõrkeelse rahvusrühma moodustasid lätlased, kuid lisaks elas linnas ka arvestav hulk venelasi, sakslasi ja juute.

Linna avalikku koolivõrku kuulusid eraldi algkoolid lätlastele ja venelastele. Erakoolidena töötasid saksakeelse gümnaasiumi ühe osana tegutsev saksa algkool ning juudi algkool. Valga võõrkeelsed algkoolid olid siiski väikesed ja tagasihoidlikud ning jäid oma ruumiliste ja majanduslike tingimuste poolest eestikeelsetele koolidele alla. Õpilaste vähesuse tõttu pidid nii eraalgkoolid kui ka venekeelne V algkool 1930. aastatel tegevuse lõpetama. Eraldi koolina säilis lätikeelne IV algkool ning venekeelset õpet pakkus I algkooli juurde loodud venekeelne klass.

Lisaks võõrkeelsetele algkoolidele tegutsesid linnas 1920. aastatel ka läti-, vene- ja saksakeelsed gümnaasiumid. Lätikeelne gümnaasium kuulus linna avalikku koolivõrku ning oli Valga linna ning Eesti riigi ühisel ülalpidamisel. Kümnendi lõpul aga linna lätikeelne gümnaasium õpilaste vähesuse tõttu suleti. Saksa- ja venekeelsete gümnaasiumite puhul oli tegu eragümnaasiumidega. Võõrkeelseid gümnaasiume vaevas majanduslik kitsikus isegi enam kui algkoole ning õpilaste arvu järk-järguline vähenemine tegi nende eksisteerimise keeruliseks, erakoolidel puudus ka riigi ja linna rahaline toetus. 1930. aastatel jätkas ainsana võõrkeelsetest gümnaasiumidest erakoolina Valka tegutsema jäänud lätikeelne gümnaasium. Siiski pidi kool õpilaste vähesuse ja majanduslike raskuste tõttu peagi oma tegevuse lõpetama.

Nii võõrkeelse elanikkonna assimileerumise kui ka linnast väljarände tõttu eestistus Valga linn järjest rohkem. 1920. aastate keskel, mil Valgas leidis veel märkimisväärne hulk võõrkeelseid elanikke, tegutses linnas kokku neli võõrkeelset algkooli ja kolm võõrkeelset gümnaasiumi. Koos võõrkeelsete õpilaste arvu vähenemisega lõpetasid kõik need koolid

tegevuse ja 1940. aastaks jäi ainsa võõrkeelse koolina linna alles läti keelne Valga IV Algkool.

Schools in Valga, 1920-1940 (summary)

The current thesis provides an overview of the process of developing a school network in accordance with the needs of the young Republic of Estonia in Valga, emanating from the town's special situation as a divided border town.

The research aimed to answer the following questions:

- a) How was the school network providing general education developed in Valga and what were the main influences?
- b) In what kind of condition were the rooms in Valga schools?
- c) If and how teachers were found for the new schools and which circumstances influenced learning and learning outcomes?
- d) Which circumstances influenced the development of vocational training in Valga the most?
- e) What were the possibilities of acquiring general education for children from foreign-language speaking families in Valga?

To the best of the author's knowledge, there are no specific researches in Estonia that would focus on the development of a school network in one town during the period of creating the national school in the Republic of Estonia. Hence, the present thesis provides the opportunity to get an overview of the development of the national school in the Republic of Estonia and the accompanying hardships precisely from the point of view of one town. This point of view is important because the management of school life was mostly the responsibility of local governments.

This thesis focuses on public schools providing primary as well as secondary and gymnasium education in Valga. Additionally the thesis separately views vocational training schools and foreign-language schools. This research does not explore different courses or hobby schools. This research employs mainly four types of sources: archive materials and published sources, scientific studies and studies of local history, memories and contemporary literature.

By the end of the War of Independence, significant changes took place in the everyday life of Valga. The multi-ethnic town situated on the border of Estonia and Latvia was divided between the Republics of Estonia and Latvia in the summer of 1920, following a series of long and heated arguments. Although a bigger part of Valga remained on the Estonian side, then practically the whole Valga county, complete with the town's immediate surroundings, went to the Latvians. Therefore, the new situation of the town had to be taken into account when developing a new national school network in Valga. Part of the town's infrastructure remained on the other side of the national border and a large proportion of the population were foreign-language speaking nationalities. In addition to that, Valga was surrounded by the Republic of Latvia on three sides, and the new Valga county adjoined with the county town was merged artificially and quite small.

Valga town government had to handle the process of creating a new national school network in a town which had gone through several changes. Previously the schools in town had functioned on very different grounds, but the educational policies of the new Republic of Estonia made the local governments responsible for maintaining and managing of local school life. The established six-grade compulsory education increased the number of students in the first half of the 1920s and generated a need for more suitable school houses. Trying to ensure good possibilities for school education in Valga on the one hand, and aiming to keep the town's expenses under control on the other, town government in cooperation with local educators started to work out an optimal school network for Valga.

Estonians had been at the forefront of town authority since the beginning of the 20th century. Estonian-minded town council supported Estonian-language schools as well as furthering education in general; thus, there were enough primary level schools already during the Tsardom of Russia. Additionally, there was a gymnasium for girls, a secondary science school for boys and a commercial school operating in town. Valga Estonian Association of Education stood for forwarding education in the Estonian language. Tõnis Grünberg, the head of the commercial school, and Marta Pärna, the director of the girls' gymnasium, also called for an Estonian-minded education. Hence, a favourable condition for developing a new national school network was created in Valga early on.

At the beginning of the 1920s, seven public primary schools were opened in Valga by the town authority. In 1924, there were 10 primary schools operating in Valga, including private schools and schools supported by the county government. The number of primary schools was large due to the lack of space in schoolhouses and the schools meant for minority groups. As bigger and better schoolhouses were put to use and the number of students decreased in the 1930s, the town government got the chance to merge primary schools one by one. As a result of the mergers, a strong and viable Estonian-language school network, relying on three regional primary schools, was developed. At the same time, all of the schools for minority groups, except for the Latvian-language IV primary school, had to shut down due to the lack of students. It is rather certain that the economic recession at the beginning of the 1930s was one of the reasons behind the school mergers.

Three regional primary schools gave the town the opportunity to cut costs and shape a geographically uniform network of regional schools. The new Valga I primary school, located in the town centre in the schoolhouse of the former girls' gymnasium, was established in 1932 when I and VI primary schools were merged. Valga I primary school had the largest number of students. As a result, the school gained the reputation of being elitist and this created an opposition between the town government and the more affluent part of the town's population, whose children did not get a spot in I primary school and who did not want to put their children to other primary schools in town. Generally the oppositions were resolved by the means of creating parallel classes in I primary school.

Estonian-language gymnasium education in Valga was already provided by boys' and girls' gymnasia, which had a good reputation and were directed by renowned heads of school: Tõnis Grünberg and Marta Pärna, who had been advancing the town's gymnasium education already during the Russian Tsardom. Besides these two there were gymnasia for minority groups operating in town, which, however, were small and had to shut down owing to the drop in the number of students. A greater change in the way gymnasia operated came in 1932, when, as a result of the economic recession, both the state and the town government wished to cut back on the costs of maintaining schools. The separate gymnasia for boys and girls were merged into a co-educational gymnasium, which

began operating in the building of the former boys' gymnasium. In 1934, the next big change followed and a national school reform divided gymnasiums into secondary schools and gymnasiums, thus adding one year to acquiring gymnasium education.

As a result of the school reform and gymnasiums merger, the number of intended spots decreased on both, secondary as well as the gymnasium level. What did not decrease, all the same, was the amount of students striving to acquire gymnasium education. Therefore, in the 1930s, the number of graduates from six-grade primary schools was twice as large as the number of spots available in the co-educational gymnasium. The problem was solved by opening a parallel class at the expense of the town. Moreover, Valga town government in cooperation with the state founded Valga Private Commercial School as a separate establishment within the Valga Co-educational Gymnasium, where commercial vocational education was available for the graduates of six-class primary schools.

The town's Estonian-language gymnasiums enjoyed a good reputation in the 1920s, when they operated as separate gymnasiums for boys and girls, as well as later during the period of operating as a co-educational gymnasium. As a result, there were quite a lot of students studying in the gymnasium who came from rural areas. Valga county itself was small, but a considerable amount of students came to Valga gymnasiums from other counties.

When it comes to school buildings, the situation in Valga was rather satisfactory in the beginning of the 1920s. Several new school buildings had been built during the Russian Tsardom, which were now at the disposal of the schools in town. After the town was divided, two secondary science school buildings remained on the Latvian side, but the majority of school buildings, including a new and unused secondary science school building, a relatively new commercial school building, the girls' gymnasium building and the higher primary school building were located on the Estonian side.

The situation was more complicated right in the beginning of the 1920s when the new secondary science school building needed considerable renovations after being at the disposal of the army. However, when the boys' gymnasium got a hold of the newly renovated building in 1923 and the schools were relocated, the room conditions of primary

schools improved. In the autumn of 1924, a new school building for the III primary school on Lembitu street was finished and following that, the situation regarding school buildings of general education schools can be considered good, taking into account the current era. Out of the four Estonian-language primary schools, three (Valga I, II and III primary school) had the use of multi-storey stone buildings, which were built to the purpose of housing schools. Moreover, the houses of II and III primary schools were relatively new and contemporary. The buildings of VI primary school and the Russian-language V primary school were also spacious enough, but in their case the buildings were made of wood and did not have very contemporary conditions. The housing situation was more complicated at the IV Latvian-language primary school.

The main shortcomings in primary schools were the lack of proper gyms and few washing facilities. The new school building at Lembitu street had proper and big enough gyms and II primary school had a hall responding to the needs of physical education classes. After the merging of I and VI primary schools and relocation to Vabaduse street, all of the primary schools had access to halls where it was possible to conduct physical education lessons.

The housing situation of the town's Estonian-language gymnasiums was good and better than that of the primary schools. From 1923 onwards, both of the Estonian-language gymnasiums operated in spacious and contemporary buildings, the only drawbacks of which were few washing facilities necessary after physical education lessons. Following the unification of the gymnasiums, there were more students in the building of the former boys' gymnasium at Kuperjanovi street than previously, but it, nevertheless, did not cause serious problems concerning lack of space. The unification of the gymnasiums was accompanied by renovation of the house at Kuperjanovi street, over the course of which a large part of the house's interior was renewed. In 1935, when the gym was renovated, the showers necessary for washing were installed.

When creating the new school network, the hardships were not limited to the condition of school buildings: more Estonian teachers and more teaching materials were required and the curricula needed to be updated. While it was difficult to find teachers to schools located in rural areas, the situation in Valga was better. In 1922, year-long courses for teachers took

place in Valga Girls' Gymnasium. Already in the beginning of 1920s most of the primary school teachers had the necessary qualifications and the proportion of qualified teachers remained high. The qualifications for teaching at the gymnasium level were provided by the University of Tartu and there were only a few teachers possessing a university degree in the beginning of the 1920s. The number of qualified gymnasium teachers increased throughout the years, but it happened mainly due to the decrease in the number of teachers when the gymnasiums were merged.

There number of male and female teachers was equal in Valga; however, generally female teachers dominated in primary schools while there were more male teachers in gymnasiums. In the 1920s, teachers in Valga were quite young as 73% of female teachers were less than 30 years old. On the grounds of that, there was no great need for teachers in Valga in the 1930s since the teachers who started working with the development of the new school network were still in their best working age 10-15 years later.

All the same, the teachers' work was not easy. During the first period of independence, besides being competent in their own field and dedicating themselves to schoolwork, the teachers were expected to take care of the living conditions at school, go on excursions and trips with students, organise cultural mornings and national events as well as fulfil a number of other duties. School teachers were also expected to raise young people outside school and teachers were often used to chaperone young people in cinema as well as other public events. In addition to their daily work, which was full of responsibility, intensive and challenging, the teachers also needed to actively participate in social life. The matters for gymnasium teachers were complicated even further by the fact that teachers of some subjects were not able to fulfil the necessary amount of lessons in their own schools. Since there were foreign language gymnasiums and vocational schools operating in Valga as well, teachers divided themselves between several schools in order to maintain a sufficient income.

Learning outcomes in Valga were generally similar to those of other towns. During the first years of independence, the students' learning outcomes improved and later stabilised. Learning outcomes in Valga gymnasiums were influenced by the difference in the levels of

primary school leavers of town and rural areas. Better conditions in Valga schools guaranteed the town's children better knowledge. In the 1920s the students' success was hindered by the lack of study materials. Right at the beginning of 1920 there was a serious lack of textbooks and books in Estonian. During the later years there was mainly a lack of materials necessary for industrial arts lessons. In the 1930s the problems concerning the lack of teaching materials mostly resolved. The material status of the students' families also influenced the learning outcomes. Schools, which during the first years of the independent republic received support from aid organisations and charity fundraisers, helped the poorer students by providing study materials and footwear. Financial aid was also appointed by the town to the families in need to ensure the children would be able to acquire the compulsory education.

Town government saw the need for vocational training already in the beginning of 1920s. Though the primary deadline for the establishment of Valga Industrial school was the autumn of 1924, the school was actually opened in the autumn of the following year. The aim of the school was to train boys who had finished the six-grade primary school to become skilled workers in metal and wood works over the course of three years. Study programme was divided into theoretical subject lessons and practical training. Practical training was carried out by the master craftsmen-instructors of the industrial school in the school's workshops. The theoretical subject lessons, on the other hand, were mostly conducted by the teachers of gymnasiums and primary schools of Valga in the schools' classrooms. The firstly three, and later four-year studies in the industrial school concluded with producing a piece of craftsmanship, which was graded by a committee summoned by the school. A skilled worker's certificate of occupational qualification was given to the student upon successful graduation.

Ever since it was opened, Valga Industrial school was very popular with local young people and there more of those who wished to attend than spots available. At the same time, throughout the entire time the school was operational it struggled with finding suitable buildings and rooms. Generally, the industrial school was given possession of the buildings vacated by primary schools. Those, however, were not in accordance with the needs of the

industrial schools and usually were in a poor condition. The primary concern of the town government was to provide primary schools with good learning conditions and so the industrial school and its problems remained at the bottom of the list. Additionally, the school's needs concerning rooms were more specific than those of schools providing general education. In 1940, as a result of several plans a schoolhouse taking into consideration the needs of the industrial school was finally finished, but the industrial school never got a hold of it.

Valga Vocational School for Girls was established on the basis of the private vocational school for girls, which had been operating for a few years but was not economically sustainable as a private school. The planned opening of the vocational school for girls was also postponed for a year and the school was opened in the autumn of 1930. Three-year knitting and two-year sewing courses were opened in the school. Similarly to the industrial school, the curriculum of the female vocational school also stressed training for the specialty, which was carried out by two specialty teachers and the head of school. Subject lessons were carried out by the town's primary school teachers. As was the case with the industrial school, so the students of the vocational school for girls had to prepare a piece of handicraft in order to successfully finish school. The vocational school for girls also experienced some problems with their school building but a solution was found for them more quickly when compared to the industrial school. In the autumn of 1932, after operating for two years, the school got a hold of the building of the former I primary school at Keskk street.

Both the vocational school for girls and the industrial school received extra funds for maintaining the school from the sale of products made by students. Larger machines, equipment and furniture were made upon the customer's order in the industrial school but at the same time, the students' practical final projects were sold at school exhibitions. Exhibition sales arranged by the vocational school for girls became an annual tradition, which was quite popular with the people of Valga.

Valga Private Commercial School was established as the third facility to provide vocational education, in addition to the vocational school for girls and the industrial school for boys.

The main reason for opening the school was the large number of students striving to continue their education on the gymnasium level. The new school provided the possibility of acquiring an economic vocational education to the students who had finished the six-grade primary school and either did not get into or chose not to go to a gymnasium and did not want to continue their studies in the town's vocational schools. The school operated in the building of Valga Co-Educational Gymnasium, under the gymnasium's director and virtually all of the subjects were taught by the gymnasium's teachers. In the 1920s, there were more schools in Valga when compared to other Estonian towns owing to the multi-ethnic population of the town. Even in 1922 the proportion of Estonian primary school students was 75%; the only places where there were even less Estonian students were Narva and Pechory. Latvians were the most numerous ethnic group in Valga, but in addition to them there was a considerable number of Russians, Germans and Jews living in the town.

The town's public network of schools included separate primary schools for Latvians and Russians. Jewish primary school and German primary school, operating as a part of the German gymnasium, were private schools. Still, Valga foreign language primary schools were small and modest and were not equal to Estonian schools in terms of the condition of rooms as well as the economic situation. Owing to the lack of students, the private primary schools as well as the Russian-language V primary school were forced to close down in the 1930s. Latvian IV primary school, however, persisted as a separate school and education in Russian was provided by a separate, Russian-language class created in I primary school.

In the 1920s, there were Latvian, German and Russian language gymnasiums operating in town in addition to the foreign-language primary schools. The Latvian-language gymnasium was also a part of the town's public school network and was supported by the town. Notwithstanding, towards the end of the decade the Latvian-language gymnasium was closed because of the lack of students. German and Russian-language gymnasiums were private schools. Foreign-language gymnasiums faced financial struggles, even more so than primary schools, and a decrease in the number of students. As private schools, they were not supported by the state or the town. In the 1930s, the only remaining foreign-

language gymnasium in Valga was the Latvian-language private gymnasium. Regardless, soon the school still had to close down due to the lack of students and financial difficulties.

Valga gradually became more and more estonianised as a result of the assimilation of foreigners as well as emigration. In the middle of the 1920s, when there was a considerable amount of foreign-language speakers still living in Valga, there were four foreign-language primary schools and three gymnasiums operating in town. All of those schools shut down as the number of foreign-language students dropped and by 1940, the only foreign-language school remaining was the Latvian-language Valga IV primary school.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Riigiarhiiv (ERA)

Fond 1108 - Haridusministeerium

Fond 1802 - Valga Gümnaasium

Fond 3084 - Valga Linnavalitsus

Fond 3506 - Valga linna algkoolid

Ajalooarhiiv (EAA)

Fond 2111 - Trükikäitis Postimees

Internetiallikad

Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia. Koost. Heino Rannap –

<https://www.hm.ee/et/ajalugu/eesti-kooli-ja-pedagoogika-kronoloogia>

Publitseeritud allikad

Eesti rahvahariduse ja kultuuriala korraldus: seadused ja määrused ning

Haridusministeeriumi ringkirjad ja juhendid rahvahariduse juhtimise, õppeasutiste tegevuse, kutseoskuse, noorsoo organiseerimise, raamatukogude, rahvamajade, teaduse, kunsti, kirjanduse, muinsuskaitse ning õppejõudude ettevalmistuse ja teenistuse alalt ühes vastavate seletustega. Koostanud Aleksander Kurvits. Tallinn: 1938.

Haridus Eestis. Statistique de l'instruction publique. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo, 1924.

Seadused ja määrused hariduse alal: ühes Riigikohtu otsustest võetud seletustega ja

haridusministeeriumi ringkirjadega ning sisujuhtidega. Koostanud Johannes Kaiv ja Aleksander Kurvits. Tallinn: 1928.

Vähemusrahvuste kultuurielu Eesti Vabariigis 1918-1940. Koostanud Anni Matsulevitš. Tallinn: Olion, 1993.

Kirjandus

- Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu. IV: Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita, 2007.
- Duvin, Arved. Valga linna kroonikaraamat. Valga: Litero, 2005.
- Elango, Õie. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919-1940. Tallinn: Eesti Raamat, 1972.
- Juzar, Mari. Ajalooline Valga. Valga: Valga Muuseum, 1999.
- Koolilinn Valga: koguteos piltidega. Toim. Bernard Kangro jt. Lund: Valga Koolide Õpilased, 1984.
- Kooli waim: mälestusi, pilte, kilde ajaloost. Koost. ja toim. Pille Juurikas ning Tiiu Püss. Valga: El Paradiso, 2004.
- Mela, Marjo. Eesti lätlased. Tallinn: Nornberg, 2013.
- Raud, Mär. Eesti kool aegade voolus I: Koolinõuniku mälestusi. Stockholm: EMP, 1965.
- Raud, Mär. Eesti kool aegade voolus II: Koolinõuniku mälestusi. Stockholm: EMP, 1965.
- Saretok, Valve. Läbi uduliniku I: Noore vabariigi koolis. Toronto: Orto, 1956
- Saretok, Valve. Läbi uduliniku II: Valga tütarlaste gümnaasiumis. Toronto: Orto, 1957
- Soosaar, Rain. Valgamaa algkoolidest 1920.–30. aastatel. Valga: Valga Muuseum, 2013.
- Valgamaa: Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. // *Eesti: Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus V*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932.
- 400 aastat Valga linna. Koost. Aleks Vallner. Tallinn: Eesti Raamat, 1984.

Käsikirjad

- Ilumets, Vahur. Muutused Valga linnas pärast Eesti- Läti piiri määramist. Bakalaureusetöö. Valga, 2011 (käsikiri Tartu ülikooli Ajaloo ja arheoloogia instituudis).
- Juzar, Mari. Valga koolid ja koolihooned 1795-1940. Valga Muuseum 2006, Valga (käsikiri Valga muuseumis)
- Lehtmets, Anujelisa. 19. sajandi Valga koolide arengust. Valga esimese eestikeelse kooli juhataja, pedagoogi ja õpikute autori Hans Eineri tegevusest. Lõputöö. Tartu Ülikool, 2014 (käsikiri Tartu ülikooli raamatukogus).
- Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest Valgas. Valga muuseum 2011, Valga (käsikiri Valga muuseumis).

Perioodika

Eesti Statistika 1924-1939.

Lõuna-Eesti 1925, 1934-35.

Riigi Teataja 1919, 1925, 1926, 1934.

Rajalane 1920.

Postimees 1930.

Lisad

Lisa 1. Valga algkoolid 1920–40.

Lisa 2. Linna algkoolide osakaal maakondades.

Lisa 3. Valga linna elanike arv aastatel 1922-1932.

Lisa 4. Valga linna elanikkonna rahvuslik koosseis.

Lisa 5. Valgamaa elanikkonna rahvuslik koosseis aastal 1922.

Lisa 6. Valga linna algkooliringkondade kaart 21.VII 1935.

Lisa 7. Valga Tööstuskooli tunnikava 1929/30. õppeaastal.

Lisa 8. Valga Naiskutsekooli tunnikava 1937/38. õppeaastal.

Lisa 9. Valga Ühisgümnaasiumi koolimaja 1939.a

Lisa 10. Valga Tütarlaste Gümnaasiumi koolimaja 1924.a.

Lisa 1. Valga algkoolid 1920–40

Õppeaasta	Linna algkoolid	Koos maavalitsuse ja erakoolidega	Kommentaar
1919/20	3	5	Linna algkoolid: Valga I algkool; Valga II algkool ja Valga III algkool. Maavalitsuse lätikeelne Valga Kihelkonna algkool ja Saksa eraalgkool.
1920/21	6	9	Linna koolivõrku lisandus kolm algkooli: lätikeelne Valga IV algkool, venekeelne Valga V algkool ning eestikeelne Valga VI algkool. Valga maavalitsus avas Puraküla aleviku lastele algkooli Valga linnas.
1921/22 - 1923/24	7	10	Avatakse eestikeelne Valga VII algkool.
1924/25 - 1925/26	7	8	1924.aasta kevadel suleti maavalitsuse koolid. Lätikeelne algkool viidi üle Kaagjärve. Kuna 1921.aastal algatatud Puraküla aleviku liitmine Valga linnaga jõustus 1.1.1925, siis Puraküla lapsed jaotati Valga linna koolidesse.
1926/27 - 1928/29	6	8	1926 suleti endine I algkool. 1926 avati Juudi eraalgkool.
1929/30 - 1931/32	7	9	1929 sügisel avati linna abialgkool.
1932/33	6	8	1932 lõpetas tegutsemise VI algkool.
1933/34 - 1934/35	6	7	1933 lõpetas tegutsemise Saksa algkool.
1935/36 - 1937/38	5	6	1935 lõpetas tegutsemise linna abialgkool.
1938/39	4	5	1938 lõpetas tegutsemise venekeelne V algkool.
1939/40	4	4	Tegutsemise lõpetas Juudi eraalgkool. Tegutsema jäi 3 eestikeelset ja 1 lätikeelne algkool.

Alus: Haridus Eestis 1924, lk 20-21; Eesti Statistika 1925, nr 43, lk 20; 1926, nr 60, lk 10; 1927, nr 73, lk 620; 1928, nr 79, lk 352; 1929, nr 88, lk 152; 1930. Nr 99, lk 90; 1931. Nr 111, lk 86; 1932. Nr 123, lk 84; 1933. Nr 135, lk 98; 1934. Nr 147, lk 68; 1935. Nr 169, lk 614; 1936. Nr 181, lk 650; 1937. Nr 193, lk 652; 1938. Nr 205, lk 630; 1939. Nr 217, lk 626; Soosaar, Rain. Vähemusrahvuste koolidest ... lk 15; ERA.1108.4.1252, 1 1-14; ERA.1108.4.1282, 1 1-6; ERA.1108.3.156, 1 8, 31; Rajalane. Nr 120, lk 4; ERA.1108.3.157; ERA.1108.3.161, 1 89; ERA.1108.3.161, 1 90; ERA.1802.2.113, 1 99-106; ERA.1108.3.784, 1 6-9; ERA.1108.3.798, 1 2-4.

Lisa 2. Linna algkoolide osakaal maakondades õppeaastal 1935/36.³¹⁹

Maakond	Algkoolide arv maakonnas	Algkoolide arv linna(de)s	Linna algkoolide osakaal
Harjumaa	163	42	26%
Valgamaa	38	8	21%
Tartumaa	192	20	10%
Viljandimaa	81	8	10%
Virumaa	195	19	10%
Pärnumaa	106	10	9%
Järvamaa	75	4	5%
Saaremaa	80	4	5%
Võrumaa	104	3	3%
Läänemaa	108	3	3%
Petserimaa	93	2	2%

Lisa 3. Valga linna elanike arv aastatel 1922-1932.³²⁰

	Arv*	Muutus
28.12.1922	10334	
1.1.1925	13289	+ 1477
1.1.1926	14846	+ 1577
1.1.1927	14596	- 250
1.1.1928	14626	+ 30
1.1.1929	14746	+ 120
1.1.1930	13479	- 1267
1.1.1931	12544	- 935
1.1.1932	11999	- 545

* Tegelik linna elanike arv, teistes tabelites faktiline (registreeritud elanike arv).

³¹⁹ Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ..., lk 146.

³²⁰ Valgamaa, lk 490

Lisa 4. Valga linna elanikkonna rahvuslik koosseis.³²¹

	1922 (koos Purakülaga)		1934	
Eestlased	8188	75,4%	8962	82,4%
Lätlased*	1598	14,7%	1044	9,6%
Venelased	464	4,3%	370	3,4%
Sakslased	188	1,7%	141	1,3%
Juudid	405	3,7%	261	2,4%
Muud*	x	x	98	0,9%
Kokku	10857	100%	10876	100%

*1922 aasta andmetes ei ole lätlasi eraldi rahvusena vaid on märgitud „muud“ rahvuste hulka

Lisa 5. Valgamaa elanikkonna rahvuslik koosseis aastal 1922.³²²

Linn / kihelkond	Valga linn	Tõrva alev	Hargla kihelkond	Helme kihelkond	Karula kihelkond*	Sangaste kihelkond	Valga kihelkond*
eestlased	6997	1771	2333	9176	3731	9771	1926
%	74,00%	97,80%	91,30%	98,20%	88,10%	96,80%	87,90%
sakslased	182	7	8	28	9	84	6
%	1,90%	0,40%	0,30%	0,30%	0,20%	0,80%	0,30%
venelased	443	16	16	56	75	167	29
%	4,70%	0,90%	0,60%	0,60%	1,80%	1,70%	1,30%
juudid	393	-	-	3	-	-	13
%	4,20%			0,00%			0,60%
lätlased ja muud*	1440	16	197	80	422	77	216
%	15,20%	0,90%	7,70%	0,90%	10,00%	0,80%	9,90%
kokku	9455	1810	2554	9343	4237	10099	2192

*1922. aasta andmetes ei ole lätlasi eraldi rahvusena vaid on märgitud „muud“ rahvuste hulka

* Valgamaa Karula kihelkonna moodustasid Karula ja Kaagjärve vald. Valdav osa lätlastest elas just Lätiga piirnevas Kaagjärve vallas.

* Valga kihelkonna moodustasid Sooru ja Paju vald. 1922. aastal kuulus Paju valla koosseisu ka Valga linnaga külgnev Puraküla alevik.

³²¹ Valgamaa, lk 51,476; Eesti Statistika 1934, nr 146-147, lk 219; Eesti Statistika 1935, nr 164-165, lk 355.

³²² Valgamaa, lk 51.

Lisa 6. Valga linna alkooliringkondade kaart 21.VII 1935.³²³

³²³ ERA.1108.3.854,182.

Lisa 7. Valga Tööstuskooli tunnikava 1929/30. õppeaastal.³²⁴

8. Kinnitatud tunnikava.
(Iga õppekava tundide arvu kohta tuleb teha kokkuvõte ja lõpul näidata tundide üldarv koolis.)

Õppeharude ja ainete nimetus	Tundide arv klassides							Kokku	Õppeharude ja ainete nimetus	Tundide	
	I 7	II 8	III 9	IV 10	V 11	VI 12	Kokku			I 7	II 8
Saksa keel	1	1	1	-	-	-	3				
Rootsi keel	2	2	1	-	-	-	5				
Auline kirjandus	-	-	2	-	-	-	2				
Matemaatika	4	2	1	-	-	-	7				
Tehn. joonestus	-	9	5	-	-	-	14				
Geom. joonestus	4	-	-	-	-	-	4				
Vaba joonestus	1	1	1	-	-	-	3				
Füüsika	2	2	1	-	-	-	5				
Keemia	1	1	-	-	-	-	2				
Masinaõpetus	-	-	1	-	-	-	1				
Puu tehnoloogias	2	2	-	-	-	-	4				
Raua tehnoloogias	2	2	-	-	-	-	4				
Kalkulatsioon ja arvestus	-	1	1	-	-	-	2				
Tööstusealused	-	-	1	-	-	-	1				
Tehnikavõid	-	-	1	-	-	-	1				
Hõliõpetus	-	1	1	-	-	-	2				
Kokku	19	24	17	-	-	-	60				

Rohauson
Direktor

Stastans
Elanik

Valgas, 14. okt. 1929

№ 374.

³²⁴ ERA.3084.1.452, pagineerimata.

Lisa 8. Valga Naiskutseskooli tunnikava 1937/38. õppeaastal.³²⁵

111

Valga Naiskutseskooli
tunnikava 1937/38 õppeaastal.

Õ p p e a a i n e d .

	Rõiva valmistamine			Kangas- ja kudumite valmistamine			Sunde tunnid
	I	II	III	I	II	III	
Õieti reel ja riigavahetus	2	2	2	2	2	2	6
Rehvatus- ja ihsironnaõpetus			2	-	-	2	2
Õmishoid ja lastehoid			1	-	-	1	1
Kodumajandus		3	-	-	3	-	6
Kultuuri ja kunstiajalugu ühes erialase ajalooga			2			2	4
Koonistamine ja kompositsioon	4	4	3	3	3	3	14
Harvaineõpetus ühes raamatundmisega	1	-	1	1	-	1	2
Rõiva valmistamine	22	21	25				68
Kangasvundumise				15	15	15	15
Kõu valmistamine	6	2	2				10
Käsitööõpetus ühes rekreatatsioonide ja arvepidamisega		2			2		2
Käsitöö	1	1	1	1	1	1	3
Õmlemine	1	1	1	1	1	1	3
Rõiva kaunistamine	3	4					7
Õmlemine ja rästöö				7	3	2	7
Kangasvundumise teooria				6	6	6	6
Klassijuhatajate tunnid	1	1	1	1	1	1	4
Instruktori iseseisvad tunnid	22						22
Kokku	63	41	41	41	41	41	186

Märkus: Nädalade tundide arv rõivete valmistamise osas.
I re. on suurenenud instruktori et. J. Põdra iseseisvate tundide tõttu.

G. Lepik
Reaktsioonid

³²⁵ ERA.1108.6.179,1111.

Lisa 9. Valga Ühisgümnaasiumi koolimaja 1939.a.³²⁶

EAA.2111.1.15470.4

Lisa 10. Valga Tütarlaste Gümnaasiumi koolimaja 1924.a.³²⁷

EAA.2111.1.13962.3

---

³²⁶ EAA.2111.1.15470, f 4

³²⁷ EAA.2111.1.13962, f 3

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Vahur Ilumets**

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose **Valga koolid aastatel 1920-1940**, mille juhendaja on **Ago Pajur**,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **11.05.2015**.